

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

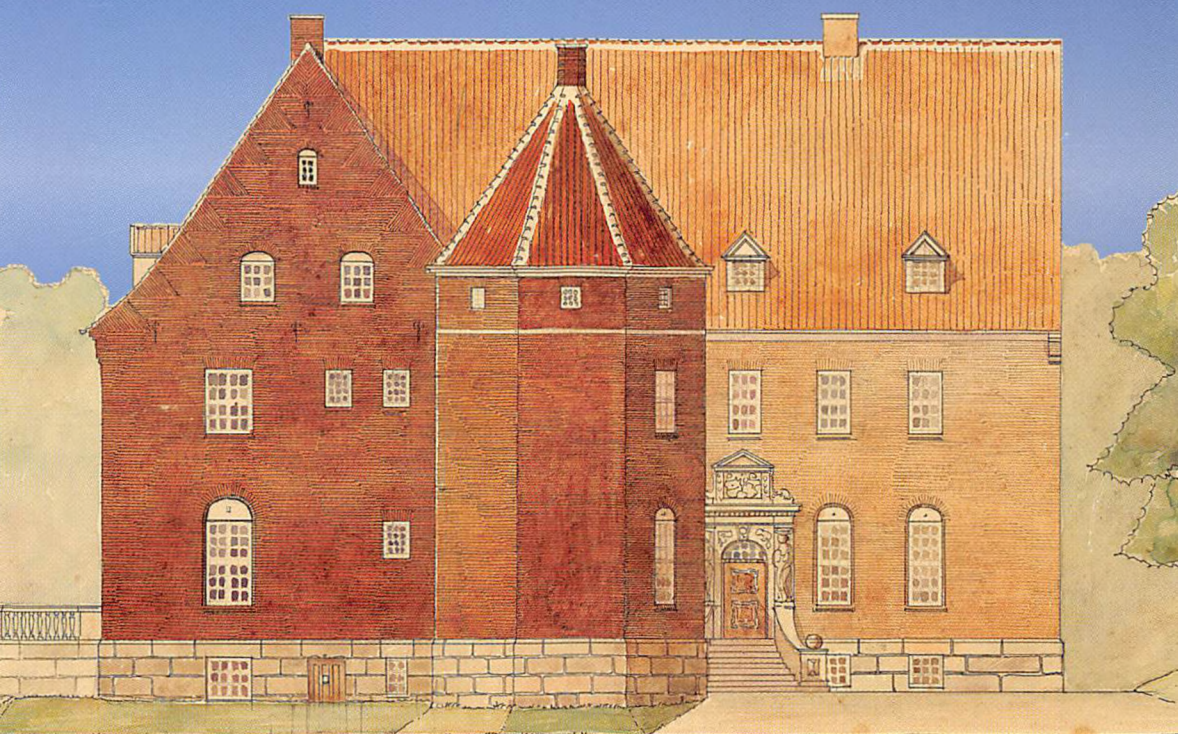
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

ÅRBOG 1998

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1998

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

BIND 85

Udgivet af
HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

1998

Bestyrelsen:

- Lektor Jørgen From Andersen, (kasserer),
Suserupvej 55, Broby, 4180 Sorø. Tlf. 57 64 83 62.
- Sparekassedirektør Preben V. Andersen, (formand),
Dalsgaardsvej 72, 4250 Fuglebjerg. Tlf. 55 45 37 73.
- Gårdejer Helge Christiansen, (næstformand),
Glenhøjgård, Bildsøvej 29, Bildsø, 4200 Slagelse. Tlf. 58 54 75 11.
- Gårdejer Jens Peter Hansen,
Ty-Hastrupvej 10 B, 4690 Haslev. Tlf. 56 38 12 67
- Overlærer Bent Heegaard, (sekretær)
Bødstrupvej 63, Sørbymagle, 4200 Slagelse. Tlf. 58 54 54 36.
- Produktionsmester Helge Jensen,
Fægangen 12, 2.th., 4180 Sorø. Tlf. 57 83 22 54.
- Lærer Ole G. Nielsen,
Mølletoftegård, Skælskør Landevej 83, Lundforlund, 4200 Slagelse.
Tlf. 58 58 40 16, fax 58 58 41 06.
- Graver Finn Pedersen,
Kærrebjergvej 27, 4242 Boeslunde. Tlf. 58 14 51 15.
- Teknisk assistent Kurt Rehder,
Knivkærvej 72, 4220 Korsør. Tlf. 58 38 00 31.
- Rektor Erik Stengård,
Tofteagervej 20, 4690 Haslev. Tlf. 56 31 42 16
- Museumsinspektør Helge Torm,
Fru Ingesvej 8, 4180 Sorø. Tlf. 57 83 25 47.

Foreningens adresse:

Broby gamle Skole, Suserupvej 55, Broby, 4180 Sorø. Tlf. 57 64 83 62.

Årbogens redaktion:

Redaktionsudvalget udgøres af: Helge Christiansen, Ole G. Nielsen, og Helge Torm.
Ansvarlig redaktør: Ole G. Nielsen,
Mølletoftegård, Skælskør Landevej 83, Lundforlund, 4200 Slagelse.
Tlf. 58 58 40 16, fax 58 58 41 06.

Bidrag til næste årbog må være redaktøren i hænde senest 31. marts 1999. Hvis intet andet er aftalt, afleveres manuskripter maskinskrevet og uden nævneværdige rettelser.
Manuskripter kan også afleveres på diskette.
I tilfælde af stofrigelighed kan redaktionen prioritere rækkefølgen og udskyde manuskripter til det efterfølgende år.

Indhold

Tårnborg	7
<i>Af Poul Bertelsen</i>	
Et hus i Skælskør.....	25
<i>Af Erik Nielsen</i>	
Peder Pedersens gård i Skafterup	34
<i>Af Erling Petersen</i>	
Bynavnet "Korsør"	41
<i>Af Th. Petersen</i>	
Kirkeskibe	43
<i>Af Jakob H. Zeuthen</i>	
Ude at tjene.....	61
<i>Af Ib Nielsen</i>	
Peder Povelsen - historien om en midtsjællansk fæstebonde i 1700-tallet	71
<i>Af Pia Viscor</i>	
Nye bøger	77
Fortid og Nutid	82
Årsberetning	83
Driftsregnskab fra 1/10 1996 til 30/9 1997	85
Nye medlemmer pr. 31/7 1998	86
Love for Historisk Samfund for Sorø Amt	87
Lokalhistoriske arkiver i det gamle Sorø amt.....	87

Tårnborg

Af Poul Bertelsen

Halsskovs nærmeste nabo på landsiden, da bosættelserne begyndte i 1840-erne, var Dyrehovedgård, eller Tårnborg, som gården siden blev omdøbt til.

Fra Halsskov overdrevs deling i 1759, mellem bønderne i Svenstrup, Dyrehovedgård og Korsør by, har bydelen og gården haft fælles grænseskel, i det ca. 6 km lange stendige, der ved delingen blev anlagt fra stranden ved Stibjerg og i næsten lige sydgående linie til kåsen ved indsejlingen til noret. Siden har bydelen Halsskov bredt sig betydeligt, så en meget stor part af bydelen i dag ligger på gårdens arealer.

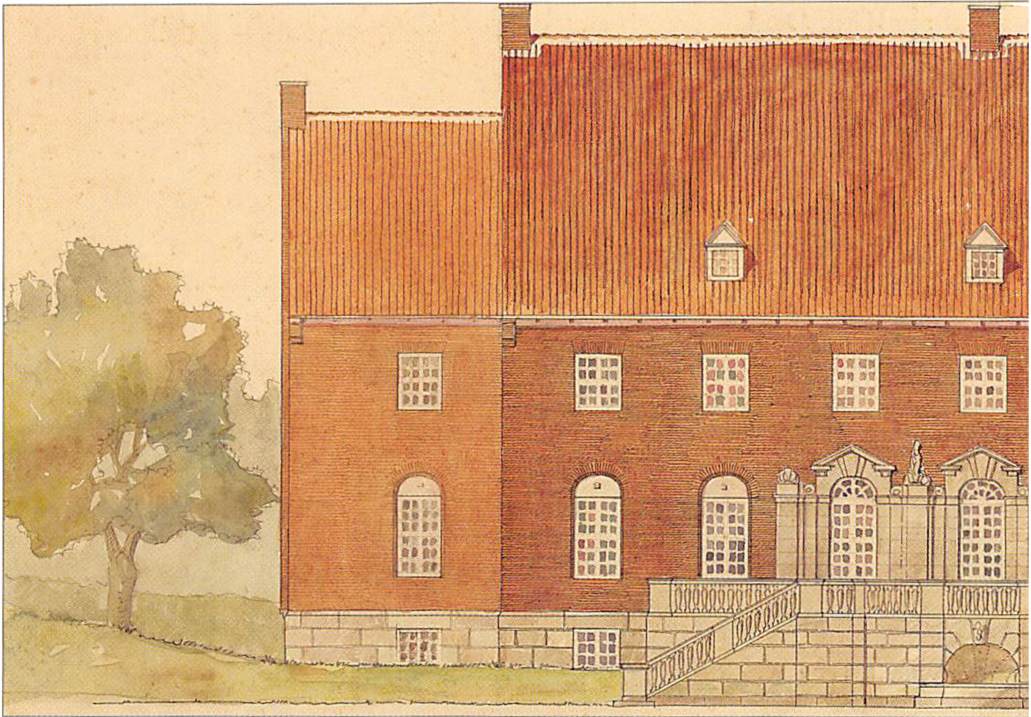
Dyrehovedgård

Dyrehovedgårds historie har været lang og broget med adskillige ejere, som ikke alle har været lige heldige med ejerskabet, og kun enkelte af dens ejere har forladt gården uden at lide tab.

Gården omtales, så vidt vides, første gang 1557, da det nævnes, at lensmanden nyder godt af gårdens avl, til sit underhold på "Slottet" (Fæstningen). I 1631 nævntes gården som Korsør ladegård med stalde, lader m.m. og som værende opført af den tidligere lensmand. I 1669 blev gården, med sine 55 tdr. htk. af kronen udlagt til amtmænd Lützwow, som allerede et par år senere solgte den til rådmand Hans Jørgensen i Korsør.

Da en senere ejer, oberstløjtnant Anders Trolle, i 1709 solgte gården til forpagter Uldrich Mogensen, Brahetrolleborg, bliver gården for første gang kaldt Dyrehovedgård, efter næsset, sydøst for gården, der ragede ud i noret, som inden den store inddæmning gik næsten helt ind til gården.

Da Uldrich Mogensen købte Dyrehovedgård, købte han samtidig 6 gårde i Tjæreby og det meste af Halseby og hermed antagelig gården ved kirken (Lille Tårnborrgård), så gårdens tilliggende nu bestod af, Svinenæs, Kjællinghoved, næsset Dyrehoved med Egø, Lammehaven og Maglølø samt et stykke jord ved Svenstrup (Stibjerg) og et stykke jord på Hulby mark (Stubager). Uldrich Mogensen var ejer af Dyrehovedgård indtil 1741, da han solgte den til Poul Hein fra Nyborg. Gårdens jordtilliggende blev ved salget opgjort til 204 tdr. htk. Det er uvist, om det var Hein eller Mogensen, der af kronen købte

Tårnborg, sydside

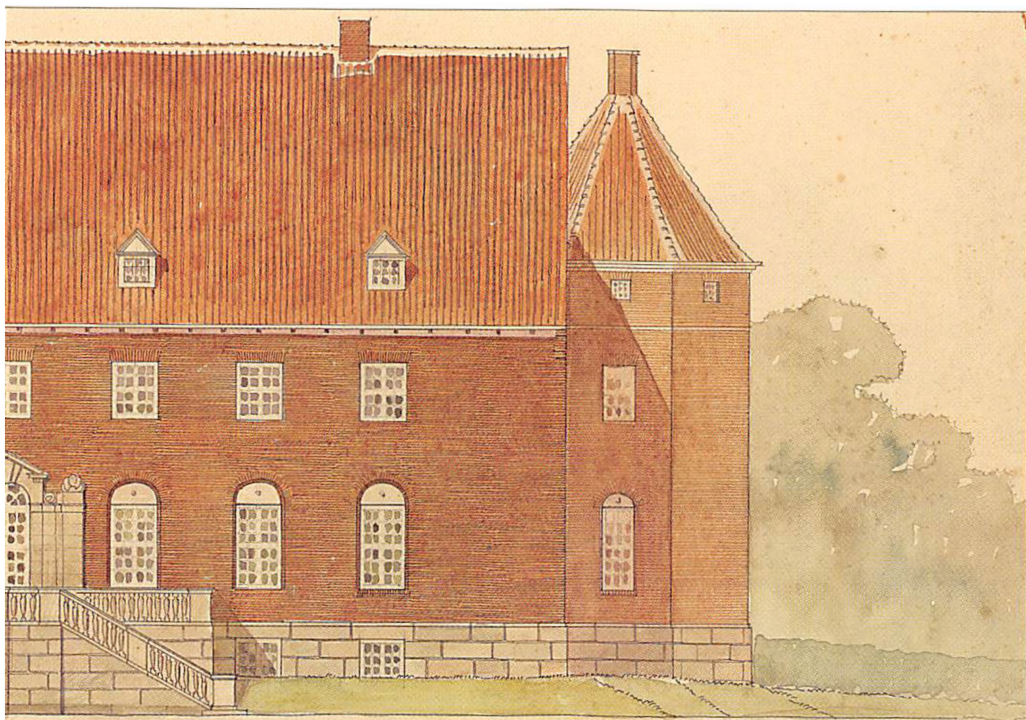
den resterende del af Svenstrup, der ved delingen af Halsskov overdrev i 1759 tilhørte Dyrehovedgård.

Christian Eggers

Poul Hein solgte i 1766 Dyrehovedgård til Christian Eggers, der var forvalter på Dragsholm. I skødet var foruden hovedgården opført Stibjerg, Rennebjerg, Fladbjerg jorder, Stubager på Hulby mark, 4 huse på gårdens mark og et bundgarnsstade på Stibjerg, i alt 222 tdr. htk. Tillige var opført Tårnborggården (ved kirken) og desuden 5 gårde og 8 huse i Svenstrup, 9 gårde og 13 huse i Frølunde, 5 gårde og 5 huse i Tjæreby, 5 gårde og 3 huse i Halseby, 3 gårde og 1 hus i Ormeslev samt i fæste en øde universitetsgård i Frølunde, der blev drevet af tre bønder i fællesskab. Foruden købte Eggers, for et beløb af 500 rdl. af kronen, jagtretten over hele området.

Af Antvorskov ryttergods købte Eggers i 1774 gården Tårnborg (nuværende Tårnholm) for en købesum af 26.000 rdl. og han gav gården navnet Tårnholm.

Eggers oprettede i 1793 et testamente, der absolut tilgodeså hans eneste søn, landeværnskaptain Niels Chr. Eggers. Han indledte testamentet således:

“Jeg Chr. Eggers, som ved en del års arbejde under Guds velsignelse er blevet ejer af jordgodserne Dyrehovedgård og Tårnholm, og fader til syv børn, men deriblandt kun en søn, fastsætter.....” Han havde desuden oprettet testamentet, for at hans hustru efter hans død skulle være sikret en anstændig tilværelse, men naturligvis også fordi, der ikke skulle være tvivl mellem hans børn, om hvordan arven skulle fordeles. Af testamentet fremgik det desuden, at der ikke skulle foretages skifte efter hans eller hans hustrus død, men at sønnen skulle have visse forpligtigelser overfor moderen og søstrene.

Chr. Eggers døde i 1795, og allerede året efter solgte N. Chr. Eggers Tårnholm til Peder Jensen Giersing på Nordruplund for 62.000 rdl. året efter kom han igen i økonomiske vanskeligheder så han måtte optage et lån på 20.000 rdl. hos det københavnske sukkerraffinaderifirma H. Ladiges, og i pant satte han de fleste af gårdene og husene i Svenstrup, Frølunde, Halseby, Tjæreby og Ormeslev samt Tårnholm kirke. Kirken havde oprindeligt hørt under Tårnholm, men blev ved salget af Tårnholm lagt under Tårnborggården (ved kirken), derimod fulgte gården ved kirken ikke med i denne handel.

Ved århundredskiftet var Eggers åbenbart i sine velmagtsdage, og han besluttede at forny Dyrehovedgård med en ny hovedbygning. Den gamle hovedbygning, der i 1744 var blevet istandsat af Uldrich Mogensen, og som dengang bestod af en teglhængt stuelænge, samt fire længer der var tækket

med strå, fremstod ganske vist i 1800 som et noget større kompleks, nu med to stuelænger, liggende vinkelret på hinanden, begge med bindingsværk og murede eller klinede vægge. Ved siden af fandtes to beboelseshuse, hvoraf det ene var indrettet til køkkenfløj.

Opførelsen af hovedbygningen varede et par år, og i 1802 blev den indviet. Den havde stor lighed med den hovedbygning, som Giersing havde ladet opføre på Tårnholm i 1798, og er antagelig tegnet af samme arkitekt. Den nye og anseelige bygning er den samme, som står i dag.

Men det kneb for Eggers at klare skatterne, og måske var svogrene for hårde ved ham. Han optog det ene lån efter det andet, og hans økonomi blev dårligere og dårligere.

Amtsforvalter Rambusch måtte i 1821 overtage gården, efter befaling af amtmand Stemann, hvilket Rambusch ikke var ukendt med, idet han kort tid forinden, efter kongelig ordre, havde overtaget Tårnholm, da dens ejer var blevet erklæret fallit. Da Rambusch overtog Dyrehovedgård, var den i en sørgelig forfatning, og af gårdens store besætning var kun 15 malkekøer tilbage.

Efter at Eggers havde forladt gården, fik han husly hos en af sine tidligere fæstere. Senere boede han nogle år hos stadslæge Hansen i Korsør, hvor han døde 1841.

Theill og Holstein

Dyrehovedgård blev ved tvangsauktion i 1823 købt af købmand Chr. Ernst Fr. Theill i Korsør og grev Frederik Adolf Holstein Holsteinborg for 47.000 rdl.

Men allerede året efter delte de gården mellem sig, således at Dyrehovedgård med de nærmeste jorder tilfaldt Theill, mens greven fik resten ialt 169 tdr. htk. Dette Dyrehovedgård gods, som greven kaldte det, beholdt han indtil 1840, da han solgte det til grev Moltke til Espe og Bonderup. Efter delingen hørte 84 tdr. htk. under Dyrehovedgård, liggende i Svenstrup, Frølunde og Halseby. Resten af jorden samt Tårnborgh kirke var tilfaldet Holstein og kom således under Bonderup.

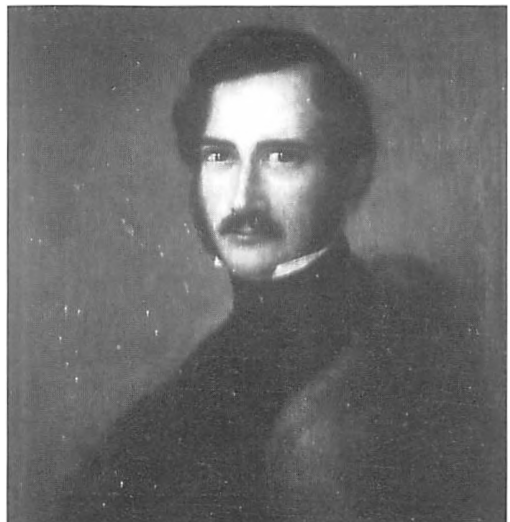
Få år efter overtagelsen af gården døde købmand Theill, og hans enke, Anna Catharina afstod 1834 gården til sin søn cand. phil. Andreas Rikard Theill, der allerede i 1838 solgte til grosserer Ferdinand Ree i Hamborg.

Ree

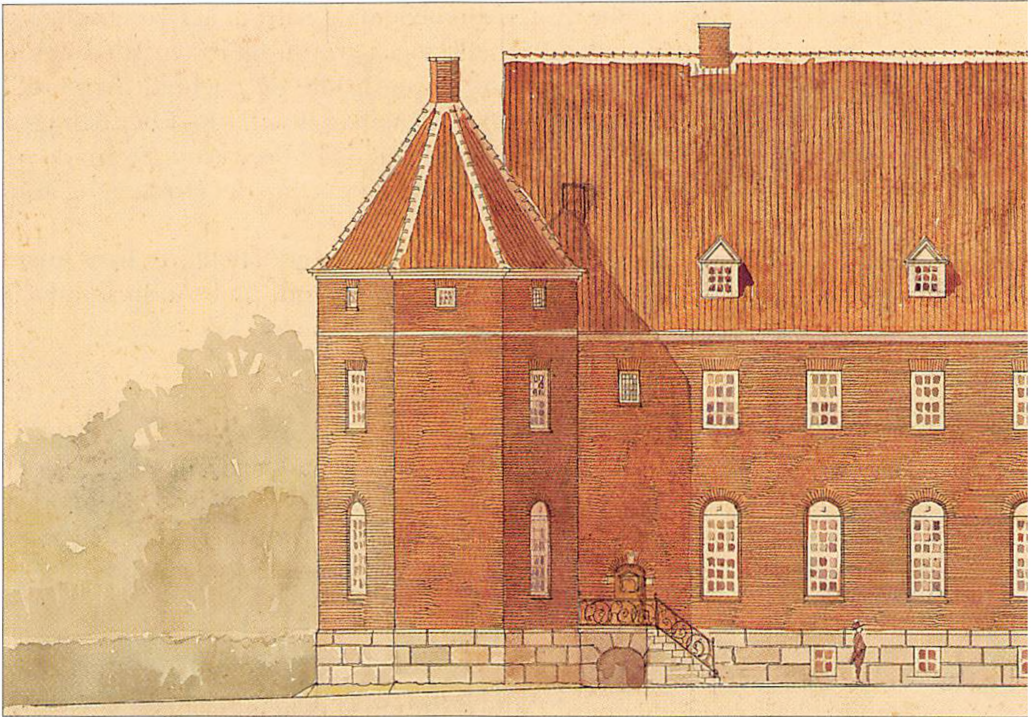
Det var Ferdinand Ree, der begyndte det store inddæmningsarbejde, der senere gjorde Lilleø, Magleø og Egø landfaste. Hans ejerskab af gården blev kun kort, for allerede i 1841 solgte han Dyrehovedgård til den af de største personligheder, der har været ejer af gården - Valdemar Tully Oxholm.

V. T. Oxholm

Oxholm blev født i København 1805 og var søn af generalmajor, senere generaløjtnant Peter Lotarius Oxholm og hustru Ann O'Neill. Oxholm blev i 1820 student fra Herlufsholm og tog i 1821 filosofikum. Han blev samme år udnævnt til sekondløjtnant i garden. Fra 1822-30 var han bestyrelsesmedlem i faderens plantager på Sct. Croix og var fra 1827-34 adjutant hos generalguvernør Peter von Scholten. Han blev i 1834 udnævnt til guvernør for de

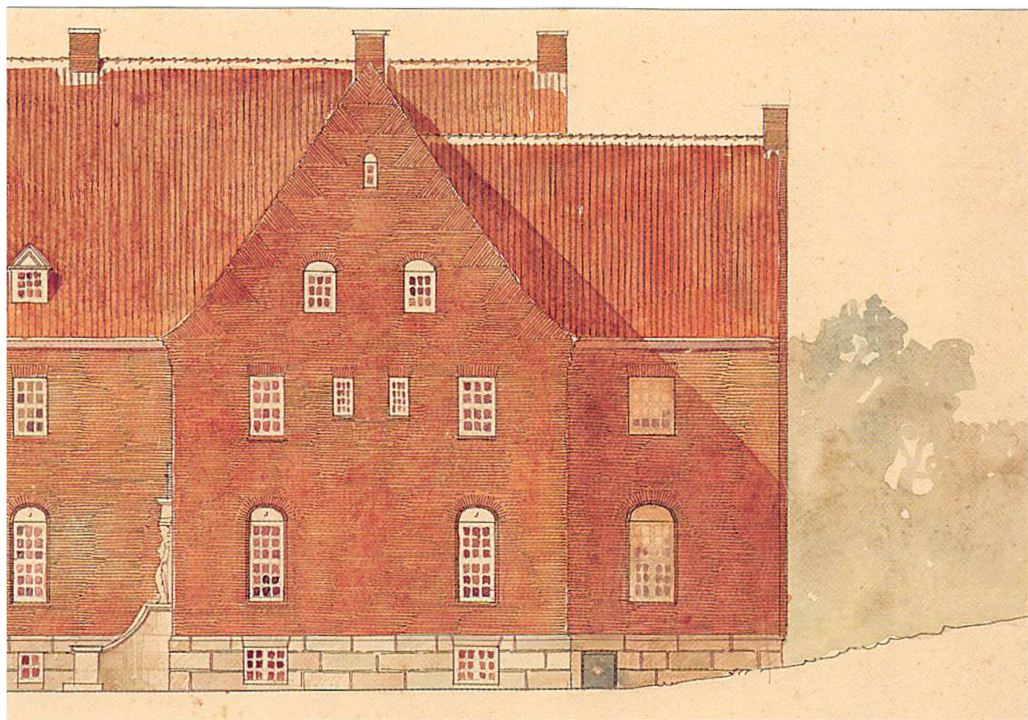
*Valdemar Tully Oxholm 1805-1876.
Mal. af storhertuginde Marie af
Mecklenburg-Strelitz. Form. fra 1844.*

Tårnborghuset, sydside

unge prinser Christian (IX) og Frederik af Hessen. Han blev i 1841 udnævnt til major, og blev i 1848 generalmajor. Han var fra 1842-47 hofchef hos kronprins Frederik (VII), men forlod stillingen i protest mod Louise Rasmussen, den senere grevinde Danner. Trods dette brud holdt Frederik den Syvende efter tronbestigelsen i januar 1848, forbindelsen ved lige, hvilket fik betydning under de bevægede martsdage 1848, da enevælden blev afskaffet. Oxholms evner blev ofte brugt af den danske regering som forhandler, bl. a. i striden om hertugdømmerne. I 1848 var han i Sct. Petersborg, hvor han fik zarens løfte om diplomatisk støtte vedrørende stridighederne med Preussen. Han var samme år i Stockholm for at forhandle om et svensk-norsk hjælpekorps til Danmark og var derefter til våbenstilstandsforhandlingerne med preusserne i Malmø. Året efter deltog han i de mislykkede fredsforhandlinger i London.

Oxholm gik derefter over i politik, idet han som kongevalgt medlem deltog i Den grundlovgivende Rigsforsamling. Han var medlem af landstinget fra 1849-53. I udenrigspolitikken mente han, at Danmark især måtte støtte sig til Rusland. Denne opfattelse har sikkert vanskeliggjort hans stilling som gesandt i London fra 1854-56, da det var under Krimkrigen, hvor England og Rusland var modstandere. Han kom som gesandt i vanskeligheder, der formodentlig var medvirkende til, at han under et ophold i København i okto-

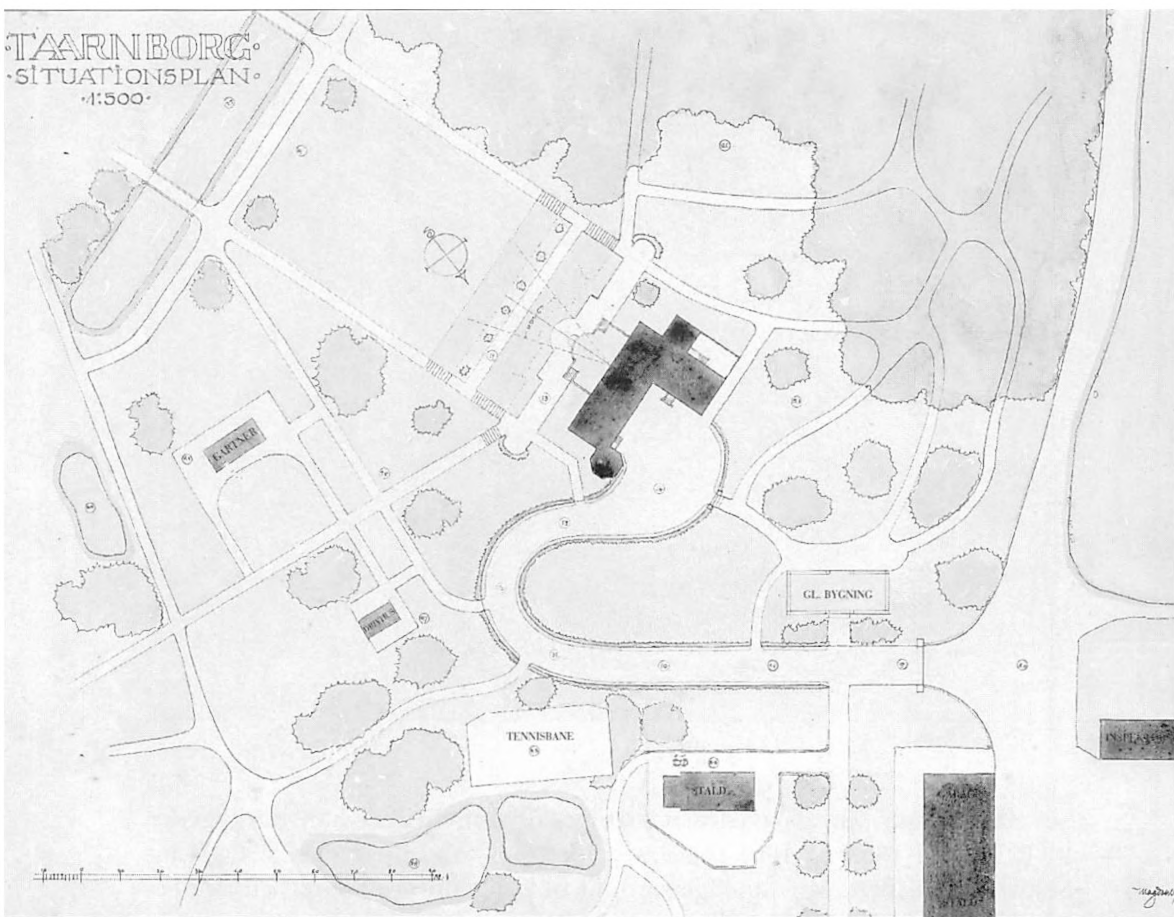

ber 1856 søgte om afsked fra udenrigstjenesten, hvilket han bevilligedes 31.12.1856. I 1859 og 1861 søgte han forgæves valg til rigsdagen. Oxholm bevarede det nære venskabelige forhold til kongehuset og efter sin tronbestigelse i november 1863, udnævnte Christian den Niende ham til hofmarskal, og benyttede ham ofte som rådgiver under vanskelige politiske forhold.

Under sit ophold i London erfarede Oxholm, at hans forpagter på Tårnborgh P. Adolf Hebert sammen med den kriseramte købmand Thomas Nyland fra Korsør, var i færd med at købe nabogården Kruusesminde, der i 1847 var anlagt af skibsreder og storkøbmand Jørgen Kruuse. Oxholm rejste omgående hjem, og nåede inden der var skrevet papirer, at få handlen omstødt, hvorefter han selv købte Kruusesminde. Det endelige skøde blev udstedt til ham af Jørgen Kruuse i 1855.

Oxholm var nu ejer af både Tårnborgh og Kruusesminde, og var hermed blandt de største jordbesiddere i Vestsjælland, men han var tilsyneladende ikke tilfreds hermed.

Da Halsskov overdrev i 1739 blev delt mellem Korsør by og Tårnborgh sogn, blev bønderne i sognet tildelt en begrænset græsningsret på byens del af overdrevet. Denne ret blev væsentlig indskrænket, da Korsør begyndte udskiftningen af jorden på overdrevet, hvor bl. a. Jørgen Kruuse anlagde gården Kruusesminde. Efter fornyede forhandlinger enedes man om, at græsnings-

Situationsplan

retten blev indskrænket til et område nord for Kruusesminde samt Lejodden. Da størstedelen af de græsningsberettigede bønder var fæstebønder under Tårnborg, indledte Oxholm et stormløb mod aftalen, der gennem årenes løb førte til mange retsmøder. I 1859 erhvervede Oxholm en kgl. bevilling, som tilsagde ham ejendomsretten over jorden, imod at han med års og dags varsel indkaldte dem, der mente sig ejendomsberettigede. Der var naturligvis ingen der meldte sig, så sagen sluttede med, at Oxholm ved retten i Korsør i marts 1861 blev tilkendt ejendomsretten til jorden, ialt 203 tdl. der blev underlagt gården Kruusesminde. Som erstatning til bønderne blev det pålagt Oxholm at betale en årlig ydelse på 20-25 rdl. der dog frafaldt ved køb eller ved fæstebondens død.

Efter at Oxholm i 1842 havde købt Tårnborg (Dyrehovedgård) fortsatte han det store inddæmningsarbejde, som gårdens tidligere ejer Ferdinand Ree, året forinden havde påbegyndt, og som gjorde øerne landfaste med

gårdens jorder. Dette arbejde blev først afsluttet i 1865, og der var da indvundet ca. 260 td.l.

Da beslutningen om at forlænge jernbanen fra Roskilde til Korsør blev truffet, foreslog Oxholm at en linjeføring af banen skulle gå nord om noret, altså gennem Tårnborgs jorder. Dette førte til en strid med bystyret i Korsør, der ville anlægge banen syd om noret, men efter at Oxholm havde beværet bestyrelsen for jernbaneselskabet med frokost på Tårnborg, blev afgørelsen truffet til Oxholms fordel. Jernbanen blev anlagt nord om noret og dette var naturligvis af stor økonomisk betydning for Oxholm.

Medens Oxholm var ejer af Tårnborg ændrede han gårdens navn, dette skete i 1845 og kan antagelig sættes i forbindelse med, at hans bror Harald Oxholm samme år købte gården Tårnholm.

I slutningen af 1865 solgte Oxholm både Tårnborg og Kruusesminde til indehaveren af Løveapoteket i København, justitsråd og senere etatsråd Jørgen Albert Bech.

Efter salget af Tårnborg og Kruuseminde købte Oxholm Smidstrupgård nord for Vedbæk. Her døde han den 3. august 1876.

J. A. Bech

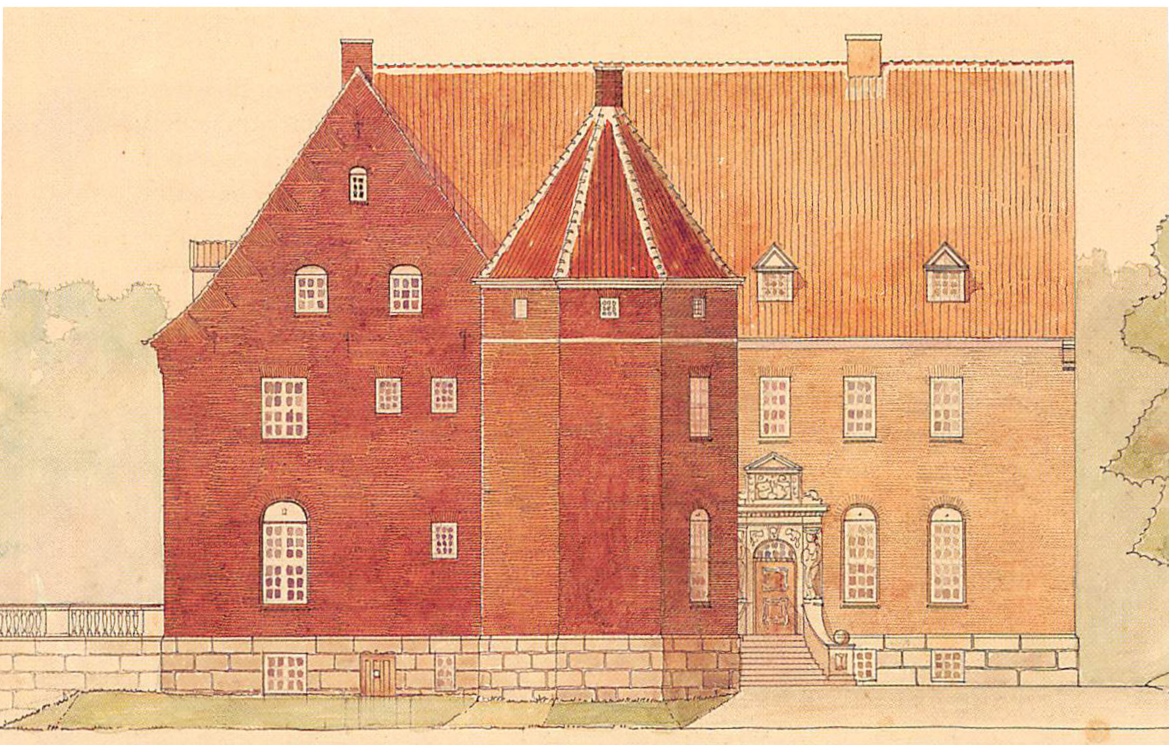
Jørgen Albert Bech, der i 1865 købte Tårnborg og Kruusesminde var født i København i 1808. Han var søn af grosserer og skibsreder Jørgen Peter Bech og hustru Sophie Magdalene, født Meyer. Jørgen Albert Bech giftede sig i 1834 med den 20 årige Louise Becker fra Tirbæk ved Vejle. Jørgen Albert Bech var forøvrigt bror til hofjægermester August Willars Bech, Valdbygården ved Slagelse.

Jørgen Albert Bech bosatte sig på Tårnborg, men forpagtede gården til sin ældste søn, den 25 årige Edvard Bech, der nogle år senere giftede sig med Marie Schønning.

Medens Oxholm var ejer af Kruusesminde, havde han forpagtet gården til Winther Munch, men da forpagtningsaftalen udløb i 1868, overlod Jørgen Albert Bech forpagtningen af Kruusesminde til den yngre søn Alexander Bech, der netop havde giftet sig med den 22 årige Josepha Vilhelmine Trap.

I 1869 opførte Jørgen Albert Bech og broderen A. W. Bech, Valdbygården, Tårnborg Teglværk, der havde en betydelig størrelse, med bl. a. 2 ringovne. Teglværket blev opført i området, hvor Stenvangen og Teglgården senere blev anlagt. Et par af teglværkshusene ligger stadig på Stenvangen. Teglværket blev efter Jørgen Albert Bechs død i 1876 og A. W. Bechs død året efter overtaget af Edvard og Alexander Bech samt A. W. Bechs sønner, Jørgen Peter og Carl Adolf Bech.

Teglværket var i Bech-familiens eje indtil 1913, da det blev overtaget af hofjægermester Peter de Neergaard, der blev ejer af Tårnborg i 1904. Etats-

Tårnborg, østside

råd Jørgen Albert Bech døde på Tårnborg i 1876 medens hustruen Louise Bech levede til 1882.

Efter Jørgen Albert Bechs død, arvede sønnen Edvard Bech Tårnborg og broderen Alexander Bech arvede Kruusesminde.

Edv. Bech

Mens Edvard Bech var forpagter af gården, opførte han en ny kostald med plads til 200 køer, men efter at være blevet ejer foretog han betydelige forbedringer. Han opførte således et centrifugemejeri, en ny forvalterbolig samt en ny fodermesterbolig. Desuden lod han opføre nye og bedre boliger til gårdens arbejdere. En af disse boliger lod han opføre på den del af Halsskovvej, der på det tidspunkt var anlagt på jord, der tilhørte Tårnborg. Det var et rødstenshus, med bolig for 8 familier som af beboerne blev kaldt for "Roligheden", antagelig fordi den lå så langt fra hovedgården. En sidegade til Halsskovvej blev senere anlagt af Edvard Bech, og den fik navnet Rolighedsvej. Han anlagde nogle gader på gårdens jord, der stødte op til Halsskov. Således er Annagade, Thygesvej og Jørgensgade i slutningen af halvfemserne, anlagt af Edvard Bech, opkaldt efter hans tre børn Anna, Thyge og Jørgen.

Forfatteren Wilhelm Bergsøe, hvis mor, Louise Sophie, var søster til Jørgen Albert Bech, tilbragte ofte lange perioder hos familien på Tårnborg, og her blev mange af hans værker skrevet, bl. a. skrev han her "Fra Piazza del Popolo".

Edvard Bech beholdt Tårnborg indtil 1901, da en vagabond, der overnattede i gårdens trælade, ved uagtsomhed forårsagede en ildebrand, der var så voldsom, at både laden og de fleste staldbygninger nedbrændte.

Efter branden solgte Edvard Bech Tårnborg til Korsør kommune, der genopførte de nedbrændte bygninger og drev gården videre i nogle år ved en inspektør. Efter salget af Tårnborg, flyttede Edvard Bech til København, hvor han døde i 1904. Hans hustru levede til 1929.

Medens kommunen var ejer af Tårnborg frasolgtes en del arealer til D.S.B. til udvidelse af baneterrænet, og desuden blev der frasolgt talrige byggegrunde. Med henblik på byens udvidelse, forbeholdt kommunen sig ca. 56 tdr.l. Kommunen solgte Tårnborg i 1904 til kammerjunker og senere hofjægermester Peter Johansen Flach de Neergaard.

*Peter Johansen Flach
de Neergaard
1871-1931
Ejer af Tårnborg
1904-1923*

P. J. F. de Neergaard

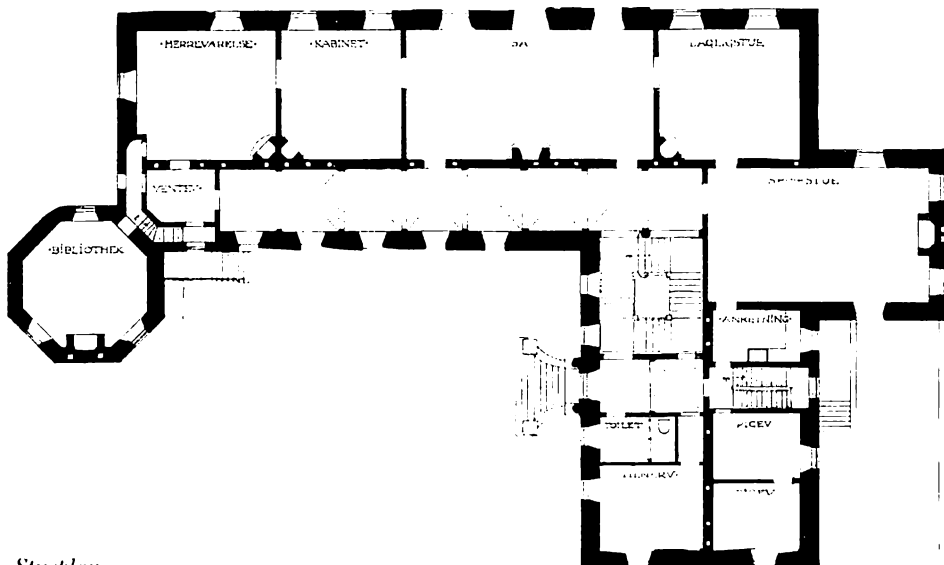
Peter Johansen Flach de Neergaard blev født i 1871 på gården Fårevejle ved Rudkøbing. Han var søn af kammerjunker, godsejer Ferdinand de Neergaard og hustru Wendela Flach. Han blev sekondløjtnant ved 4. Dragonregiment i Næstved i 1892, og blev samme år premierløjtnant. Han blev i 1897 kammerjunker, men tog i 1908 sin afsked fra militæret, og blev samme år hofjægermester.

Han giftede sig i 1899 med Franziska Elisabeth von Carlowitz, som var datter af kammerherre, godsejer Carl von Carlowitz, der var ejer af godset Oberau ved Torgau nær Leipzig.

Neergaard anvendte betydelige summer til gårdens forbedring og forskønnelse, bl.a. plantede han i 1921 den lange alle, der går fra gårdens park til Egø. Han var meget afholdt af sine undergivne, og var i en lang periode formand for Tårnborgh sogneråd. En af hans store interesser var heste, og han var en del år formand for foreningen til den ædle hesteavls fremme. Han købte i 1913 Tårnborgh Teglværk, der indtil da, havde været i Bech-familiens eje. Han drev teglværket indtil 1919, hvor han lod det nedrive. På teglværksgrunden anlagde han Stenvangen, Ved Lunden, Teglgården og den nordligste ende af Dyrehegnet, hvorefter han begyndte salget af byggegrunde.

Ny hovedbygning

Han havde desuden planer om, at opføre en ny og væsentlig større hovedbygning, og i 1915 overlod han arkitekt, kgl. bygningsinspektør Magdahl

Stueplan.

Nielsen i København at fremstille tegningerne. Den nye hovedbygning skulle opføres på bakkedraget syd for den gamle hovedbygning, med udsigt over det inddæmmede areal. Bygningen skulle opføres i røde sten og forsynes med tårn. Foran facaden skulle anlægges en sandstensterrasse, og foran terrassen skulle anlægges en kunstig sø med springvand. Foruden dette skulle der ud mod Tårnborvej opføres en ny gartnerbolig. Denne bygning blev opført, medens planlægningsarbejdet med hovedbygningen blev udført, men da gartnerboligen var opført, bristede Neergaards planer om en fortsættelse af byggeriet.

Neergaards hustru, Franziska de Neergaard, havde en betydelig millionformue anbragt i tyske banker, hvor Neergaard også havde anbragt hovedparten af sin formue. På grund af tyskernes nederlag i Første Verdenskrig og den efterfølgende inflation, blev alle deres penge værdiløse, og da den store landarbejderstrejke fulgte i 1919, brød Neergaards økonomi fuldstændig sammen. Selvom hans familie forsøgte at hjælpe ham, besluttede Neergaard i 1923, at sælge Tårnborg. Salget af Tårnborg var et hårdt slag for Peter de Neergaard, og i en periode søgte han trøst hos veninden Karen Blixen på hendes afrikanske farm.

Familien de Neergaard, med datteren Else og sønnen Carl, flyttede derefter til Tyskland, hvor de overtog fru de Neergaards sødehjem, godset Oberau. Her levede de sammen indtil 1931, da Peter de Neergaard døde.

Han opnåede at blive dekoreret med den svenske "Sveorden" og den engelske "Victoriaorden".

Franziska de Neergaard levede på Oberau med sine børn indtil foråret 1945, da de måtte flygte, på grund af de fremstormende russiske tropper, som hastigt nærmede sig egnen. Hun fyldte et par hestetrukne flyttevogne med indbo og begav sig mod Schweiz, hvor hun havde en søster boende. Det blev en meget besværlig transport. Hovedvejene var forbeholdt tyske militærtransporter, og efter tyskernes kapitulation blev transporten yderligere forsinket af de fremmede besættelsestropper. Først den 4. august nåede hun til byen Konstanz, nær den schweiziske grænse, hvor hun døde, antagelig af de hårde strabadser.

Børnene Else og Carl søgte til Danmark, hvor Else fik ansættelse på en katolsk skole i Helsingør, hvor hun virkede til sin død. Hun forblev ugift. Carl giftede sig efter hjemkomsten med Ingeborg Busch Jensen (datter af justitsminister Busch Jensen). Han nedsatte sig som manufakturhandler i København. I ægteskabet fødtes ingen børn.

Brødrene Madelung

Som omtalt solgte Peter de Neergaard Tårnborg i 1923, og gården blev købt af brødrene Peter Vilhelm Madelung og Carl August Madelung. De blev beggødt på Nivå møllegård. Peter i 1883 og Carl August i 1886. De var sønner

af mølleriejer og grosserer Thorvald Madelung og hustru Jensine Henriette Christine Nielsen.

Thorvald Madelung og en tvillingbroder blev født på Kruusesminde i 1855, hvor deres far, i en kort årrække, var forvalter. Peter og Carl August tilbragte barndommen på Nivå møllegård, men gik i skole i Rungsted, hvor de sluttede skolegangen med præliminæreksamen. Herefter fik de en grundig landbrugsuddannelse bl.a. på Esrum møllegård, der ejedes af en farbror, derefter på Vallåkragård i Skåne, der ejedes af en anden farbror, samt på godset Aunshjerg i Jylland og desuden med ophold på Tune Landbrugsskole. Begge brødrene giftede sig i 1913. Peter med Agnete Buhl fra København og Carl August med Ellen Poulsen der var datter af bagermester Niels Poulsen fra Esrum.

Samme år købte Peter Madelung og faderen Thorvald Madelung herregården Hollufgård på Fyn, og Carl August blev ansat som daglig leder af landbruget. I 1917 solgtes Hollufgård og Peter og Carl August købte herregården Broksø ved Haslev. I 1923 købte de Tårnborg. Foruden at drive Tårnborg som traditionel landbrugsejendom forsøgt desuden med stordrift af spiseærter og løg, men uden at opnå det ønskede resultat. Man forsøgte også at forøge svinebestanden og opførte derfor et nyt stort svinehus. Efterhånden kneb det med økonomien, og det blev derfor besluttet at sælge Broksø, angiveligt for at redde Tårnborg. Derefter forsøgt med salg af byggegrunde ved anlæggelsen af Gunversvej, der fik navn efter Peter Madelungs datter Gunver. På vejen solgtes kun enkelte byggegrunde på grund af tredivernes store arbejdsløshed og den deraf nedsatte købelyst.

Brødrene Madelung så sig i 1935 nødsaget til at sælge Tårnborg, og gården blev købt af godsejer Wilhelm Jørgensen, der var ejer af Kjørup på Nordfyn.

Efter salget af Tårnborg flyttede Carl August Madelung til Helsingør, hvor han fik ansættelse som kordegn. Han døde i 1966 og ligger begravet i familiens gravsted på Humlebæk kirkegård.

Peter og Agnete Madelung blev ulykkeligvis skilt efter salget af Tårnborg. Peter Madelung købte en landbrugsejendom i Tune ved Roskilde. Peter blev i 1950 begravet i familiens gravsted på Humlebæk kirkegård. Agnete Madelung blev i 1977 begravet i Buhls familiegravsted i Himmelev ved Roskilde.

V. Jørgensen

Den næste ejer af Tårnborg var Niels Wilhelm Jørgensen, og det skulle senere vise sig, at være den sidste private ejer af gården. Jørgensen blev født i 1888 i Sørrå i Vendsyssel. Han var søn af førstelærer Valdemar Jørgensen, Sørrå, der i 1880 giftede sig med gårdmandsdatter Maren Nielsen. Jørgensen blev efter endt skolegang, først i Sorø og senere i Dronninglund, landvæsenselev på godset "Haven". Han blev elev på Malling Landbrugsskole og efter elevtiden,

1. sal.

forvalter på forskellige jyske herregårde. Han rejste til Australien i 1910, men kom tilbage igen, efter et par års forløb og blev forvalter på "Sauntegaard" ved Hornbæk. Han giftede sig i 1914 med Margrethe Clausen, som var datter at godsforvalter Wilhelm Clausen.

Jørgensen købte i 1923 "Søbysøgård" på Fyn og i 1929 købte han desuden "Kjørup" på Nordfyn.

Den 20. juni 1935 overtog han Tårnborg. Købesummen var 800.000 kr. Jørgensen var ejer af Tårnborg indtil 1948, og medens han sad med gården foregik der intet bemærkelsesværdigt, bortset fra, at han anlagde en større frugtplantage, nord for det gamle vandværk og langs med jernbanelinjen. På dette område blev en del af Motalavej kvarteret senere anlagt.

Jørgensen blev i begyndelsen af trediverne grebet af de nazistiske ideer, og han var en stor beundrer af Nazityskland. Han var derfor blandt de første her i landet, der blev medlem af DNSAP. Efter Danmarks besættelse blev der oprettet hvervekontor for Frikorps Danmark på Tårnborg. Han mistede forøvrigt selv en søn, der var med i Frikorpsets kampe på østfronten. Efter Frikorpsets udslettelse, nægtede Jørgensen videre medvirken til oprettelse af frivillige militærkorps (Schalburgkorps og Sommerkorps), og i 1943 meldte han sig ud af DNSAP.

Efter den tyske kapitulation i 1945, blev Jørgensen, hans kone og børn, samt en række øvrige ansatte på Tårnborg interneret af modstandsbevægelsen. Med undtagelse af Jørgensen, blev de dog alle løsladt efter kort tid. Jørgensen blev ved særdomstolen i Korsør idømt 2 års fængsel bl.a. for at bære våben. Han blev imidlertid løsladt igen efter ca. 1 års forløb. Dette har antagelig været en for stor belastning for Jørgensens helbred, og han døde på

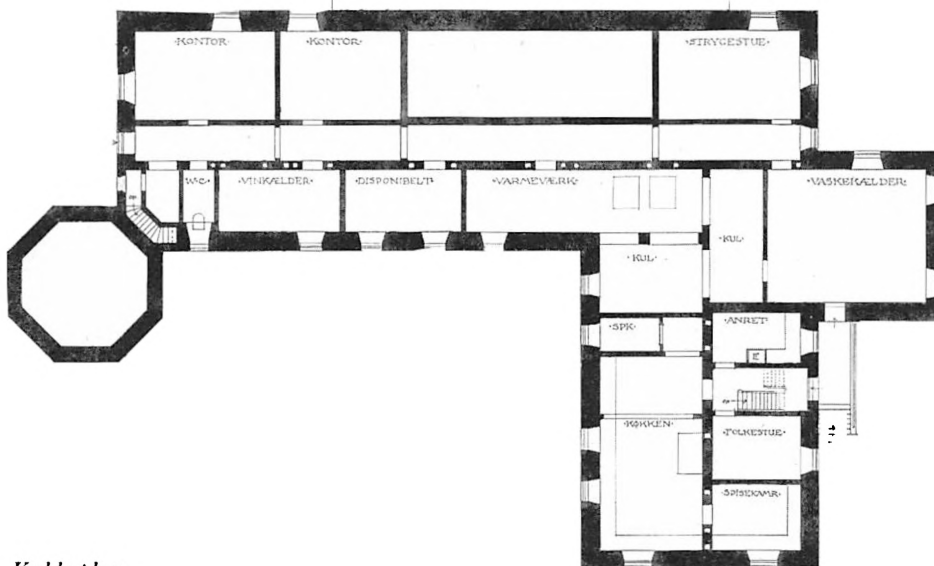
Tårnborg den 17. december 1947. Året efter solgte familien Tårnborg til Korsør kommune og rejste til Sydamerika. En del af familien er dog senere vendt tilbage til Danmark. Fru Margrethe Jørgensen døde i 1979 og ligger begravet ved siden af sin mand på Tårnborg kirkegård.

Korsør kommune

Korsør kommune besluttede i begyndelsen af 1880-erne, at forsyne byens borgere med vand fra eget vandværk. Først forsøgte man i 1885, at finde vand ved Lovsøen og senere ved markvogterhuset ved Korsør skov, men ingen af stederne var man tilfreds med vandets kvalitet. Man havde fået det gode råd, at hælde lidt cognac i vandet for at kunne bestemme saltholdigheden, med det resultat at brøndboreren skrev et gevaldigt antal flasker cognac på regningen. Endelig fandt man på, at søge efter vand ved Bregnemosen på Tårnborg. Her fandt man vand af god kvalitet, og man beregnede, at boringen kunne yde 2000 td. vand i døgnet. Vandværket blev opført i 1891, og samme år opførtes vandtårnet på Lilleø. Senere opførtes endnu et vandtårn på bakken ved Christiansgave, og det blev taget i brug i 1910.

Brøndemosen havde hidtil været forbeholdt fæstebønderne i Stibjerghusene til tørveskær, men efter opførelsen af vandværket, bortfaldt disse rettigheder.

De fleste bøndergårde i Svenstrup, Frølunde og Halseby blev drevet af fæstere under Tårnborg, med undtagelse af Svenstrupgaard. (Den var i 1721 af kong Frederik den Fjerde tilskødet den tidligere skibskirug Hans Wedel

Kælderplan.

for tilgodehavende gage fra hans tjenestetid i flådens skibe.) Fæstet blev efterhånden afløst og siden frasolgt hovedgården. De sidste fæstegårde solgte Peter de Neergaard i 1905.

Som tidligere omtalt blev Halsskov overdrev i 1759 delt mellem Korsør og Tårnborg sogn. Senere blev skellet mellem Tårnborg hovedgårds jorder og købstaden flyttet i 1857, da jernbanen var nået hertil, idet jernbanestationens område blev overtaget af byen. Siden blev der ført mange frugtesløse forhandlinger mellem Korsør og Tårnborg om en ny omlægning af bygrænsen.

Omsider blev man enige om, at omlægge bygrænsen med en ordning, der skulle træde i kraft den 1. april 1920, hvorved hele den sammenhængende bebyggelse på hovedgårdens jorder, med en befolkning på omkring 1000 mennesker blev indlemmet i Korsør. Grænselinjen skulle udgå fra den nu nedbrændte pumpemølle ved Lilleø, derefter følge linien syd om det nu nedlagte Tårnborg teglværk syd om Ved Lunden og til Tårnborgvej. Herefter skulle skellet følge Tårnborgvej til banevogterhuset ved "Fægangsvejen" og langs med denne til gårddet mellem "Bageste stenmark" (her blev havekolonien "Grønland" senere anlagt) og "Oldebjergmark". Herefter følge stengærdet til det gamle sogneskel. Dette betød, at selve Tårnborg hovedgård blev holdt udenfor, men gaderne, Stenvangen, Teglgården, Jørgensgade, Annagade, Rolighedsvej, Thygesvej, Nyvej, den vestlige side af Tårnborgvej, den nederste ende af Dyrehovedgårds Alle og den nyanlagte Vulkanvej blev indlemmet i Korsør kommune. Korsør kommune overtog samtidig skolebygningen på Dyrehovedgårds Alle, som var blevet taget i brug 1912, og overtog samtidig restgælden på skolebygningen. Det blev samtidig vedtaget, at byen i de første 20 år, skulle modtage og undervise indtil 25 børn fra hovedgårdens grund for et årligt beløb af 50 kr. pr. barn.

Efter Korsør kommunes overtagelse af Tårnborg i 1948, er gårdens jordtiliggende blevet betydeligt reduceret. Store parceller er blevet solgt fra til nye boligkvarterer, f.eks. Motalavejkvarteret, Lærkevej og Tovesvej. Desuden er der blevet solgt store arealer til store og små virksomheder bl.a. på Ørnumvej og bag Stadion. Der er afgivet jord til sportspladser ved gl. Stadion og på Ørnumvej. Golfklubben har overtaget ca. 100 tdr.l. af bl.a. parken ved gården samt området på det inddæmmede areal mellem Maglø og Egø, og marinen eksproprierede, kort efter anlæggelsen af flådestationen, næsten hele Egø, til værksteder og minedepot. Motorvejsanlægget, der i 1956 blev ført over Tårnborgs marker, fratog gården ca. 35 tdr.l.

Herregården Tårnborg har ført en omskiftende tilværelse. Gården har gennem de skiftende tider haft mange ejere. For de flestes vedkommende har bekendtskabet med gården haft en ulykkelig udgang, der for enkeltes vedkommende endog endte som tragedier. Det var kun få, der sluttede ejerskabet af gården med økonomien i behold.

Staldbygningerne på Tårnborg var for mindre end et halvt århundrede siden fyldt op med kreaturer, heste og svin. Gårdens besætning bestod tidli-

gere af over 200 malkekøer, ca. 30 arbejdsheste, foruden rideheste samt et utal af svin. Medarbejderstaben var på ca. 60 fastansatte, desuden måtte der i høst og roetid ansættes et stort antal løsarbejdere bl.a. ankom der hvert år 10 til 15 polske piger, der hjalp til med roelugningen. Af de ca. 1500 tdr.l, der for år tilbage var underlagt Tårnborg, er gårdens jordtilliggende nu kun på ca. 500 tdr.l. og heraf ca. 400 tdr.l. agerjord. Gårdens drift varetages i dag af en forpagter samt nogle få medhjælpere.

Herregården Tårnborg, som det omliggende sogn fik navn efter, fører i dag en hensygnende tilværelse og om få år er den antagelig helt forsvundet, så kun de fredede bygninger, hovedbygningen og forpagterboligen, vil bevare mindet om den.

Poul Bertelsen, Violvej 3, Svenstrup, 4220 Korsør.

Tidl. konstruktionschef.

Omfattende historisk arbejde med Halsskov og Tårnborg sogn.

Et hus i Skælskør

Af Erik Nielsen

Skælskør bymuseum har hjemme i ejendommen Algade 2, kaldet Peder Reetztes gård. Peder Reetz har ejet gården, og han solgte den 1588.

Peder Reetz var en af de tyskere, som kom til Danmark under Frederik den Anden.

Han fik snart stilling ved hoffet. Senere blev han lensmand over Sorø og Antvorskov klostre samt Korsør len. Han erhvervede flere ejendomme: Tygestrup (Kongsdal) og Hørbygård m.m. og altså også en ejendom i Skælskør.

Han blev stamfader til en kendt slægt.

Ejendommen i Skælskør har haft flere ejere i tidens løb.

Følgende artikel handler om et par af dem.

*Peder Reetz til Tygestrup,
f. 1531 † 1607.
(Dansk adelsårbog 1894)*

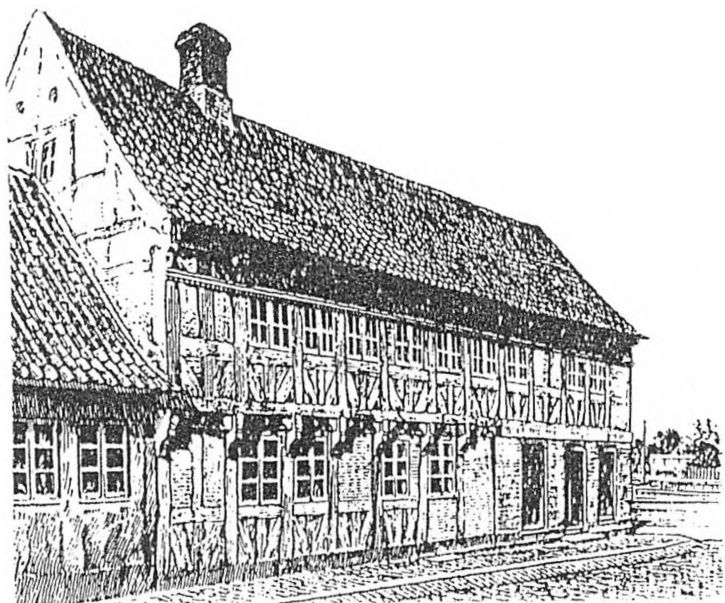
Distriktslæge Heinrich Friederich Müller

Den 23. maj 1828 afgik en af de mest fremtrædende beboere af ejendommen Algade 2 ved døden. Det var distriktslæge Heinrich Friederich Müller. Han var ligesom apoteker Mau født i Tyskland. Han blev født 1752 (eller 1751) i byen Nienburg mellem Bremen og Hannover. Faderen var præst.

H. F. Müller gik en anden vej. Han stod i lære som kirurg. Efter 3 år var han udlært som kirurg, men ikke som læge. Det var dengang en anden uddannelse.

Han drog til Danmark og fik tjeneste som eskadrons feltskær ved Sjællandske Rytterregiment i Slagelse i årene 1773-1785.

1785 blev Kirurgisk Akademi i København oprettet. Her blev Müller optaget som studerende samme år. Det var en anden uddannelse end universite-

tets. Akademiets uddannelse gav ret til at praktisere både kirurgi og medicin. Akademiet havde tre professorer.

1787 fik Müller sin eksamen som “candidates chirurgiæ” med første karakter. Samme år blev han dansk statsborger.

Nu var han velkvalificeret som læge, og næste år, 1788, fik han stilling som distriktskirurg (fra 1914 kaldt embedslæge) for Vester Flakkebjerg herred og de vestlige dele af Slagelse herred med bolig i Skælskør.

Han erhvervede ejendommen Algade 2, et af byens bedste huse, og her boede han til sin død.

Hans økonomiske forhold var gode, og han indrettede et herskabeligt hjem.

Allerede 1801 søgte han sin afsked som distriktslæge. Han begrundede det med sygdom, der gjorde ham “uegnet til offentlige forretninger”.

Samme år fik han sin afsked i nåde og med en pension på 50 rigsdaler årligt.

Det ser mærkeligt ud. Han var kun 49, og til sin død 27 år senere var han virksom, dels som læge, dels som “forretningsmand!”

1805 var han med til at ordne salget af Basnæs gods. Både køber og sælger ønskede hans hjælp, da han var kendt for at være “en fornuftig og med gården kendt mand.”

Den nye ejer af Basnæs, Frederik Blücher, døde året efter, og Müller bestyrede godset, til Blüchers enke solgte det 1809.

Müller virkede også som medlem af Skælskør havnekommission og af forligskommissionen for Vester Flakkebjerg herred. Han var også medlem af andre kommissioner, og han tog del i byens og egnens selskabsliv.

Han omgikkes egnens godsejere og præster samt byens embedsmænd og andre borgere. Apoteker Mau fik en søn opnævnt efter ham.

Med byens præst, pastor Biilmann, gik det ikke så godt. Müller søgte ikke kirken, og præsten var som andre forarget over Müllers privatliv.

Det, der gav anledning til forargelsen, var, at han som lejer i huset havde geheimerådinde Edel Margrethe Krabbe, f. Sehested af Broholm. De var næsten jævnaldrende, han var født 1752 og hun 1750.

Hun havde været gift med geheimeråd, admiralitetsdeputeret Frederik Michael Krabbe, f. 1725. Han havde haft stor indflydelse med hensyn til den danske flåde. Han havde været leder af skibsbyggeriet på Holmen, senere havde han haft en overordnet stilling i centraladministrationen. Efter statskuppet 1784 trak han sig tilbage og flyttede til Skælskør, hvor han boede i den ejendom i Algade (nr. 19), der senere blev til hotel "Skælskør", nu nedrevet.

Han døde 1796 og ligger begravet på Skælskør gamle kirkegård ved kirken. Hans gravsten sidder i vestvæggen af våbenhuset. Den lyder: "En sielden retskaffen Mand Ægtefælle og Fader Frederich Michael Krabbe R. af D. Geheimeraad og Kammerherre født 28. Maj 1725 død 26. Oktober 1796."

Hans enke blev i Skælskør, og 1799 flyttede hun ind i Müllers ejendom i Algade.

I folketællingen 1801 står: "Edel Margrethe Sehested fru geheimerådinde husbondinde 52 enke efter 1. ægteskab lever af pension efter geheimeråd Krabbe".

Herefter nævnes to kvinder, den ene som husholderske, den anden som tjenestepige, begge ugifte.

Fru Krabbes og Müllers liv gav anledning til megen snak og forargelse. Havde fru Krabbe giftet sig igen, havde hun mistet pensionen efter sin afdøde mand. Snakken gik i byen.

Hendes hjem havde været fornemt udstyret, idet hun arvede boet efter geheimeråden, og noget må vel være flyttet med til Müllers hus. Der har været møbler af fine træsorter, billeder med forgyldte rammer bl.a. af Frederik den Femte, Kristian den Syvende og enkedronning Juliane Marie samt 20 berømte lærde mænd, desuden var der sølvtøj, glas, porcelæn, videnskabelige værker og instrumenter.

Der har vel ikke været plads til det hele, men det må have været et fornemt hjem. Økonomisk var hun også sikret. Staten havde i 1785 forpligtet sig til at udbetale 400 rgdl. årligt, så længe hun levede.

I huset boede også Müllers husbestyrerinde, bagerenke madam Carlsen med sin datter Edel, som skal omtales senere.

Der har også været tjenestefolk ansat. Folketællingen 1801 nævner to ugifte tjenestekarle: Jørgen Olsen, 23 år, og Niels Poulsen 28 år, landsoldat.

Müller døde 23. maj 1828. 24. marts samme år havde han oprettet testamente. Testamentet siger en hel del om hans hjem og hans formue.

Formuen blev anslået til 23346 rgdl. Af værdigenstande nævnes en guld-

snustobaksdåse, et guldpeterur, to sølv rejselysestager, hertil kommer skrivepult, store spejle, chatoller, lænestole, stueure, sengeklæder, køkkengrej m.m.

Af boet blev udtaget nogle bøger og skeletter til Sorø Akademis samling.

Sorø Akademi var universalarving. Der blev oprettet et særskilt legat til understøttelse af embedsmandssønner. Hver legatportion skulle være 50 rgdl. sølv årlig. Det blev i sin tid akademiets største legat, og langt over 1000 drenge har modtaget det.

Kirurgisk Akademi i København arvede 2000 rgdl. sølv. Skælskør fattigvæsen arvede hans jorder i Skælskør Bys Nyemark (husbestyrerinden, madam Carlsen, skulle dog have retten hertil, så længe hun levede). Skælskør kirke arvede 4 tdr. land liggende op til kirken med samme ret for madam Carlsen, som ved før nævnte jordstykke. 6 skæpper land skulle til kordegneembedet mod, at man vedligeholdt hans gravsted. Folkene i hans tjeneste skulle hver forlods have 20 daler ud over det dem i øvrigt tilkommende.

Gode venner fik guldsnustobaksdåsen og andre værdigenstande.

Endelig er der jomfru Edel Carlsen, datter af madam Carlsen. Den 5. april, en god måned før sin død, havde Müller overladt hende sin ejendom i Algade med have, vænge og jorder på overdrevet for 1500 rgdl. sølv, hvoraf 700 rgdl. blev stående som 1. prioritet i ejendommen.

Müller forbeholdt sig brugen af ejendommen, så længe han levede, det blev mindre end to måneder.

Reedtzes gård i Skælskør, hvor H. F. Müller boede. Foto 1998, Erik Nielsen.

Englehoved, Algade 2. Foto 1998, Erik Nielsen.

I testamentet blev Edel Carlsen betænkt med en obligation på 200 rgdl. samt den seng, han personlig havde sovet i. Dertil kom 4 par lagner og 4 sæt dækketøj.

Den 30. maj fandt Müllers begravelse sted. Den var arrangeret af Sorø Akademi. Det blev en begivenhed, man huskede.

Man frygtede for, hvad pastor Biilmann ville sige om afdødes forhold til geheimerådinden og om, at afdøde ikke havde søgt kirke og altergang. (Geheimerådinden var død året i forvejen).

Byfoged Foss fandt, at den bedste brug, man kunne gøre af afdødes vinkælder, var at tømme den på hans begravelsesdag, og han hævdede, at det var egnens skik, at den mandlige del af menigheden ved præstebegravelser blev trakteret tre forskellige steder uden for huset på stervboets regning. Det var dog ikke nogen præst, der blev begravet her.

Direktør Tauber fra Sorø Akademi, grev Holstein m.fl. var mødt op. Processionen begav sig af sted fra lighuset mod kirken. Forrest var der to dannebrogslag. Deres stænger var så lange, at de ikke kunne være i lighuset, men stod støttet mod tagskægget. Nu blev flagene foldet ud. De blev båret af sluproere i hvide skjorter med sorte bånd.

Gaderne var bestrøet med blomster, og dengang var der ikke anden trafik, der kunne forstyrre.

Efter fanerne fulgte optøget ordnet efter rang og stilling, en gejstlig ved siden af en civil. Man kom til kirken, der blev fyldt med mennesker. Mange nysgerrige var kommet. Pastor Biilmann talte. Det blev ikke en mindetale, men en tale om død, grav, opstandelse og himmelfart, ikke om afdøde. Det var nogle meget utilfredse med, og så stod han ved foden af alteret og læste sin tale op af et manuskript med flere rettelser. Onde tunger påstod, at hans taleorganer var påvirket af vindunster, og under stønnen spyttede han flere gange på gulvet med høje klask.

Der blev også talt af direktøren for Sorø Akademi. Han havde meget at være taknemmelig over, og nu blev der ikke sparet på de store ord. Han sluttede med ordene : "Du dør ikke barnløs, ædle hensovede. Du efterlader dig en skare af taknemmelige sønner, henplantede liig unge spiirer i den af Gud velsignede af forfædre gennem århundreder fredede og af Danmarks konger

Forsiden af Müllers gravsten med H. E. Freunds relief med lægen der underviser to unge mænd.

Bagsiden af Müllers gravsten med H. E. Freunds relief af en sørgende kvinde, der i den ene hånd holder en stav med æskulapsslangen

H. F. Müllers gravsten på Skælskør gamle kirkegård

Foto: Erik Nielsen

beskyttede og hædrede videnskabsmand det sorøiske akademi, ynglinge, der i de kommende år ofte vil nævne det navn med taknemmelighed.”

Man drog fra kirken tilbage til hjemmet, og nu blev der spist og drukket. Nogle bemærkede, at præstens næse blev morbærfarvet. Müllers vinkælder havde været god. Det blev en mindeværdig dag i husets historie.

I avertissementet om Müllers død lød det, at han var en “sjælden duelig mand i sit fag”. Han var “en udmærket patriot”, og han blev prist for den måde, hans formue skulle anvendes på.

1838 rejste Sorø Akademi et fornemt sandstensmonument på hans grav. Det har marmorrelieffer udført af billedhuggeren H. E. Freund. Det ene relief viser en læge med lægekunstens gud Æskulap. Foran står to unge mænd og lytter. Nogle mener, at billedet af lægen viser Müller selv. Det andet relief viser en sørgende kvinde, som støtter den ene hånd til en stav, som æskulapslangen snor sig om.

Teksten er i tidens ånd; “Heinrich Friederich Müller, distriktskirurg og forligelseskommissær, han var en agtet læge, en oprigtig menneskeven, en nidkær tolk for sandhed og ret, en uerstattelig befordre af ethvert almenntilgængeligt øiemed, i livet æret af skønsomme medborgere. I døden mindet af taknemmelige efterlevende.” På bagsiden står: “Denne mindesten oprejste Sorø Akademi som et tegn på dets fostersønners taknemmelighed for den afdødes velgerning.”

I mange år efter Müllers død blev han mindet af Sorø Akademi.

Algade 2 m.m. var efter Müllers død Edel Carlsens. Hun var født i Skælskør 1806. Hendes fader døde, og med sin moder boede hun i Müllers hus, medens hendes moder styrede huset.

Hun var et godt parti. Hun kom til at eje huset med have, vænger m.m. Dertil kom 5 køer, 2 får med lam, 2 beder, mange møbler, linned m.m.

Tegning udført af Edel Søndergård

Hun fik en kurator, R. W. Søndergaard, og de syntes om hinanden. Den 1. oktober samme år holdt de bryllup. Han var født i Holbæk.

Den 29. september 1828 fik han borgerskab i Skælskør som købmand og kornhandler. Ved folketællingen 1834 var han 34 år gammel. Hustruen står med Carlsen som efternavn, hun var 28 år. Der var på den tid tre børn i ægteskabet på 4, 3 og 1 år.

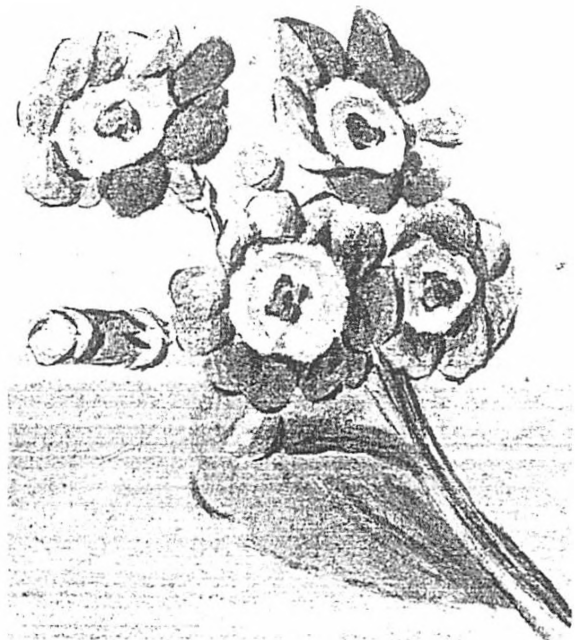
Der er i huset en handelslærling på 19 år og 6 tjenestefolk fra 17 til 28 år. Byens samlede indbyggertal er da 567.

Edel Carlsen, nu Søndergaard, døde 10 år efter brylluppet. Hendes gravsted er nær Müllers på Skælskør kirkegård, to børn, hun havde fået, var allerede begravet her.

I Skælskør egnshistoriske arkiv findes blandt familien Lotzens papire nogle tegninger med hendes navn. Der er især mange blomsterbilleder.

Hendes ægtefælle R. W. Søndergaard blev velstående ved handel, men 1857 kom han i økonomiske vanskeligheder på grund af kornhandel. Det havde nær slået ham ud.

Han blev efterfulgt af sønnen Laur. Vilh. Søndergaard, født 1833. Han overtog forretningen og førte den videre. Der var gæld, men gode venner hjalp ham, og efter mange år blev gælden betalt. Familien hørte til byens "fine" borgere. Kammerherre Scavenius hørte til familiens omgangskreds.

Tegning udført af Edel Søndergård

L. V. Søndergaard døde 1909. Hans ægtefælle, Andrea Frederikke Møller, døde i 1929. Hendes fader havde været præst i Hyllinge.

Gården i Algade blev overdraget til købmand Haugsted, der ejede den, til tandlæge Assing erhvervede den.

Bag ejendommen blev 1899 opført en anden ejendom med gavlen ud til Strandgade. Her boede ægteparrets datter frk. Edel Søndergård til sin død 1952.

Huset mod gaden har været materialhandel, urmagerbutik m.m.

I 1988 rykkede Skælskør Bymuseum ind.

Pastor Morten Johannes Biilmann, der forrettede tjenesten ved Müllers begravelse, døde i Skælskør den 15. oktober samme år som Müller. Han var født i Vonsild i 1765 og blev teologisk kandidat i 1792.

Han havde åbenbart svært ved at falde til, hvor han kom, for han var præst på Thurø, i Ejby-Melby, Snøde-Stroense og i Grevinge, før han i 1815 kom til Skælskør. Han blev begravet nær Müller. Der er intet gravmæle bevaret.

Litteratur

Dansk biografisk Leksikon,

Trap, Danmark.

Danmarks kirker, Sorø amt,

Dansk adelskalender 1894

Salmonsens leksikon.

Soraner Bladet 1918, 1979, Danmarks slotte og herregårde.

Utrykt

Familien Lotz arkiv, Skælskør egnhistoriske arkiv.

Folketælling 1801 og 1834.

Borgerskabsprotokol for Skælskør.

Peder Pedersens gård i Skafterup

(En syns- og taksationsforretning fra 1795)

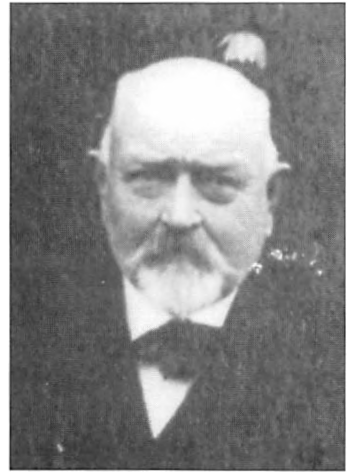
Af Erling Petersen

For et halvt århundrede siden anvendte den, der skriver dette, en væsentlig del af fritiden til at efterforske de svundne slægters liv og leved. Det var dog i første omgang kun meget skematiske og sparsomme oplysninger, jeg havde held med at finde. Der manglede ligesom lidt "kød" på det skelet, jeg havde fået samlet sammen. Men så havde jeg på et tidspunkt held til at komme i nær forbindelse med et eksempel på det, som - vistnok Martin A. Hansen - et sted omtaler som "de episke sjællændere", det vil sige en mand, som virkelig kunne fortælle, og som hellere end gerne gjorde det. Det var i dette tilfælde en fætter til min far, der, som han, hed Peder Pedersen. Lysten og evnen til at fortælle var ikke fremmed for nogen af dem, men det må dog, uden forklejnelse, nævnes, at fætteren i den henseende var aldeles uovertruffen. Han havde i mange år været gårdmand i Skafterup, som gennem et par århundreder havde været hjemsted for slægtens medlemmer. Efter at have afstået gården til sin søn, Henrik, boede han i et lille hus i Skafterup, der lå skrås over for den forlængst nedlagte brugsforening.

Peder Pedersen i Skafterup var levende optaget af slægtens gøren og laden og havde altid lyst til at fortælle derom, og da han, som nævnt, var en både god og dygtig fortæller, var han altid værd at høre på. Jeg lyttede gerne til ham og fik derved lidt "kød" på mit "skelet". Mine arkivundersøgelser blev derved rundet lidt af.

Blandt andet vidste han en del at fortælle om den skæbne, der var overgået hans tipoldeforældre og navnlig deres børn i Skafterup i slutningen af 1700-tallet .

Tipoldefaderen hed Peder Pedersen og hans kone Anne Hansdatter. De havde sammen fem børn, fire døtre og en søn. Om denne søn blev der for-

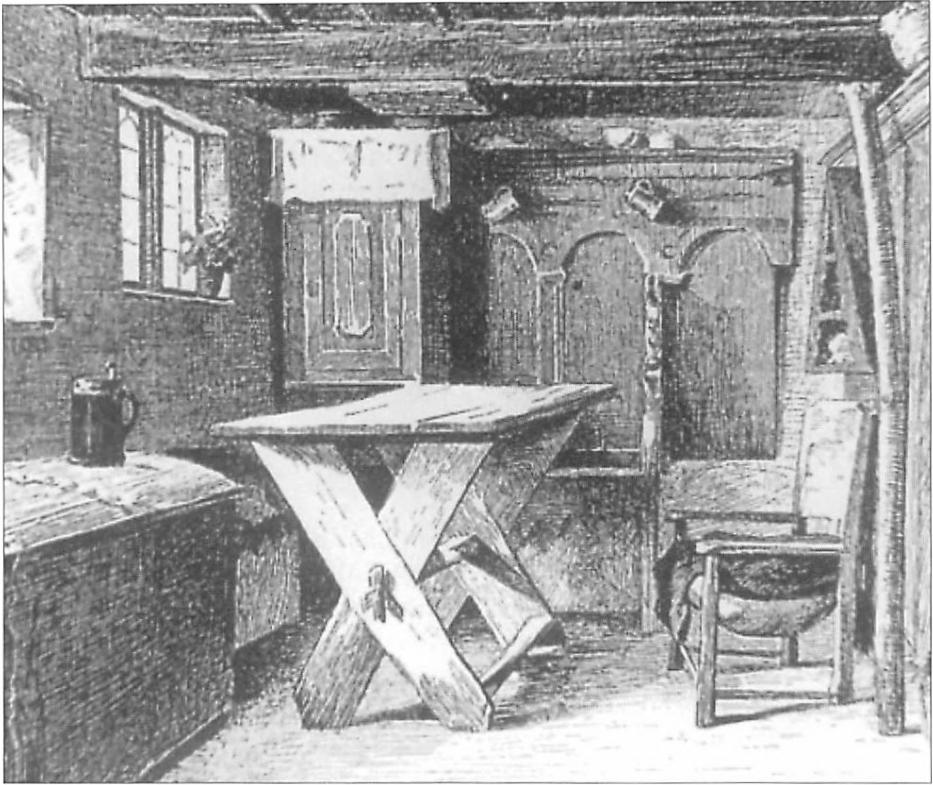
Peder Pedersen, født 1871, gårdmand i Skafterup. Han huskede godt og kunne fortælle levende om "Peder-slægten" fra Skafterup, som han selv var rundet af.

talt, at han på grund af visse forseelser, som jeg ikke skal komme ind på her, havde måttet springe soldat og være i tjenesten i 16 år. Skildringen af hans hjemkomst var heller ikke munter, så det var en både rørende og trist historie, som jeg naturligvis fandt mig beføjet til at efterforske rigtigheden af, hvis det var muligt. Det var det nu ikke helt, for desværre medførte mine undersøgelser i arkiverne, at jeg i stedet fik aflivet væsentlige enkeltheder i de overleverede beretninger om fæstebonden Peder Pedersens søn og hans søstre i Skafterup i det sidste tiår af det 18. århundrede. Men mine undersøgelser gav i stedet stof til en artikel om sønnen, som forøvrigt også hed Peder Pedersen.

Den fik titlen "En bondeskæbne fra udskiftningstiden" og blev offentliggjort i Sorø amts historiske årbog for 1960, hvortil der kan henvises.

Det er derfor ikke ham, der skal berettes om her, men faderen, fæstegårdmand Peder Pedersen i Skafterup, om hvem der i og for sig ikke vides så forfærdelig meget. Desmere kan der dog berettes om tilstanden i hans gård, da han i en alder af næsten tres år døde.

Han var født i januar 1735 i Bisserup, som endnu dengang og indtil 1822 hørte til Fuirendal sogn. Han var søn af en gårdmand, som også hed Peder Pedersen og hustruen Margrethe Jørgensdatter. Hun døde imidlertid, da Peder var seks år gammel, og faderen, der havde giftet sig igen, døde, da Peder var 16 år. Da stedmoderen hurtigt giftede sig med den nye fæster, forlod Peder sin fødegård og tjente siden for karl på flere af grevskabets gårde. Omkring 1758 blev han gift med pigen Ellen Hansdatter og kom til at bo i Nyrup. Han var husmand og landsoldat og nævnes da også ved sønnen Christophers dåb i 1759 som Peder Pedersen Soldat. Et par år senere, i 1761, døde gårdmanden Poul Hansen i Skafterup, og gården blev bortfæstet til Peder Pedersen. Han drev den i 33 år. To år senere, i februar 1763, døde Ellen Hansdatter og det følgende år deres femårige søn Christopher. I en gård kunne en kone ikke undværes, så otte måneder efter Ellen Hansdatters død giftede Peder Pedersen sig igen. Det skete i Venslev kirke, og pigen, han giftede sig med, hed Anne Hansdatter og var fra Skafterup. De havde ved folketællingen 1787 fire hjemmeværende børn. Den ældste datter, Margrethe, var ude at tjene. Hun blev senere gift med gartneren på Fuirendal, Peder Dansker, som iøvrigt nogle år i forvejen var kommet ud for den kalamitet, at han i Hårslev kirke var blevet udlagt som barnefader af pigen Maren Hansdatter. I 1794 døde Peder Pedersen i Skafterup og blev begravet palmesøndag, den 13. april. Desværre er der intet skifte fundet efter ham, og det kan synes mærkværdigt, når man ved, at Holsteinborg godsarkiv nævnes som et af de største i Landsarkivet i København. Der findes velbevarede skifteprotokoller for årene 1701-58, så er der et hul indtil 1766, og for tiden derefter findes kun et skifteregister. For årene 1790-1832 er der slet intet. Der findes dog nogle pakker med skiftedokumenter, hvoraf enkelte ligefrem synes revet ud af protokollerne. Men selvfølgelig blev der holdt skifte efter Peder Pedersen, for det var jo påbudt i Christian den Femtes Danske Lov. Det fremgår da også af

En sjællansk bondestue fra slutningen af 1700-tallet. Således kan stuen have set ud, da han i 1794 døde. Efter "Danmarks Folk" 1901.

ovennævnte skifteregister, at der, da skiftet havde fundet sted, blev erlagt 42 rigsdaler 4 mark 3 skilling til den kongelige kasse. Men hvad der fandtes i boet efter Peder Pedersen, og hvor meget det var vurderet til, ja, derom vides der intet som helst. Alle oplysninger herom er gået til grunde med den tilintetgjorte skifteprotokol.

Derimod er der fundet en syns- og taksationsforretning, som kan berette en hel del om tilstanden i Peder Pedersens gård i Skafterup, efter at han var afgået ved døden. Det er ikke, som forventet fundet i Holsteinborg birks arkiv, der først fra 1858 har syns- og taksationsforretninger, men derimod i syns- og taksationsprotokol 1795-98 for Flakkebjerg herred, hvor Jørgen Engholm på den tid var herredsfoged. Sagen var den, at Peder Pedersens gård skulle fæstes bort til husmand og landsoldat Hans Hansen, som på det tidspunkt boede i et hus i Skafterup, men inden han kunne overtage gården, skulle der foretages en synsforretning, det vil sige: en besigtigelse af gårdens tilstand, idet boet efter Peder Pedersen sandsynligvis skulle svare til, hvad der eventuelt kunne forekomme af mangler og forringelser, i den tids sprog betegnet som fæld.

Den 5. marts 1795 sendte forvalter Lange sin skriver, der hed Voss, af sted til Flakkebjerg herredsting, som dengang holdtes på Kanehøj, og han begærede ved den lejlighed udmeldt "tvende kyndige mænd til at syne og taxere den gård i Schafterup bye under Holsteinborg gods, som til den nye fæster skal overleveres". Denne havde ved en skriftlig tilståelse erklæret, at han intet havde at indvende mod udmeldelsen. Herredsretten udmeldte så gårdmændene Christen Larsen af Gerdrup gods og Hans Simonsen af kommunitetets gods, der begge boede i Eggeslevmagle. Det blev af herredfogeden pålagt dem nøje at "eragte forordningen af 8. juni 1787 med udmeldelsen".

Tirsdag den 17. marts indfandt de to mænd sig så i gården for at "syne og taxere bemeldte gårds bygninger og inventarium samt besætning med videre", og de fandt da, at der i stuehuset, der var på 10 fag med egeunder- og fyrrevertømmer og indrettet med stue, køkken og kammer og skorsten, hvortil kom 5 fag loft, 6 hele og 4 halve døre samt to og et halvt fag vinduer, skulle bruges adskilligt tømmer: 2 stolper til 5 mark og 2 løsholter til 2 mark 8 skilling, 2 bjælker og 5 lejder (tag- eller fodremme) til 3 rigsdaler 5 mark ialt, hvortil kom 3 tylter brædder til loft, som ville koste 8 rigsdaler. Desuden manglede der 2 snese lægter, da der ellers ingen lægter fandtes i denne bygning, og de ville koste 2 mark 8 skilling. Der skulle også bruges 4 læs langhalm til en rigsdaler stykket, hvortil kom "tæggegarn" (tækkeetråd), søm og arbejds løn, der blev anslået til 3 rigsdaler 4 mark. Det ville således ialt koste 21 rigsdaler 1 mark at udbedre stuehuset.

Derefter gik Christen Larsen og Hans Simonsen videre og tog fat på at syne den østre længe. Den bestod af 6 fag egeover- og undertømmer samt "ragter" (sydvestsjællandsk ord for rafter). Her var indrettet karlekammer samt 2 fag loft med såkorn, et fag vinduer, et fag huggehus, 2 fag lade samt 2 halvdøre. I denne længe manglede 2 stolper, en bjælke, 4 vindsceder, og det ville - arbejds lønnen medregnet - koste 2 rigsdaler 2 mark ialt at udbedre disse mangler.

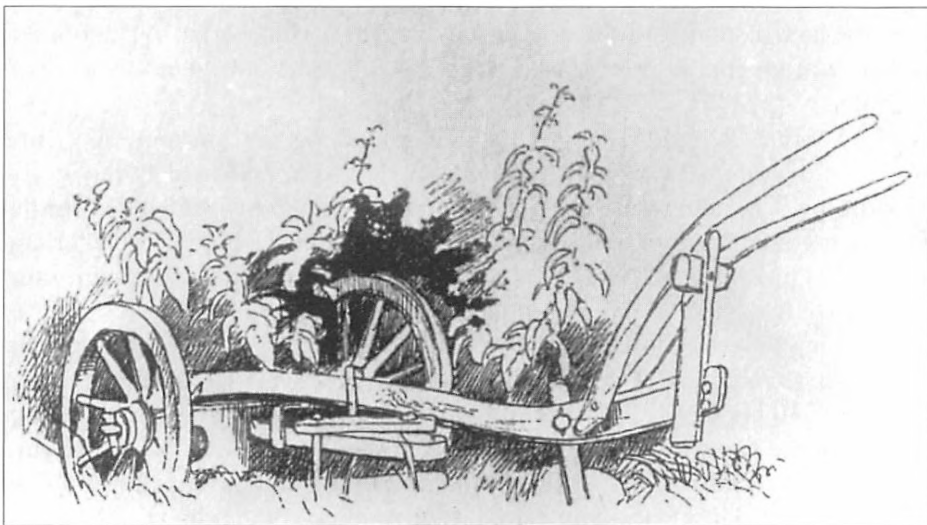
Den søndre "længde" (længe) var den største, og den var som den østre bygget af egetømmer både foroven og forneden. Den bestod af 12 fag med 4 heldøre og 2 porte og var indrettet til lo og lade, og det ville koste 13 rigsdaler 5 mark at få manglerne afhjulpet. Der manglede 4 "leider" (fod- eller tagremme), en stolpe, en "sparre" (spær), 3 snese rafter, 8 læs langhalm samt tækkeetråd, hvortil kom arbejds løn på 2 rigsdaler.

Synsmændene fortsatte så videre til den vestre længe, der var bygget op med egetræ i både over- og undertømmer og med 2 halv- og 2 heldøre. Den rummede 10 fag og var indrettet til lade, lo og kohus. For at afhjælpe manglerne i denne længe skulle der anskaffes 3 "leider", 3 bjælker, 6 læs langhalm, 4 snese rafter samt tækkeetråd, hvortil kom 3 mark i arbejds løn. De samlede udgifter til afbødning af manglerne i denne længe ville andrage ialt 11 rigsdaler 2 mark. Brøstfældighederne på gårdens bygninger beløb sig dermed til ialt 48 rigsdaler 4 mark.

De to bønder fra Eggeslevmagle havde dermed tilendebragt vurderingen og takseringen af gårdens bygninger. De var gået grundigt til værks, og det fortsatte de med, da de tog fat på at syne gårdens inventarium, og hvad der til hørte. De satte først kursen mod hestestalden for at vurdere "bæsterne", det vil sige hestene.

Her fandt de en "sort blidset hest" på 14 år, der vurderedes til 8 rigsdaler, og en sortblisset hoppe på 15 år, som kun var halvt så meget værd. En brun hest på 15 år var kun 2 rigsdaler værd, mens to brune hopper på 10 år og en på 3 år hver blev vurderet til 3 rigsdaler. Endelig var der en brun treåring, ligeledes til 3 rigsdaler. Samtlige bæster blev takseret til 26 rigsdaler ialt. Men synsmændene tilføjer: "Når denne besætning af bæster skal ansees tilstrækkelig til gårdens drift vil endnu behøves 2-de vognheste til 32 rigsdaler og 2-de plovbæster til 16 rigsdaler. Derefter vurderede synsmændene, hvad der fandtes af "vogntø", og det viste sig da, at der i gården var "en beslagen vogn med fieller" til 8 rigsdaler, en trævogn til 2 rigsdaler, en plov "med behør" til 1 rigsdaler 2 mark, en træharve til 4 mark og en halv tromle til 1 rigsdaler, men såfremt det skulle regnes helt i orden besætningsmæssigt, så manglede der "en beslagen vogn med høsthauger, læssetræe, for- og bagreb" til 30 rigsdaler. Desuden var det nødvendigt med en grundig reparation af "plovtøyet" beregnet til 2 rigsdaler. Gårdens brøstfældighed og manglende besætning samt inventar blev takseret til ialt 128 rigsdaler 4 mark, - et ret stort beløb i hine tider.

Hvad sædekornet angik, så blev det oplyst, at der fandtes 5 tønder rug, som "i jorden var nedlagt". Desuden skulle der til foråret sås 8 tønder byg, som "af

Den plov "med behør", som nævnes i atiklen, og som trængte til reparation, har været den tunge og uhåndterlige hjulplov, der kun kunne trækkes af mindste fire "plovbæster".

herskabet til fæsteren leveres”. Endelig var der 6 tønder havre, 10 skæpper ærter og 6 skæpper vikker.

Endelig fastslog synsmændene, at det nødvendige fødekorn for fem personer fra 17. marts til indhøstningen havde fundet sted, måtte beregnes til 10 skæpper rug og lige så meget byg, og det ville for fem måneder beløbe sig til 6 tønder 2 skæpper rug og 6 tønder 2 skæpper byg.

Derefter kunne de to Eggeslevmaglebønder afslutte den opgave, der var blevet dem pålagt, og som de godvilligt havde påtaget sig, og det gjorde de med følgende erklæring:

“At denne syns- og taxationsforretning er gjort efter vores bedste skønnende og overbevisning, det ville de til næste ting med eed bekræfte! Datum ut supra. (Henvisning til den anførte dato). Christen Larsen - Hans Simon- sen.”

Den nye fæster, Hans Hansen, prentede derpå sine forbogstaver H.H.S., og på herskabets vegne underskrev godsskrivere hr. Holberg, der havde givet møde for hr. forvalter Lange.

Alt dette - udmeldelsen og syns- og taksationsforretningen - blev to dage senere, den 19. marts 1795 afhjemlet på Flakkebjerg herredsting, hvor synsmændene efter med lovens ed at have bevidnet, at de efter bedste skøn havde udført den opgave, der var blevet dem pålagt, blev demitterede (afskedigede), og efter begæring blev dette som lovligt tingsvidne beskrevet og meddelt den nye fæster, Hans Hansen, hvorefter herredsfogeden Jørgen Eng- holm, afsluttede hele forretningen med at bekræfte, hvorledes alt var passeret, og tilgået inden for herredsretten.

Med dette tingsvidne i hænde kunne Hans Hansen så drage ind i den gård, som Peder Pedersen i så mange år havde haft i fæste. Gårdens mangler taget i betragtning kan det se ud, som om Peder Pedersen i nogen grad havde forsømt gården, men om hans bo har haft så stort et overskud, at det har kunnet udrede tilstrækkeligt til, at manglerne har kunnet afhjælpes, får stå hen, for det vides ikke, men i modsat fald har godset måttet bekoste alle disse mang- ler. I hvert fald kunne Hans Hansen flytte ind i gården med sin kone Ingeborg Hansdatter, en fireårig søn Hans og en to år gammel søn, Anders, der dog døde et par år senere. Kort efter indflytningen fik de en datter, Kirsten.

Fire år efter, at Hans Hansen havde overtaget gården, skete der store ændringer i Skafterup bys udseende. I 1799 blev byens jorder udskiftet, og Hans Hansen var mellem dem, der måtte sige farvel til det hjemlige og vist nok hyggelige rend mellem byens gårde og huse og flytte ud og begynde for- fra på den bare mark.

Ved folketællingen 1801 nævnes han udtrykkeligt mellem udflytterne, og af folketællingen fremgår det også, at familien var blevet forøget med endnu et par småpiger. Der var både karl og pige, og desuden havde Hans Hansens moder, Kirsten Jensdatter sit ophold i gården. Hun var 74 år gammel og nød et enkelegat fra grevs-kabet.

Så sent som i 1802 da konen i gården, Ingeborg Hansdatter, var 45 år, kom hun på ny i barselsseng, denne gang med tvillingerne Anders og Ellen, der blev døbt andenjuledag. Anders døde som syvårig, mens Ellen i 1828 blev gårdmandskone i Skafterup, men ikke i den fædrene gård, hvor hendes forældre i nogle år havde boet som aftægtsfolk hos hendes ældste broder, Hans. Her døde de i sommeren 1827 med godt en måneds mellemrum, han den 13. juli og hun den 20. august.

Gården, de i så mange år havde boet i, fik senere navnet Askegård - et navn, som måske kan henføres til et gammelt marknavn, idet markbogen fra 1682 har marknavnet Askeager åsen.

Kilder: Syns- og Taxationsprotokol for Flakkebjerg herred 1795-98.

Folketællinger for Fuirendal sogn 1787, 1801 og 1834.

Kirkebog for Fuirendal sogn 1790-1834.

Erling Petersen, Dalsgårdsvej 68, 4250 Fuglebjerg.

Pens. overlærer, forfatter til såvel skønlitterære som lokal- og slægtshistoriske værker.

Bynavnet “Korsør”

Af Th. Petersen

Da jeg en dag kiggede i de gamle årbøger, så jeg den gamle forklaring på navnet “Korsør”, at det kom af et kors, sat op på en gruset eller stenet strand eller på kirken. Det har jeg i mange år ment var forkert for ikke at sige noget vrøvl.

Jeg vil indlede med mine første tanker om navnet Korsør. Det ligger helt tilbage i 1927. Jeg var elev i 1. klasse på Haslev Seminarium. Vor dygtige og afholdte lærer i dansk, Morten Lambertsen, gennemgik de danske digtere og var kommet til Baggesen, så sagde han: “Han er født i Korsør, som vi alle kender. Navnet Korsør kommer af, at der ligger nogle øer, som danner ligesom et kors”. Jeg er født i Korsør og vidste, at det ikke kunne passe, så jeg rakte hånden i vejret til tegn på, at jeg havde noget at sige.

“Hvad vil De sige Thorkild P?” spurgte Lambertsen.

“Der har ganske vist på Baggesens tid ligget 3-4 øer i fjorden, men de har aldrig dannet et kors, snarere et S.”

“Nå ja,” sagde Lambertsen, “det kan godt være, at min forklaring er forkert”, og så fortsatte han om Baggesen.

Men den ubetydelige hændelse fik mig til at tænke på, hvad den rigtige forklaring kunne være. Nogen tid efter fik jeg fat i en bog om de danske stednavne. Der stod, at “ør” betød gruset eller stenet strand, og kors kom af et kors sat op på stranden eller kirken for at vise de søfarende vej. Det godtog jeg foreløbig.

Der gik nogle år. Jeg blev lærer i Korsør. En dag så jeg en opgravning til kloak nede i den ældste del af byen i nærheden af kirken. Der var sand eller grus ca. en meter under gadeniveau, men jeg ville nu ikke kalde det “sandet eller gruset”, det var snarere mudret, og det lugtede af rådden tang. “Ør” kunne nok ikke betyde “sandet eller gruset”, og hvis-det gjorde, hvorfor hed så ikke hele Jyllands vestkyst “ør”? Der var jo Harboør og Vorupør. Da jeg kom hjem, fandt jeg Danmarkskortet frem og søgte og fandt mere end 20 steder med navne, der endte på “ør” eller “øre”, Helsingør, Dragør, Skælskør, Korsør, o. s. v. Karakteristisk for næsten alle var, at de lå ved en lille odde, ofte lidt krogget. Jeg fik da den tanke, at “ør” betyder “odde”. Nogle vil måske tænke at det er skørt, og hvordan finder man på sådan en påtegning? Men det er nu ikke så skørt endda. Tænk på mange af de andre stednavne på Danmarkskortet. Et større, højere, måske kuplet fremspring på kysten, kaldes ofte “hoved”, er

det lidt mindre "nakke", er det et lille, lidt spidst "næs", man finder også "hals" og "albue", så hvorfor så ikke også "øre". Vore forfædre var praktiske.

Men så til "kors", den første del af navnet. Jeg tror, at disse navne har deres rod langt tilbage i tiden, tidlig jernalder, måske før. I hvert fald inden man fandt på at sætte sømærker op og måske før man kendte kristendommen og byggede kirker.

Korsør blev købstad i 1425, men der var by før den tid. Den første bymæssige bebyggelse i nærheden lå ovre ved Tårnborg kirke. Det er typisk for byer, der er opstået i vikingetid eller før, at de oftest opstod i bunden af fjorde eller bag øer, der havde de større opland og var bedre skjult for sørøvere. Hvad byen ovre ved Tårnborg hed, ved man ikke. Den er udgravet, og jeg mener at have hørt, at den er opstået omkring 800-tallet, og dens betydning svandt, da vikingeskibet blev udkonkurreret af koggen, som lastede mere og stak dybere, men i henved 400 år sejlede vikingeskibene ind i fjorden syd om Lilleø mod øst forbi Magleø og satte deres kås direkte over mod byen.

Kås er et gammelt dansk ord, der betyder det samme som det franske cours. Det førte til, at den sejlroute blev kaldt kåsen, og det hed den endnu på Baggensens tid, for han skriver i et af sine breve fra Sydeuropa om en flod "Den er omtrent så bred, som Kåsen ved Korsør." Kåsen førte med ret dybt vand ret tæt ind til stranden ovre ved Tårnborg, så vikingeskibene kunne komme så langt ind. Det var let for dem at losse og lade, men da koggen kom i 11-1200-tallet, var der ikke dybt nok. Så begyndte de at lægge ind ved øret overfor Lilleø. Der har nok ligget nogle bondegårde og fiskerhuse, men nu opstod der en by på øret ved Kåsen. Det var nok lidt besværligt at kalde den "Øret ved Kåsen, så det blev til "Kåsør".

Men hvorfor skrev man så "Korsør"?

Den ældste nedskrivning af navnet, jeg kender, stammer fra et kongeligt brev fra 1300. Men kongen skrev nok ikke selv, han havde en sekretær, eller hvad en sådan kaldtes. Der var jo ikke ret mange, som kunne skrive dengang. De fleste var præster og munke, og de kendte ikke ret meget til søfartssprog. Når de hørte Kåsør, så kom de til at tænke på "kors", og så skrev de Korsør. Og det kom byen så til at hedde.

Korsoranerne er konservative, i dag som for hundrede år siden, da de stemte mod Venstre ved valgene i Slagelse. Hvis man spørger en gammel korsoraner fra de gamle gader i byen om navnet på hans fødeby, så lyder navnet sikkert "Det er da Kåsør!" så det hedder den stadig, selvom vi skriver "Korsør".

*Th. Petersen, Rosenvænget 10, 4220 Korsør.
Tidl. viceskoleinspektør.*

Kirkeskibe...

Et nedskrevet foredrag

Af Jakob H. Zeuthen

Jeg er ikke sømand

Mit maritime kendskab begrænser sig til det, en bolværksmatros besidder, og det på trods af, at jeg har læst mange rigtige drengebøger om rigtige drenge, der blev rigtige mænd ved at stå til søs. Ikke som admiralen fra Pinafore, nej som Klitper, Peder Most og Peter Simple samt Peter Wessel Tordenskjold og Peter Willemoes. Og så i søndagsskolen om fiskeren Peter. Der er forresten også Flaskepeter fra Ærøskøbing. Det er ham med de mange hundrede flaskeskibe. Han byggede og støbte sit eget gravkors med syv indstøbte flaskeskibe - et for hvert af de syv have.

Peter skulle man have heddet, hvad kunne man ikke have oplevet ved at stå til søs?

Det er min barndoms deltagelse i søndagsgudstjenester, der har lagt kirkeskibenes fascination i mit sind. En gang i mellem skete det nemlig, at vi bevægede os udensogns en søndag formiddag. Og prædikede præsten til tider uforståeligt, så hang det dér lige i sydsolen: Kirkeskibet. Lyset lokkede tankerne på vej. Kirkeskibets symbolske betydning blegnede; skibet rev sig løs og førte bort til en ukendt eventyrlig verden.

Præcis sådan var det også for drengen Ove i Pontoppidans fortælling "Kirkeskuden". Ove er et produkt af en udstødt kvinde og en tilfældig sømand. Moderen dræber barnefaderen, fordi drifterne følges af brudte løfter. Som ni-årig adopteres Ove til et glædesløst liv i præstegården. Som tvungen deltager i såvel formiddags- som eftermiddagsgudstjenesten kender drengen kirkeskibets fascination. En søndag nedtager han skibet og søsætter det. Men som alt andet i hans liv kuldsejler også kirkeskibet. Det går til bunds, og strømmen tager det. En fisker får dog skibet i sit net. Skibet hænges atter op. Ove slipper fri, idet præsten dør, og den oprindeligt livsglade præsteenke kan tage drengen til sig - ikke som ydre symbol på opofrende næstekærlighed - men fordi hun holder af ham.

Mit anliggende i dag er af lokalhistorisk art

Jeg vil fortælle om de kirkeskibe, vi kan møde i det område, der i dag kaldes Ringsted - Sorø - Haslev provsti. 33 kirker med ialt 9 skibe.

Skikken at hænge skibe i kirken

Skikken kendes i Sydeuropa allerede før 1400. I Danmark hører vi om kirkeskibe allerede i katolsk tid. Det ældste eksisterende skib hænger i Ho i Vestjylland. Dette skib kan dateres til o. 1600.

Det ældste skib i vores område er formodentlig skibet i Jystrup, der er indkøbt 1918.

De første skibe hænges op i kystbyernes kirker. Herfra breder skikken sig så til indlandets kirker.

Hvor skikken ude i Europa tager af omkring århundredeskiftet, tager den til i Danmark. I dette århundrede ophænges årligt 5-10 kirkeskibe, så der i dag hænger ca. 1500. De fleste kirker har blot et skib, men enkelte søfartsbyer som Sønderho på Fanø har 14 og Marstal på Ærø har 7, hvoraf det ene er en stålcoaster. Kirken er lavloftet, så skibene hænger næsten i hovedhøjde og udbuddet af typer flerfold.

Kigger vi udenlands, ser vi skikken blomstre langs Østersøens bredder. Så folkeligt forankret er skikken, at selv i DDR kunne der skrives en lokalhistorisk afhandling om disse skibe. Den er spændende, men noget drøj at komme igennem.

I øvrigt bør I, næste gang I kører over Fehmarn, dreje af og besøge Burg. Ikke fordi min tipoldefar i fjerde led var postmester der, men fordi Sct. Nikolai kirke og især kirkeskibet er et besøg værd. Men kom i turistsæsonen, for ellers er kirken lukket. Jeg fik kirken lukket op i februar, og anstrengelserne var møjen værd. Skibet hænger i venlig beskuerhøjde. Skibet er et tremastet krigsskib med 50 kanoner i to rækker. Modellen er sandsynligvis bygget i 1700-årene og i 1888 genfundet på kirkens loft. Istandsæt med rigning, der svarer til byggeåret. Læg vejen forbi.

Der er ingen egentlig linie i valget af skibstype, bortset fra at man sammenfattende kan sige før 1900 og efter 1900.

De tidlige modeller var primært orlogsskibe gerne lineskibe eller fregatter.

Fregatten dukker op i 1600-tallet som et fuldrigget krigsskib med et lukket kanondæk. Typen var tænkt som spejderskib for de større og langsommere lineskibe. Efterhånden udviklede man skibstypens anvendelighed til løsning af mangfoldige opgaver.

Lineskibet er et krigsskib med flere rækker kanoner. Taktisk formerede lineskibene en linie eller række, hvorfra de udkæmpede de egentlige søslag. Som eksempel kan nævnes Lord Nelsons bombardement af København den 2. april 1801. Det søslag vi kalder "Slaget på Rheden", hvor Peter Willemoes udmærkede sig.

Både fregatten og lineskibet er fuldriggede, dvs. at der mindst er tre og højst fem master. Alle master fører råsejl. Råsejl er de store firkantede sejl, der ved hjælp af ræer holdes udspændt på tværs af skibets længdeakse. En fuldrigget mast er oftest tredelt. Platformen, hvor masten samles, hedder mærsæt.

En råsejler ynder vinden ind agten for tværs.

Efter 1900 ses hyppigst handelsskibe. Typisk er det fuldriggere eller bark-skibe. Men vi ser også skonnerter, fyrskibe og fiskerbåde.

Barkskibets forreste master er fuldriggede, mens mesanmasten bagest har bom- og gaffelsejl.

Skonnerten, galeasen og andre småskibe fører som regel kun gaffelsejl og bomsejl.

Provstiets flåde består af de store skibe. Og dette tolker jeg som et udtryk for, at givere og ophængere tænker mere på en fryd for øjet end på standsgaven, der afspejler konkret afhængighed af havet.

I vores område er Fregatten Jylland med 2 stk den populæreste model.

Trods sit krigeriske formål vælges Jylland givet pga det nationale islæt.

Og fuldriggeren skoleskibet København vælges givet pga sin almindelige popularitet og skibets skæbne.

Skibe skal bygges. Hvordan, kan man læse i Holger Drachmanns novelle "Skib i Kirke".

Kun fra nyere tid har vi sikre forlydender om, hvem der byggede hvilket kirkeskib.

Om byggemåden:

Ældre modeller er ofte bygget på klamp. Det vil sige, at de uden tegninger er formet af byggerens sagkundskab og fantasi. Ældre skibe er således af og til fantasiskibe med kendte typer som forlæg. En skibstømrer kunne bygge et korrekt skrog, mens en matros var korrekt mht rigningen, som han jo kendte.

De ældre skibe er ofte bygget med træklods som skrog. Ofte er disse skibe bygget ude af proportioner. Master og rigning er overdimensioneret for ikke at syne af intet ved betragtning nedefra. Andre er målfaste kopier af eksisterende skibe.

I dag er kravet fra Nationalmuseet, at skibet er målfast kopi ofte bygget efter tegning. Sådanne skibe bygges over spant.

Skibet i Gyrstinge er et godt eksempel på dette. Menighedsrådet har i sit arkiv både tegninger og fotos, der viser skibet og bygningen.

De fleste kirkeskibe har et navn. De er opkaldt efter personer, har bibelske navne eller er opkaldt efter det skib, de er en model af.

Især det sidste gælder for modellerne i vores område. "Leon" i Gyrstinge, "Sealark" i Pedersborg og "Jylland" i Terslev.

Når et skib skal finde plads i kirken, overvejes placeringen nøje. Det skal kunne ses af kirkegængerne. Det må ikke hindre præstens udsyn fra prædikestolen, og det må ikke skæmme eller dominere i kirkerummet. Ved ophængningen i Gyrstinge lavede vi fingerede ophængninger, inden menighedsråd, kirkeværge og provst var tilnærmelsesvis enige.

I Gyrstinge ophængtes kirkeskibet under en gudstjeneste. Det blev båret ind af nogle spejdere og overdraget præsten, hvorefter det blev hejst på plads.

Jeg har ikke kendskab til egentlige processioner i vores område i forbindelse med ophængning af skibet. Hverken ved første ophængning eller efter reparation. En sådan processionsskik kendes fra enkelte danske og udenlandske kirker. Især kystnære.

Med en så omfattende og langstrakt tradition for kirkeskibe kan det undre, at kun en enkelt salme tager afsæt i skibet. Kingo gør det i salmen "Hvad er det for en snekke og liden flydebåd.." Salmen fortsætter med "Guds kirkesmakke". Den religiøse pointe er beretningen om frelsen ved at Jesus stilner storm og bølge.

Når skibet hænger på sin plads med stævnen mod alteret, fører det ofte Dannebrog på mastetoppen.

Når skibet i Gyrstinge også fører norsk flag, er det fordi det rigtige skib "Leon" sejlede under norsk flag.

I lastrummet gemmer et rigtigt kirkeskib skibsdokumenter - også kaldet skibsrullen, der fortæller om tilblivelse, skibsbygger, menighedsråd mm. Skibet i Bringstrup har på siden en sølvplade med giverens navn indgraveret.

Hvorfor så hænge et skib i kirken?

Symbolværdien er utrolig stærk, selvom vi kun har ganske få maritime beretninger i GT og NT. Noahs ark er den første skildring af et skib. Det ved de i Kværkeby. For der har de arken i kirken. Ikke som skibsmodel, men som kalkmaleri på væggen. Vi kender beretningen om Jonas og hvalfisken. Her undgår skibet forlis ved, at Jonas kastes i havet. Hans tro frelser ham.

Fra NT kender vi til fiskerne på Genesareth sø, og den brug Jesus gør af deres både. Et skib med ham ombord sejler sikkert gennem al slags sø.

Her kan vi hente begrundelserne for at hænge et skib op.

Votivgave. "Herre min Gud - hvis du stiller søen, så jeg kommer frelst i land, lover jeg at skænke min kirke derhjemme et skib". Der er i vores område ikke meldinger om et sådant løfteskib. Faktisk er der vist næppe et eneste dokumenteret eksempel i Danmark.

Taknemmelighedsgave. Efter helbredelse eller overlevet fare takkes ved at skænke et skib. Heller ikke denne begrundelse kan jeg finde udtrykt helt klart i vores område.

Mindegave. Skibet skænkes til minde om en person eller en begivenhed. Hos os kan nævnes skibet i Terslev.

Standsgave. Søfolk skænker et skib for at markere tilhørsforhold mellem kirke og sø. Et sådant skib hænger i Pedersborg.

Lejlighedsgave eller symbolgaven. En eller flere finder på at anskaffe kirken et skib. Dette skib hænges op som udsmykning, fordi skibet opleves som et stykke nødvendigt inventar, hvis symbolværdi berettiger ophængningen. Symbolgaven er vel nok den nyeste tids hyppigste begrundelse.

I St. St. Blichers novelle "*Høstferierne*" er det blandingen af taknemmelighedsgave og standsgave, der er giverens, den gamle sømands, begrundelse. Præsten lægger i sin timelange prædiken mere vægt på symbolværdien. Dog står den gamle sømand efter gudstjenesten med glædestårer i øjnene.

"*Skib i kirke*" er Holger Drachmanns julenovelle om fiskeren Ole Bertelsen og hans sønner, der i fællesskab har bygget skib til fiskerlejets kirke, "for når nu de andre lejer har et skib i deres kirker!"

Skibet forløser spændingerne og modviljen mellem præst og menighed, da den boglærde svageligt udseende præst overfor de robuste fiskere afslører et indgående og kærligt kendskab til kirkeskibets rigning. Her er det klart standsgaven, der er det bærende. Men skibet bærer da også navnet "Sømandens minde".

Jeg vil slutte indledningen med at citere H.C. Andersen.

I "En historie fra klitterne" dør hittebarnet sømanden Jørgen, hvis liv har rummet megen modgang, men også stor glæde, da han som gammel og åndssvækket går ind i Skagen gl. kirke, netop den nat kirken sander til, fordi han i vinden tror at høre sin ungdoms brud.

Han forløses og dør foran alteret med øjnene rettet mod kirkeskibet, der for ham stråler og bringer ham mod himmelen, mens alle synger "I herlighed til kærlighed".

Uanset hvorfor skibet er hængt op, er det således umådelig symbolladet.

De enkelte kirkeskibe

Når jeg er færdig, ved folk fra Sigersted, Klostermarkskirken og alle de andre sogne, hvad de ikke har. De ved også, hvad de kan få, hvis de savner et skib.

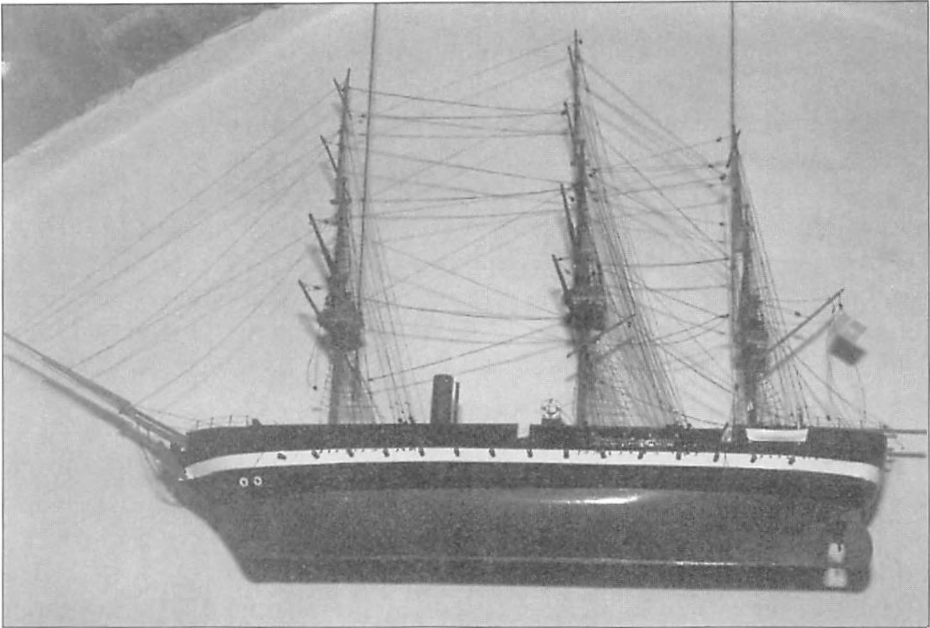
Det første billede er signalflaget "Blå Peter". Her er navnet Peter igen med til søs.

"Blå Peter" hejstes for at markere snarlig afsejling.

Jeg har i øvrigt undret mig over, at vist ingen af vore lokale skibe fører gudstjenesteflaget, der er rødt kors på hvid bund.

Ej heller fører nogen "dueflaget" hvid due på blå bund med rød kant. Dette flag hejstes af "foreningen Broderkredsen på Havet" en forening af bekendende kaptajner, når der holdtes gudstjeneste om bord. jvf. 1. Mosebog kap. 8 v. 10-11: hvor Noah sender duen ud, og den vender tilbage med oliegrenen i næbbet.

Men vi har sat "Blå Peter", for nu sejler vi.

Fregatten Jylland, Bringstrup

Bringstrup

Skibet er en model af "Fregatten Jylland" bygget på Holmen i 1860. Skibet var i aktiv krigstjeneste under krigen i 1864. "Fregatten Jylland" var meget moderne, idet skibet var udstyret med skrue drevet af damp. Senere brugtes det bl.a. som kongeskib. Skibet endte sine aktive dage som aftaklet overdækket overnatningssted for lejrskoler i København.

I dag er skibet restaureret og tilgængeligt som museumsskib. Det har master, rigning samt en smule inventar. Nok et besøg værd.

Modellen i Bringstrup er ca. 105 cm lang og 70 cm høj. Den er bygget af let træ og plastik. Agterspejlets udskæringer er et klistermærke.

Skibet har grøn bund og sort skrog.

Langs siden orlogsskibets hvide stribe med kanonporte.

På dækket en del aptering samt redningsbåde i plast.

Skibet er tremastet med en rigning uden sejl.

Det løbende towværk er tilstræbt korrekt.

Skibet har skorsten og tobladet skrue.

På trods af skibets navn og funktion fører skibet det firkantede koffardiflag og ikke splitflag.

Skibet er skænket til kirken af Per Nielsen, Bringstrup i 1967.

Skibet hang først midt i kirken, men efter restaureringen blev skibet flyttet, med begrundelsen at det generede for lamperne.

Kirkeskibet hænger i dag over døren til våbenhuset.

Ørslev

Ørslevs kirkeskib er en model af skoleskibet "København" en 5-mastet bark med hjælpemotor.

Modellens skrog er skåret ud af en planke og forsynet med 5 master gennemført tilrigget uden sejl, master delte, ræer brasede.

Modellen er 115 cm lang og 60 cm fra køl til mastetop.

Bunden under vandlinien er rød, sort skrog med metal fenderliste og hvid ræling.

Dækket er fuldt apteret med ventilationskorstene, rør, løbebroer, samt hængende ankre og nedfiredt leder, der symbolsk udtrykker, at skibet holdes fast, til du er vel ombord.

Gallionsfiguren hudfarve og med guldskjold med rødt kors.

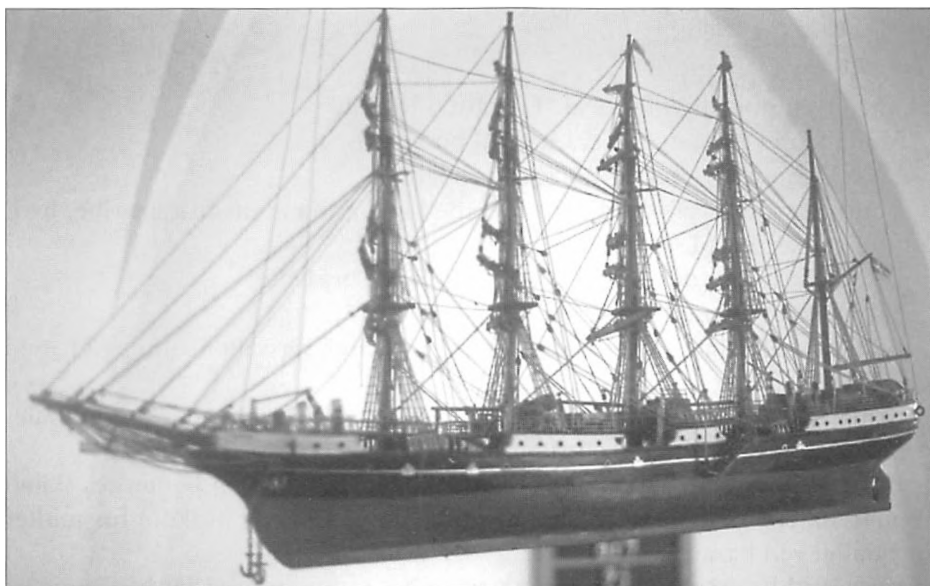
Agter ses navneplade med "København" i guldbronze.

Skibet er skænket af Marie og Fr. Hansen. Modellen er enten vundet som gevinst på en bazar eller købt på auktion.

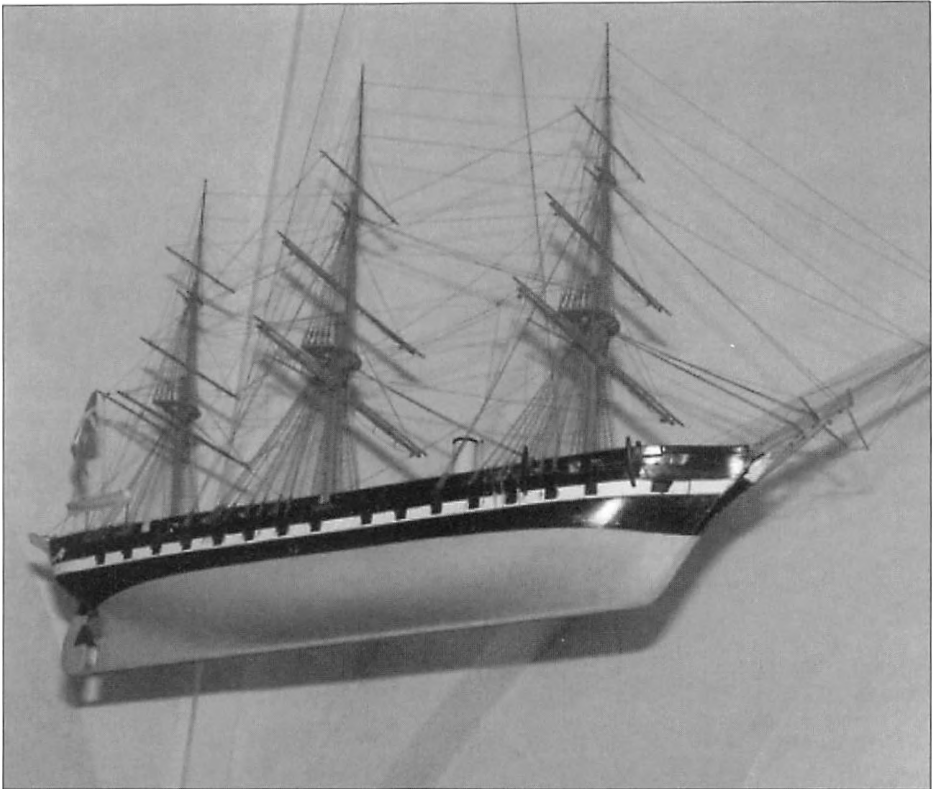
Hverken aviser eller menighedsrådets protokol meddeler noget om ophængningen. Dog oplyser protokollen 1955, at emnet kirkeskib har været drøftet i rådet samme år.

Det virkelige skoleskib "København" forliste i en brandstorm udfør Sydamerika i december 1928. Skibet forsvandt sporløst med 59 ombordværende søfolk og elever.

Skibets dramatiske skæbne har gjort det populært som kirkeskib ud over det ganske land. I øvrigt er det i sig selv et smukt skib.

Barken "København", Ørslev

“Fregatten Jylland”. Terslev

Terslev

Skibet er en nøjagtig model af “Fregatten Jylland”

Modellen er næsten 2 m fra hæk til bovspryd.

En velproportioneret og nøjagtig model.

Bunden grøn, over vandlinien sort med orlogsmandens hvide stribe, hvor kanonerne er kørt i stilling.

De tre master er delte med kragerede. Ræer brasede.

Skibet fører Dannebrog fra mesanbommen.

Agterkastellet har store vinduer samt udkåret rigsvåben omhængt med guirlande.

Skibet viser også forlæggets skorsten og tobladede skrue, der kunne hales op i en brønd, når den ikke brugtes.

Ifølge indberetning til Handels- og Søfartsmuseet i 1945 benævnes skibet fregatten “Treenigheden”. Skibet er ophængt o. 1913 og indkøbt for midler indsamlet ved bazar.

En mundtlig meddelelse går på, at skibet sammen med en lysekrone er skænket til minde om Isse Lunn fra Sofiendal, der døde 11 år gammel.

Vigersted

Vigersted kirke har ikke noget kirkeskib.

Og dog!

I tårnrummet ses blandt de mange kalkmalerier et billede, der udtrykker en del af symbolikken i kirkeskibe.

Det er skildringen af Sankt Nicolaus, der gående på bølgerne frelser et skib og dets mandskab i havsnød. Denne handling gjorde ham til de søfarendes skytshelgen.

Sankt Nicolaus var biskop i Smyrna i Lilleasien omkring år 300 og berømt for sine mange gavmilde, ofte underfulde, gerninger. Det er ham, vi i dag kender som julemanden (på engelsk Santa Claus)

Skibet er en fri gengivelse af et skib, som skibe så ud, da maleren satte det på væggen o 1450. Skibet er malt med brunlige farver.

Skibstypen kaldes kogge, en skibstype anvendt som handelsfartøj gennem hele middelalderen.

Dette skib synes at være klinkbygget med højt agterkastel. Den enlige mast er taklet med råsejl. Skibet har et stort stævnror.

Gå indenfor. Led blandt de mange kalkmalerier.

Vigersted kirke har et kirkeskib!

Vigersted kirke har ikke noget kirkeskib. Men et kalkmaleri der udtrykker en del af symbolikken i kirkeskibe.

Sct. Bendts kirke

Kirkeskibet i Sct. Bendts kirke er naturligt navngivet Dronning Dagmar.

Trods en længde på 6 fod fra stævn til stævn samt bovsprydets 140 tommer og en mastehøjde på 50 tommer må skibet dyste med Terslev kirkes model af fregatten Jylland om at være Ringstedegnens største kirkeskib.

Dronning Dagmar er et tremastet fuldskib "en fuldrigger" af tidligere tider benævnt fregatskib. Skibet er bygget af skibsfører C. Almsted, Korsør efter originaltegninger af det norske skoleskib "Sørland". Skroget er af white wood og fyr. Til den stående rigning er benyttet stål og kobbertråd. Tovværk og løbende gods er bogbindergarn, som skibsbyggeren finder særlig velegnet, idet han har erfaring fra bygning af to mage modeller.

Skibet er med fuld aptering. Der er redningsbåde, skorstene, trapper mm.

For eksempel er medgået 216 tallieblokke.

Byggetiden var ca. 3000 arbejdstimer.

Malermester Weidemann, Korsør har malet skibets kobberbund, sorte side og hvide ræling.

Skibet har vimpel på stormasten og fører Dannebrog fra mesanbommen.

Når Lokalhistorisk Arkiv har mange og fyldige oplysninger om kirkeskibet "Dronning Dagmar", skyldes det giverens placering i købstadens hieraki.

Giveren er nemlig Niels Juul Langes legat, hvis bestyrelsesformand var bank-

Fuldriggeren "Dronning Dagmar", Sct. Bendts kirke

direktør Valdorf-Hansen. Legatet bestod af 150.000 kr, hvis afkast skulle bruges til forskønnelse af Sct. Bendts kirke. Kirkeskibet er legatets første indkøb.

Ringsted Folketidende bringer den 12. august 1942 et billede og en beskrivelse af "Dronning Dagmar". Den 15. august berettes så fyldigt om ophængningen samt legatet.

Et pragtfuldt skib at skue, kun synd, at man skal 16 trin til vejrs på en trappestige for rigtig at kunne se.

Nordkappen i korshvælvingen bærer i øvrigt et maritimt motiv. Maleriet er tidlig gotik og dateres til omkring 1300.

Skibene er to klinkbyggede robåde med højt svungne stævne, det ene med soldater, og det andet med fiskere.

Motivet gengiver et kongemord.

Erik Plovpenning, som kendes fra kommunens våben, kastes i Slien myrdet på foranledning af broderen Abel i 1250. Fiskere finder liget, fordi mågerne efter sagnet fløj over Slien og skreg "Erik-Erik".

Det var dronning Agnes, der på vegne af sin søn Erik Menved, legitimerede Christofferliniens ret til tronen.

Skibene her er således konkrete og ikke symbolbærende.

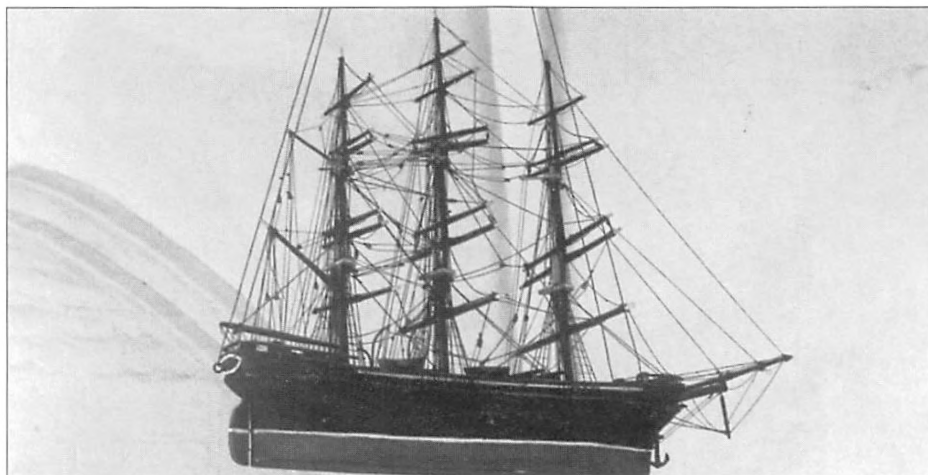
Jystrup

Kirkeskibet er ophængt i tårnrummet med sejlrkning mod alter.

Modellen er et tremastet fuldrigget skib, et handelsskib fra 1800-tallet, med en længde på ca 110 cm. Stormasten har en højde på ca 50 cm.

Bunden er rød, vandlinien er markeret med hvid, mens siderne er grønne.

Master og ræer m.m. fremstår mørklakeret med hvide spidser på ræer og mærs.

Tremastet fuldrigget fra 1800-tallet, Jystrup

Skibets gallionsfigur er en ørn med vinger i slag bagud.

Apteringen består bl.a. af to ankre og to både i davider.

Skibet er købt i Sønderborg i 1918/19 af kunstmaler Th. B. Dahl, der boede i Jystrup. Sognepræst Rodi Hansen så i 1953 skibet i kunstnerens udhus og fik Th. Dahl til at skænke modellen til kirken. Rodi Hansen gav skibet ny rigning, og det renoverede skib ophængtes ved høstgudstjenesten samme efterår.

Jystrup kirke har faktisk to skibe, idet kirkens vindfløj er en garntrækkende fiskerjolle med latinersejl og sejrsfane vejende fra mastetoppen. Det er nærliggende at lede tanken i retning af Genezareth sø.

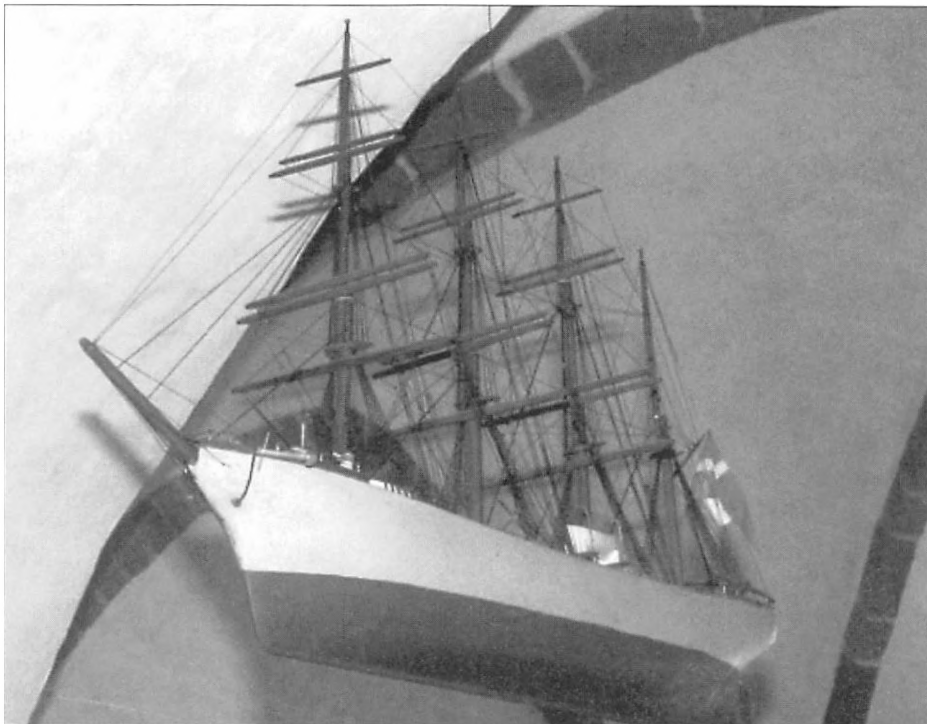
Vindfløjen er udført efter tegning af Knud Nørholm og opsat i 1973.

Slaglille

Kirkeskibet har en samlet længde incl. spryd på ca. 110 cm, mastehøjden er ca. 55 cm. Skroget er ca 15 cm højt.

Skibet har mønjerød bund og grå side, mens ræling og bomme har træets naturlige farve.

Apteringen består bl.a. af åben bro, pumper m.m., dækshuse, både i davider, der er hvidmalet eller træfarve.

Kirkeskibet, Slaglille

2 sølvfarvede ankre i kæde ophængt på ræling.

Modellen er en fire-måstet bark, der fører Dannebrog på mesanbommen. De tre forreste master fører hver tre råsejl. Skibet virker forenklet i taklingen af det løbende gods.

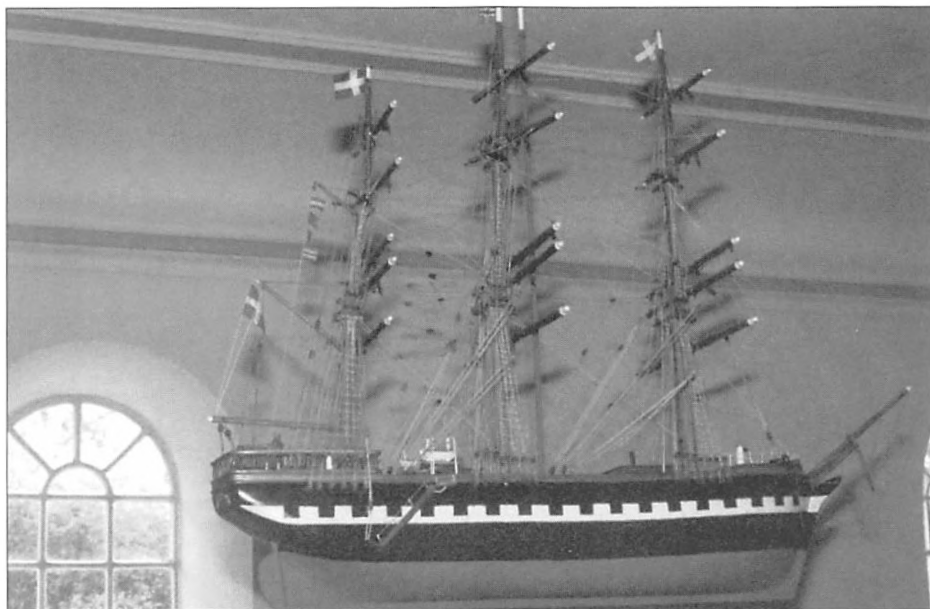
Der er intet synligt navn. Lederen af Handels- og søfartsmuseet i Helsingør dr. phil Henning Henningensen, skriver 19. september 1958 til pastor N. Kr. Jensen i Slaglille, idet han meddeler kendskab til, at godsejeren på Store Ladegård ved Slagelse har ladet kirkeskibsbygger Wrisberg Hansen fra Harpelunde bygge et kirkeskib til Slaglille kirke. HH udbeder sig en indberetning til museets arkiv og henviser til en landsomfattende indsamling af oplysninger om kirkeskibe.

D. 19. september 1958 skriver han ligeledes til kirkeskibsbyggeren for at få oplysninger af ham. I brevet omtales, at WH har bygget adskillige kirkeskibe.

Valsøllille

“Dannebrog” hedder Valsølilles kirkeskib, som hænger midt i kirken med falderebstrappen sænket parat til at pibe enhver velkommen ombord. Denne gestus er et smukt udtryk for, hvad kirkeskibet symboliserer.

Modellen er en tremastet fuldrigger. Kanonerne i det hvide liniebånd antyder, at det er en fregat. Skibet virker i følge museumsdirektør Ole Lisberg Jensen, Orlogsmuseet, som en fantasimodel bygget uden tegninger.

“Dannebrog”, Valsøllille

Modellen er ca 110 cm lang og knap 100 cm høj.

Skibet er tremastet og råtaklet.

På fokken Dannebrog, på stormasten norsk flag, på mesanen svensk flag.

Dannebrog split fra mesanbommen.

Signalflag til øverste mesanbom.

Også denne model er gennemført. Skønt man ikke kan se noget som helst nedefra, er dækket som på de øvrige kirkeskibe forsynet med løbebro, dækhuse, skylights, ventilationsskorstene og redningsbåde.

Ankrene er her trukket helt op på dækket.

Fra køl til vandlinie er skroget rødt.

Siden sort med et hvidt kvadrattakket bånd som om, der er kanonporte.

Dannebrog i bånd på hæk.

Navnet står i sorte versaler på sølv.

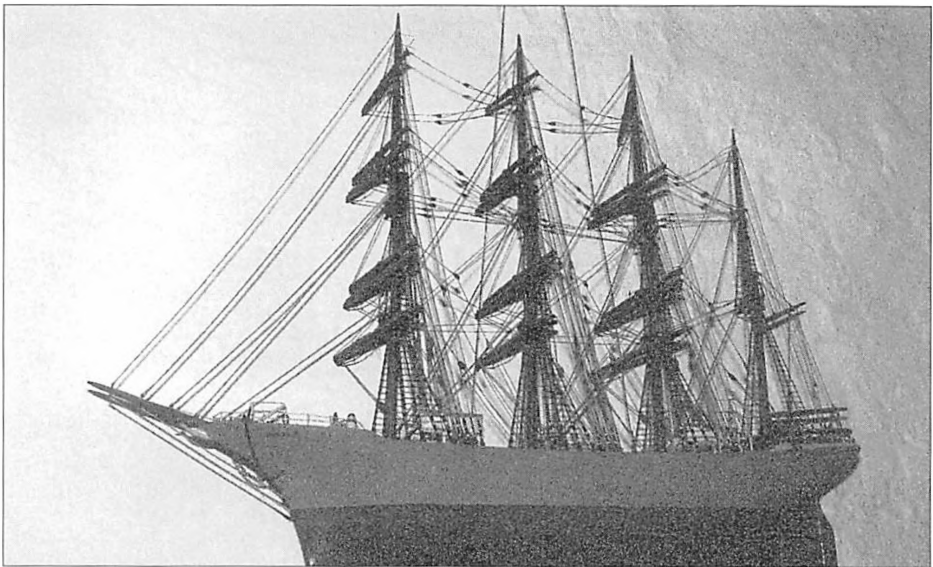
Skibet er en gave fra Gunnar Ørum og hustruen Anna og skænket 1938.

Ørum indberettede 1948 til Handels- og Søfartsmuseet, at skibet er bygget af en gammel matros, der vistnok hed M. Andersen.

Og nærmere har jeg ikke kunnet komme.

Pedersborg

Pedersborgs kirkeskib er en nøjagtig kopi af den firemastede bark "Swanhilda" af Glasgow. Giveren var skibskaptajn P. Iversen, der også havde bygget skibet. Under krigen kunne kaptajn Iversen ikke sejle, så ventetiden på land gik med at bygge "Swanhilda", som han havde sejlet med i sine unge år.

Barken "Swanhilda" af Glasgow, Pedersborg

Han skænkede skibet til den kirke, hvor han var både døbt og konfirmeret. Skibet blev ophængt 9. oktober 1945. Pastor Hansen gjorde i en tale rede for kirkeskibets symbolik og sluttede med at takke giveren. Kaptajn Iversen døde i 1960.

Modellen har en på længde ca. 110 cm og en mastehøjde på 60 cm.

Skroget er ca. 17 cm fra køl til dæk.

Skibet har rød bund og grå sider.

Alt træværk er i naturbrun, sandsynligvis lakeret.

Der er 3 råmaster og en mesan med bom, alle master er fuldt taklet.

Dækket rummer som på de fleste andre modeller et væld af detaljer. Der ses hvidmalede redningsbåde og ventiler, åben bro med rat.

Desværre fører skibet ingen flag eller vimpler.

Selvfølgelig har et skib med dette navn en galionsfigur. Her er det en sva-nehals.

På agterspejlet ses SWANHILDA

GLASGOW skåret i plade.

Bogstaver sammenhængende.

På skibets bund en påskruet sølvplade med indskriften:

“Skænket til Pedersborg kirke af kaptajn P. Iversen 1945.”

Skibet hænger nu nær døren til våbenhuset.

Kværkeby

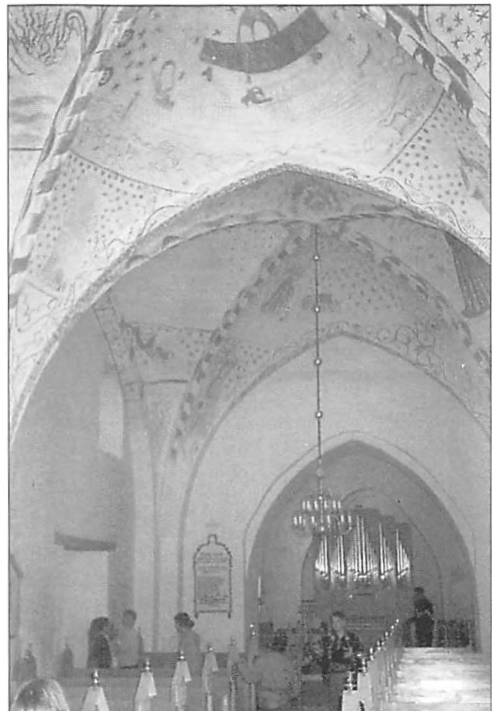
Kalkmaleri af Noas ark.

Et brunt skrog med en huslig-nende overbygning med flere glug-huller hvorudaf flere genkendeli-ge dyr kigger på vandene.

Agterst en stout rorsmand.

Til denne gengivelse har male-ren i et og alt støttet sig til sin egen fantasi diskret støttet af teksten i 1. Mosebog kap. 6. “Men du skal gøre dig en ark af Gofetræ og således skal du bygge arken; den skal være 300 alen lang, 50 alen bred og 30 alen høj....og du skal anbringe taget på arken, så det ikke rager længere ud end en alen fra oven.....

På dette beskedne areal overle-vede dyr og mennesker så syndflo-den.

Gyrstinge

Da jeg bor i Gyrstinge sogn, er det nærliggende at slutte med Gyrstinge kirkes kirkeskib.

Skibet er det senest tilkommende kirkeskib i provstiet, kommet til i en tid, hvor der gøres mere ud af registrering og beskrivelse end nogen sinde tidligere, og derfor er det let at beskrive. Skibet bærer i sin last en skibsrulle i en forsegleet flaske. Om de tidligere nævnte skibe også har en skibsrulle, ved jeg ikke. Intet har kunnet læses eller spørges om det. Og balancerende på en høj stige turde jeg ikke lede efter skibsrullen. Men som sagt; Gyrstinges "Leon" har en skibsrulle.

Ved høstgudstjenesten d. 25. september 1988 bar et par pigespejdere "Leon" ind i Gyrstinge kirke. Vores præst holdt en kort tale, hvorefter skibet blev hejst på plads med stæven mod alteret.

"Leon" er en nøjagtig kopi i 1:40 af en norsk skonnertbrig eller brigantine af samme navn. Den rigtige "Leon" er bygget i Larvik i 1880.

Modellen er 124 cm lang. Bunden er grøn og resten er hvidmalet med guldstafferinger.

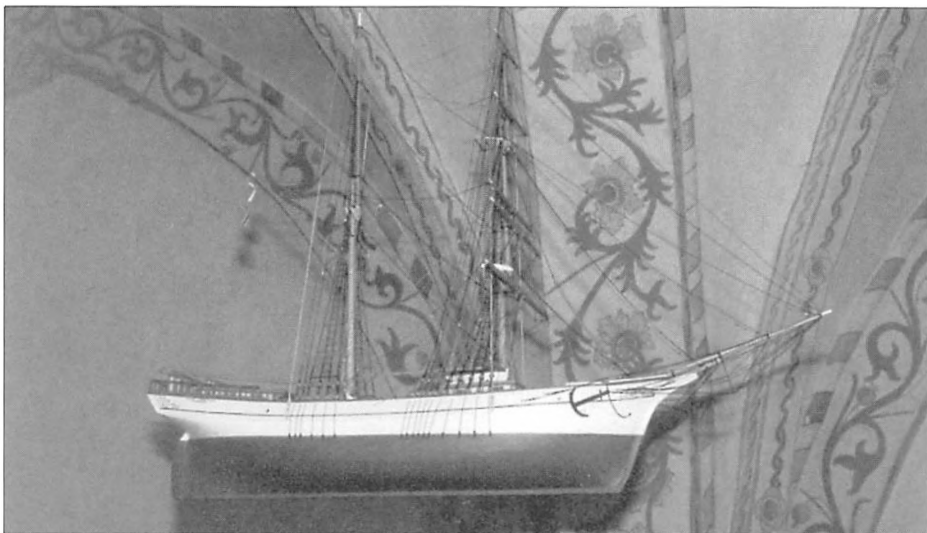
Ræling og kanter på dækshuse står i træ.

Som på originalen er masterne tredelte.

Fra gaffelen på mesanmasten vejer Dannebrog og det norske flag.

Skroget er af løn og bygget over spant som et rigtigt skib, dækket er af egeplanker alt tappet sammen med dyvler af eg eller bambus ca. 5000 i alt. Rælingen er af mahogni, master og ræer er drejet i bøg.

Enkelte taljer samt ankeret er købt færdigt, men de fleste blokke er skåret ud af en gammel tommestok. Omtrent 2500 arbejdstimer brugte arkitekt Vig-

"Leon" kopi af norsk skonnertbrig eller brigantine, Gyrstinge

go Bagger på "Leon". En præstation, der sættes i relief, da Viggo Bagger havde leddegigt.

Viggo Bagger sang i Pro Cantu sammen med Gyrstinges kirkesanger. En henkastet bemærkning fra Jørgen Lehmann foranledigede, at VB gav skibet til Gyrstinge kirke.

Skibsrullen fortæller dette. Jeg citerer de to breve i skibets last:

Model af brigantin "Leon" hjemmehørende i Porsgrunn i Norge.

Modellen er udført efter tegninger og beskrivelse af en engelsk modelbygger ved navn Harold A. Underhill.

"LEON" blev bygget i 1880 af den berømte skibskonstruktør Colin Archer, som blandt mange andre skibe, byggede ekspeditionsskibet "FRAM", hvormed Amundsen sejlede til Sydpolen i 1910-11.

"FRAM" er bevaret og kan ses på Bygdøy i Oslo.

"LEON" var på 307 BRT. og hendes mål var 33,7x8,5x4m.

Modellen er udført i mål 1:40.

Den er bygget af fgl. matr.: køl, spanter og udv. beklædning er udført af løn (ahorn).

Kimingsdragere, hjælkeidr. dæksbjælker og dæksplanker af eg.

Ræling og skandæk mahogni.

Dækshuse ahorn med mahognilister (lakeret).

Rundholter: master, ræer og bomme bøg.

Farver: udv. gråhvid til vandlinien og grøn i bunden.

Beslag: kobber og messing.

Alt er limet og dyvlet sammen med bambusplukker.

Skibsrulle

Dette kirkeskib er skænket til Gyrstinge kirke af dets bygmester hr. arkitekt Viggo Bagger, Ringsted i det Herrens år 1988.

Skibet er ophængt i kirken i forbindelse med høstgudstjenesten den 25. september 1988.

Gyrstinge sogns menighedsråd:

Bodil Krag-Andersen

Bjarne Krog

Poul Andersen

Else Christensen

Svend Andersen

Jakob H. Zeuthen

Lisbeth Lundbech, sognepræst

Jørgen Lehmann, kirkesanger

Inger Larsen, graver

Margit Petersen, organist

Jørgen Lehmann formidlede kontakten mellem skibsbyggeren og menighedsrådet.

JHZ

Markus kap. 4 vers 41

(Hvem er dog han, siden både storm og sø lyder ham?)

LITTERATURLISTE:

“Kirkeskibe og kirkeskibsfester”

dr. phil. Henning Henningsen 1950

“Fynske kirkeskibe”

Skrifter fra Svendborg & Omegns museum. Bind 27, Svendborg 1989.

“Kirkeskibe i Ringkøbing amt”

Gunnar Rønn og Jens Krogh. Historisk Samfund for Ringkøbing Amt 1992.

Hardsyssel Håndbog 3.

“Vestjyske Kirkeskibe”

Henning Thalund. Fiskeri- og Søfartsmuseet, Saltvandsakvariet, Esbjerg 1995

“Votivschiffe”

Wolfgang Steusloff. VEB Hinstorff Verlag Rostock 1981

“Kirkeskibe” i Danmark og de tidligere hertugdømmer Slesvig og Holsten.

Anngret Pods. Forlag Heinrich Møller Søhne.

Desuden har jeg fået hjælp af museumsdirektør Ole Lisberg Jensen, Orlogsmuseet samt af arkitekt Jes Kroman fra Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg.

Medarbejderne på Midtsjællands Lokalhistoriske Arkiv samt andre arkiver har været meget hjælpsomme. Det samme har områdets præster og adspurgte folk i øvrigt.

Alle fotos Jakob H. Zeuthen.

Jakob H. Zeuthen, Ørslevvester ved Ringsted.

Lærer og skolebibliotekar på Asgårdsskolen i Benløse.

Jeg har giftet mig til det Midtsjællandske, og med tillytterens nyfgenhed har min interesse for lokalhistorie bl.a. udmøntet sig i:

Atikelserien “Sten og Statuer i Ringsted kommune” i Lokalbladet, Ringsted 1987-91. (Artiklerne er redigeret og samlet i Ringsted Museumsforenings blad Skalmejen 1991/2 og 1992/1).

Medforfatter til bogen “Skytter og Skjolde” om fuglekongeskjoldene som Ringsted Fugleskydningsselskab af 1843 har hængende i Anlægspavillonen i Ringsted. (Bogen er udgivet af Midtsjællands Lokalhistorisk Arkiv i Ringsted).

samt foredrags- og aftenskolevirksomhed om lokalhistoriske emner.

Ude at tjene

Af Ib Nielsen

Den 1. maj 1943 skulle jeg ud at tjene, d.v.s. jeg skulle have plads på en gård som karl.

Det var svært at få tøj. Mor syede 2-3 skjorter af rester og et par bukser af en gammel regnfrakke. Gummistøvler var ikke til at få. Så fik jeg et par træskostøvler lavet af min fars gamle rides-tøvler, som fik sat træbunde i. Jeg var glad for mit udstyr, tog det på, stillede mig foran spejlet og syntes, at jeg var flot.

Min far havde været på auktion og købt et skab til mig, et rigtigt "karlekammerskab". Jeg har det stadig. I mange år har jeg opbevaret syltetøj i det.

Jeg fandt en annonce i ugeavisen. Poul Sørensen i Kyringe søgte en andenkarl. Min far lod mig cykle alene derhen og søge pladsen. Jeg aftalte, at jeg skulle have 600 kr. for sommeren, altså indtil 1. november.

Den 1. maj cyklede jeg i plads, lånte en fjedervogn med hest for og hentede mit skab.

Poul Søren (-sen brugtes ikke i alm. omtale) kunne være en hidsig prop, men konen var rar. Arbejdet bestod i at muge ko- og hestestald, trække 15 køer i kobbelt til deres tøjr på græs og ellers alt forefaldende arbejde. Vi havde selv tyr og jeg skulle bistå, når en ko skulle løbes (bedækkes) og være parat til at hjælpe, hvis tyren ikke kunne få lemmet ind.

Forkarlen var 20 år. Han var flink. Han lærte mig at lægge et læs hø. At lægge hølæs består i først at lægge en portion i hvert hjørne af ladet på den stive arbejdsvogn. Den næste portion lægges altid så den trykker på den første og holder på den. Det inderste af læsset holder på det yderste. Lidt ekstra lægges i midten til sidst.

Jeg lagde også læs, når vi kørte korn ind. Jeg var så bange for at vælte, at jeg bad til Vorherre om, at det måtte gå godt. Jeg væltede ikke. At lægge kornlæs er lettere, fordi det som regel lægges af neg. Det er især lettere at læsse af.

Mogens Ib Nielsen, Ringsted dyrskue 1944

Forkarlen og jeg boede sammen på et værelse i udhuset, selvfølgelig uden varme. Vi delte et vandfad og hentede vand ved pumpen i gården, så det var altid koldt. I høsten cyklede vi hver aften til Gyrstinge sø og badede. Hårvask skete hver måned hos frisøren, når vi skulle klippes. Der var kun mulighed for at gå til frisøren lørdag aften når han havde længe åbent. Mange andre havde det på samme måde, så der var kø på 8-10 mand og 3-4 timers ventetid.

Søndagsarbejdet bestod i at muge ved køer og heste. Manden malkede og fodrede selv køerne. En gang var to køer kommet op at stanges og den ene havde stødt et horn af, så kun stejlen var tilbage. Jeg gemte hornet og har det endnu.

Dengang sprøjtede man ikke mod ukrudt på markerne. I stedet blev jeg sat til at gå i en kornmark og slå toppen af agersenneppen med en le. Tidsler var der mange af, og det var meget ubehageligt når de stod i en kornmark. Kornet, det var havre, blev høstet, og vi skulle tage negene med hånden og stille dem i hobe, men det var ikke så slemt, for da var tidslerne ikke tørre endnu. Værre blev det, da det var helt tørt og skulle køres hjem. Jeg skulle lægge læs af havrenegene med de bare hænder. Arbejdshandsker var ikke til at få, men jeg fik lov at låne den ene af forkarlens. Den anden skulle han selv bruge. Der var noget at gøre med at pille tidseltorne ud af fingrene om aftenen.

Det hårdeste arbejde var at køre roer i oktober, også fordi de skulle læsses med roegreb. Vi kørte med to vogne og jeg kørte den ene og skulle holde trit med forkarlen. En aften faldt jeg i søvn på kammeret, mens der sad 3-4 karle og snakkede. Jeg sov nogle timer, vågnede og troede, at jeg skulle op. Jeg gik ud og gjorde rent ved kalvene, men blev så helt vågen og blev klar over, at jeg var eneste mand i arbejde. Forkarlen troede, at jeg gik i søvne.

Hestene på gården var forsikret i den hesteforsikring, hvor min far også havde forsikret, og hvor han var blevet vurderingsmand. Der blev født to føl og min far kom og vurderede føllene. Det var egentlig en formsag, men det var meget mærkeligt at opleve min far som husmanden, der kom i gårdmandens hus. Han var tydeligt præget af underlegenhed på trods af sin høje politiske bevidsthed, og at min farfar havde siddet i amtsrådet for Det radikale Venstre.

Et mellemspil.

Jeg var i 5 mdr. på Sorø Ungdomsskole 3. november 1943 - 31. marts 1944.

Haraldsted

Jeg var en måned, april 1944, hos gdr. Eskild Jensen, Kildegården i Haraldsted, 21 tdr. land. Jeg savede brænde med håndsav og lavede stald- og markarbejde. En gang gik jeg over staldloftet og trådte igennem et råddent bræt. Farligt. "Ja, der er råddent, der må du ikke gå en anden gang," sagde Eskild.

Jeg boede på et loftsværelse med et par gamle defekte stole. En dag viste Klara, konen på gården, mig et rum i udhuset med cementgulv. "Kunne det ikke være et karlekammer med et par løbere på gulvet?" spurgte hun, "men det må man jo ikke."

På marken var en viberede, som vi harvede udenom, ligesom vi harvede omkring den hellige kilde.

Allindelille

1. maj 1944 fik jeg plads på en lille gård, Lille Skovgård ved Mølleskov i Allindelille hos Otto Eliassen. Der var hyggeligt. Jeg nød meget, at der var nok at læse i. Den røde Pimpernel i 5 bind, De tre Musketerer osv. Der var også et almindeligt karlekammer i udlængen med et vandfad på en stol.

Lønningen for sommeren var 800 kr. For næste vinter 525 kr.

Det var sidste krigsvinter. Spærretider. Mangel på alt. De unge gik til gymnastik, ikke jeg. Jeg gik til landbrugsaftenskole. Vi kunne gå i den omrejsende biograf.

11. marts 1945 var jeg ude at harve, da kom hen over hovedet på mig de engelske flyvemaskiner, der bombede Shellhuset. Vi hørte engelsk radio på gården. Alle gjorde det. En god ven af huset var nazist.

Jeg fik prøvet at være med til at tække med langhalm. Stå inde på loftet og tage mod tækkenål og stikke den ud igen. Interessant var det at være med til at tærse langhalm. Mange kender kun udtrykket og ved, at det er noget, der tager tid. Det er det også. Man har en særlig langhalmstærskemaskine med roterende lange pigge. Man tager en tot rug eller hvede ad gangen og holder på, så kernerne bliver slået af uden at strået bliver knækket.

Vi havde 3 heste og 2 plove, og jeg prøvede at pløje med en hest.

Tystofte

2. maj 1945 begyndte jeg i plads hos Ejner Nielsen, Tystoftegård lige øst for Tystofte. 45 tdr. land. Vi var 3 karle, jeg den yngste, de andre 19 og 20 år. Der var en kokkepige på 20 og en anden pige 14 år. Ejner var 28. Der var ungdom, og der skete noget. Jeg fik 1200 kr. for sommeren.

Der dyrkedes mest frø: Radis, savoykål, agurk, ærter, runkelroe og hirse. Nyt og interessant. Vi havde 3 heste og kun en ko, Rasmine, der leverede til gårdens forbrug.

Jeg måtte følge med, følge tempoet. Men der var orden. Vi stod op kl. 5.15, ordnede hestestald og malkede Rasmine og spiste 5.40, fik madpakke med og rykkede ud (sådan hed det) kl. 6.00. Kl. 8.30 holdt vi frokost og spiste den udleverede madpakke. Varm middagsmad kl. 12.00, alle fælles, familien (ægtepar med 2-årig datter) 3 karle og 2 piger. Vi skulle tage en ren jakke på ind til spisning. Arbejde kl. 13.00-17.30. Nøjagtig 10 timer. Vi stoppede præcis,

Ejeren Ejner Nielsen og Anne Marie Nielsen med datter

tog hjem med hestene, vandede og fodrede dem, malkede Rasmine og spiste.

Det blev nødvendigt med overarbejde. Vi skulle selv skrive op, hvor mange minutter for hver dag. Siden fik vi 2 kr. pr. overarbejdstime. Jeg havde et stykke jord, hvor jeg dyrkede tomater og agurker til salg, så jeg fik suppleret min indtægt.

Da vi kom hen i oktober, var det mørkt om morgenen, så vi kunne ikke se de roer, vi skulle trække op.

Her oplevede jeg befrielsen. Jeg gik ude i gården den 4. maj om aftenen og de andre råbte nyheden fra radioen om kapitulation kl. 20.50. Ejnar, manden på gården, viste sig at være frihedskæmper og optrådte 5. maj med revolver.

Få dage efter 5. maj var jeg i Korsør. Der overnattede tyske soldater på tilbagetog i skoven. Det flød med stålhelme og gasmasker. Jeg tog et par stykker med hjem. Håndgranater omgikkes man meget skødesløst. Tyske soldater i tusindvis på vandring hjemad kom forbi gården. En gang overnattede en flok i laden. Da tog Ejnar revolveren på. Jeg købte en fyldepen for en pakke cigaretter. Vi havde også en forbindelsesofficer boende et stykke tid. Jeg spillede skak med ham. De kom fra Sydsjælland, Falster, Gedser-Warnemünde, idet den russiske zone ikke har været særlig tiltrækkende. I juni var vinteruniformen varm at gå med. Meget efterlodtes i grøfterne.

Der var til rådighed for os 3 karle i den varme tid med tærskearbejde m.m. et vaskehus med rigelig koldt vand. Frøhøst var speciel. Noget trak vi op med hænderne, f.eks. spinat, andet høstede vi med segl, f.eks. savoykål, men strengt arbejde var det hele tiden at gå foroverbøjet.

Vi fik en traktor og lidt petroleum og en ekstra karl på 15 år. Harvede om efteråret med den. Ellers var det mig, der pløjede det hele med hest.

På gården var sumpbævere

Vi havde byens vandværk og lige ved siden af var bure til sumpbæverne. De skulle jo have vand. Jeg fodrede dem af og til, men man skulle passe på, for de kunne bide grimt. Siden prøvede jeg at spise sumpbæverkød. Det smagte godt. Noget i retning af hare.

Jeg lærte også at gå med nøgen overkrop. Det måtte vi ikke hjemme. Jeg måtte også have et par korte bukser til arbejdsbrug. Det havde de andre. Mor syede dem.

I Tjæreby forsamlingshus holdt Hal Koch foredrag og i Magleby forsamlingshus kunne jeg høre Juul Andersen fra Askov.

Der blev valg sidst i oktober, og jeg var til vælgermøde i Skælskør og siden til socialdemokraternes valgbal på valgaftenen. Stemningen var trykket. De gik jo tilbage.

Cyklen var dårlig. Dækkene holdt ikke mere. Styret var allerede gået fra hinanden om vinteren. Jeg kørte med en dampslange på det ene hjul og med et vulkaniseret dæk på det andet. Jeg præsterede at køre 47 km hjem til Allindemagle lørdag aften og tilbage søndag.

En aften hen i september holdt vi 3 karle og 2 piger samt en karl udefra gilde på et af kamrene. Det var næsten uden spiritus, men med 1/2 liter is til hver. Tiden gik med hyggesnak og skæg. En del af morskaben bestod i, at de to andre karle sad med den yngste 14-års pige mellem sig og "gennemkillede" hende, vist på ret intime steder.

Gårdens folk, mig th.

Mellemspil udenfor Sorø amt:

1. november 1945 - 1. maj 1946 på Hørve Lammefjord og sommeren 1946 på Silkeborgengen.

Haslev

Den 2. november 1946 begyndte jeg på et kursus på Haslev Kontrolskole, Ringstedvej 16, Haslev.

Skolen havde til huse i en ældre bygning og blev ledet af stifterens enke K. Laursen og frk. Elna Malling. Den var ret gammeldags. Vi var ca. 25 elever, der boede på skolens 2. sal i 2-4 mands værelser. Vi skulle vaske os i et vandfad på værelset og bære vaskevandet ned i gården. Men heldigvis var der en tagrende uden for mit vindue, hvor vi kunne hælde det i. Der var das i gården. Kurset varede 2 måneder, d.v.s. 7 uger i betragtning af julen.

Jeg fik kurset gratis mod at være bud, når der skulle sendes pakker fra posthuset, idet der var salg af artikler til kontrolforeninger. Jeg fejede m.m. Så jeg var stadig ude at tjene.

Som kontrolassistent kunne jeg tjene som 18-årig, hvad jeg ellers måtte vente 2-3 år med. I de første 10 mdr. kr. 3400 + kost og logi.

Haslev var dengang bl.a. berømt for sin sognepræst Christian Bartholdy, som jeg da også oplevede.

Fodby

Pr. 1. januar 1947 tiltrådte jeg en plads i Fodbygård og Omegns Kontrolforening uden for Næstved. Arbejdet bestod i at tage mælkeprøver, veje mælken af hver ko og bestemme fedtprocenten (gerberere hed det efter Gerber, der opfandt metoden). Jeg skulle så føre regnskab over ydelsen og over foderet.

Mælken af hver ko blev en dag 13 gange om året hældt op i en særlig spand. Den blev vejlet på bismervægt og en prøve taget ved at man lukkede lidt mælk ud gennem en særlig hane. Senere blev der af mælkeprøven hældt 1 l cm³ op i et specielt reagensglas, et såkaldt butyrometer, og deri kom yderligere 10 cm³ svovlsyre og 1 cm³ ætylalkohol. Dette skete ved hjælp af mundpipetter. Det var meget ubehageligt, hvis man kom til at få svovlsyrepipetten over overfladen på syren. Så sugede man syre op i munden, og så fik man travlt med at skylle. Det gik ud over slimhinden. Så blev glassene proppet til og centrifugeret i en transportabel centrifuge i "kontrollkassen". Derefter blev de puttet i koghedt vand og mælkefedtet stod derpå op i den ene ende af glasset, der havde skala til aflæsning af fedtprocenten.

Formålet var at udvælge de bedst egnede avlsdyr på baggrund af køernes ydelse af kg smør. Der var 23 medlemmer og 330 køer. Det var egentlig lovlig lidt, så jeg fik mange fridage. Om søndagen boede jeg hos den, jeg var kommet til og tog videre mandag formiddag.

Min post blev adresseret til formanden Tage Nicolajsen, Stenbæksholm, og der havde jeg en garderobe med noget ekstra tøj.

Jeg havde indleveret min gamle cykel til istandsættelse og dermed fået to nye dæk. Jeg skulle jo cykle. Og så kørte jeg rundt, et nyt sted hver dag. Ankomst i løbet af formiddagen. Veje mælk ved aftenmalkningen og igen ved morgenmalkningen, føre resultatet ind i prøvemalkningsbogen.

Bestemme fedtprocent af mælken, indføre resultater i den store regnskabsbog og tælle det sammen (det blev jeg god til). Også foderet skulle jeg føre regnskab med og måske lave foderplaner. Det var dog mindre væsentligt. Var der født kalve, skulle jeg øremærke dem med en speciel tang efter et system, så man kunne se moderens nummer på ørerne. Somme tider tog jeg også horn af de små kalve med et stykke ætskali. Jeg lærte mig selv teknikken, så de første gange lykkedes det ikke så godt. En af de mislykkede blev af ejeren drillende kaldt "enhjørningen". Vægten, en bismær, kunne også bruges til at veje spædbørn med. Der var ingen sundhedsplejersker. Det førte jeg dog ikke regnskab med!

Da foreningen var så lille, blev der tid til at tage lidt arbejde hos medlemmerne. Jeg hakkede roer, pløjede og havde høstarbejde ind imellem. I et tilfælde malkede jeg et sted, hvor der var bryllup.

Distriktet bestod for størstedelen af Fodby sogn samt Lille Næstved. Jeg prøvede mange senge og meget forskellig mad. Hvis der var en ledig seng på et karlekammer, sov jeg der. Ellers var det på gæsteværelset. En undtagelse var et sted, hvor jeg sov på et ledigt børneværelse inde bag gårdejerparrets soveværelse. Så stod jeg op kl. 5.00 og listede forbi det sovende par. Det kunne ske, at jeg fik den samme middagsmad tre dage i træk. En dag var konen ikke hjemme, og der var en portion rabarbergrød til mig til middagsmad.

Nogle markante personer:

Frederik Jensen, kaldet Pære-Frederik, fordi hans far hed Per, var konservativt sognerådsmedlem og forpagterhusmand. Boede i et af Saltøs huse bag ved skoven i Bistrup. Hans yndlingslitteratur var dregebogen Rasmus fra Rodskov. Når vi kom hen i stalden om morgenen og petroleumslampen var blevet tændt, begyndte han med at trække bukserne ned og forrette det nødvendige. (Man kom på nært hold af folk.)

Han blev min ven i mange år. Hans og Maries hjem blev mit tilholdssted. Jens Frederiksen i Stenbæksholm var en af de mere maleriske personer. Ca. 70 år, ret høj, korpulent, noget brovtende og dominerende, gik med egespir. Han var tidligere hestehandler. Blev af og til uvenner med sine folk, som kom langvejsfra med gode anbefalinger. Også sin kone Ella blev han af og til uvenner med, så hun rejste væk 2-3 måneder. Gården var på ca. 80 tdr. land. Der var 3 karle og gift fodermester. Han satte en kyllingefarm i gang, men var en dag på vej til at slå hønseristen. Kvægbesætningen var højtydende. Hans tem-

perament passedede vist ikke til at blive medlem af andelsmejeriet, så han levede til et privatmejeri i Næstved.

En formiddag sad jeg i en stue og førte regnskab. Så hørte jeg tilfældigt fra nabostuen, at han ringede til mejeriet og beklagede sig over, at mejeriets fedtprocent lå langt under min middelfedt % fra samme dag. Jeg havde endnu ikke regnet procenten ud, så det var løgn. Da jeg regnede procenten ud, viste den sig, at stemme nogenlunde med mejeriets. Det meddelte jeg så mejeriet stilfærdigt senere på dagen andetsteds fra.

Valdemar Petersen, "Stribolt", (vist p. gr. af lighed med en bestemt skuespiller) havde forpagtet et af Saltøs husmandssteder og havde fodermester til 5 køer, en lidt aparte fyr til ringe løn. På stedet var den største hest, jeg har set, vist af Shireracen, kaldet "Pjevs". Dens vigtigste arbejde var at trække vandvogn til køerne.

Hovedaktiviteten var dog en vognmandsforretning med 3 lastbiler og 2 tærskværker. Sønnen med familie boede i et særskilt hus, mens 3 andre chauffører, fodermester og jeg boede i et stort rum på loftet. Valdemar havde drukket meget og efter sigende haft delirium, og han havde stadig et vist forbrug. Han var ret overvægtig med usund kulør. Det hændte, at der blev trakteret med snaps til frokost og mine tal blev en dag lidt skæve efter en frokost. Valdemar sad altid i sofaen bag spisebordet med telefonen indenfor rækkevidde, undtagen når han i en lastbil var blevet kørt til et værtshus i Næstved.

Jeg kom hos et gårdejerpar i 70-erne. De holdt mørkning for at spare på elektriciteten. Så hyggede vi os og snakkede.

En modsætning var en ung gårdejer, der sagde, at det ikke kunne betale sig at slukke lyset.

Regnskabet skulle afsluttes den 1. oktober. Sammentællingen foregik manuelt og tallene skulle stemme. Det var spændende, hvilken kvægbesætning, der havde haft størst ydelse og blev nr. et. Så oktober måned var travl.

I øvrigt var det en loppetjans.

Jeg fik set meget forskelligt landbrug og diskuteret sagerne med landmændene. Jeg fik uundgåeligt kontakt med de unge, der var på gårdene, karle og piger. Et sted tændte jeg selv op i gruekedlen og varmede det vand, jeg skulle bruge kl. 6.00. Så lærte jeg det. Det tidligste jeg var oppe var kl. 3.30, da skulle en malkekone kalde på mig nedenfor et vindue på 1. sal hvor jeg sov. Men jeg hørte det og kom op. Vi skulle i marken, hvor køerne stod ude hele sommeren, også om natten.

Hen på vinteren var der kontrolmøde i København for de sjællandske kontrolforeninger. Den første gang kom vi ikke med på grund af sne, men næste gang var jeg og bestyrelsen til møde i National Scala, hvor jeg traf gamle kamerater.

Jeg kom til egnens baller, meldte mig ind i VU for at komme til et bestemt bal, skønt radikal.

Når to personer dengang mødtes, sagde de ikke "Hvordan går det?" men

tit "Hvad mener du om Sydslesvig?" Svaret kunne være: "Jeg synes, at vi skal have det hjem i urtepotter." Det var et meget aktuelt emne. Claus Eskildsen kom da også til Fodby forsamlingshus og talte om emnet. Der var møder i præstegården og et fællesmøde VU/DsU med to indledere, der havde været på Krogerup sammen, dengang en helt ny højskole. Jeg var også til malkekursus med Mette Tovborg Jensen, der rejste rundt og underviste både i stald og forsamlingshus.

Ved et bal i Fodby forsamlingshus hændte det, at en kone faldt død om på gulvet kun 1 meter fra mig, kone til en af mine medlemmer. Der udskænkedes ikke spiritus i forsamlingshuset, men det hændte, at nogen havde brændevin med til deling udenfor. Generelt var der dog mindre drikkeri end nu.

Den sidste vinter havde vi en studiekreds i foreningen Unge Landmænd, dels om overtagelse af landejendom, dels almindelig medborgerkundskab.

Avislæsning var der gode muligheder for. Dels Næstved Tidende, hvor jeg fulgte med i føjjetonen, dels holdt man flere steder venstreavisen København.

Mellemspil:

1. november 1948 rejste jeg til Sønderjylland og 1. august 1949 var min tid ude at tjene forbi på grund af værnepligt.

Hvordan var det?

I ingen af mine pladser havde jeg varme på værelset, og ingen steder havde jeg adgang til bad. Et sted tog herskabet på weekend og så fandt fodermesteren på, at vi kunne varme vand. Man bankede hænder jævnlige med kuskeslag. Lange ture på åben vogn var også koldt.

Noget af det vigtigste arbejde var at hakke roer. De skulle hakkes 2 eller 3 gange. Første gang skulle man også tynde dem ud, så de stod med passende afstand. Man gik med en roehakke langs rækken og fik i begyndelsen ondt i nakken, fordi man hele tiden skulle kikke skråt til den ene side.

Hvert forår kunne man dengang læse i avisen, hvad overenskomstpisen var for at få hakket roer pr. 100 meter. Så var det ret almindeligt på de større gårde, at karlene kunne få lov at hakke roer på akkord og nogle begyndte så ved 4-5 tiden om morgenen og fortsatte til 20-21 og havde en pæn ekstrafor-tjeneste. Mange andre i landsbyen gik også ud og hakkede roer. Jeg gjorde det også som 14-årig, før jeg kom rigtig ud at tjene.

Nogen har sagt, at ingen ved, hvor stort Danmark er, før han har målt det med et roejern.

I 1946 fik de faste landarbejdere en nedsættelse af arbejdstiden fra 60 til 52 timer ugentlig, men først i 1959 lykkedes det at få indført 8 timers arbejde i landbruget. I 1971 kom man ned på samme antal timer som det øvrige arbejdsmarked.

Vi karle på gårdene var ikke organiserede, men det smittede af på os, hvad der aftaltes.

Jeg oplevede, at der kom enkelte traktorer, men kørte aldrig med en. Malkemaskiner blev i min tid meget almindelige. Endog min far med hans 4-5 køer fik malkemaskine. Malkning var hårdt arbejde, kunne gå ud over håndleddene. En fodermester i Stenbæksholm malkede 24 køer to gange om dagen.

På gårde med flere karle var det nogle steder yndet, når man havde tømt møddingen og kørt alt møget ud, at sende yngste mand eller dreng hen til naboen for at låne en møddingskraber. Et sådant redskab fandtes ikke, så det var mobning. Nogle puttede lidt ragelse i en sæk til ham. Andre forbarmede sig over ham og sagde: "Du bliver holdt for nar!" Det var jeg heldigvis ikke ude for.

Jeg tilhørte ikke det laveste lag i samfundet. Nej, det var daglejerkarlene. De tog plads fra fæstekontorerne og havde tit kun kort tid på en gård. De havde meget lidt bagage med. Der var nogle gode kammerater imellem.

På lidt større gårde havde man en folkestue/borgestue, hvor folkene spiste eller hvor alle spiste. Det var det opvarmede sted, der var til rådighed for karle og piger. Der var udstyret med et langt spisebord og bænke eller stole, ikke lænestole eller sofa.

Tit var karlekamre i udhuse, dog aldrig med indgang fra stalden. Min kammerat havde kammer i enden af et drivhus. Der var til gengæld varme.

I sengebunden var ofte halm, som egentlig var godt at ligge på, hvis det blot blev rystet og skiftet jævnlige.

Om sommeren opholdt man sig på kammeret i fritiden, sad i sengen. Fik gæster der.

Omgangstonen var forskellig. Nogle steder sagde man "Tak for mad!"

Ved Fodby var der to steder, hvor manden sagde De til mig. Den ene af mændene, en lidt ældre større gårdejer, havde vist heller ikke haft møg på fingrene i flere år.

Min far havde selv været ude at se sig om i sine unge dage og opfordrede mig kraftigt til også at tage ud. Det var egentlig en form for uddannelse. I nutiden ville man have taget udenlands, men der var ikke lukket op endnu dengang. Jeg fik da til gengæld set noget af landet. Ferierne var dengang kun på 2 uger på et helt år.

Siden kom jeg som lærer til en landsbyskole. I begyndelsen havde jeg ikke råd til en plæneklipper og lånte le til at slå græsplænen med. Jeg steg afgjort lidt i agtelse, hos de lokale, fordi jeg kunne bruge en le.

Ib Nielsen, Rødeledsvej 69, 5700 Svendborg.

Pens. overlærer f. 1928.

Artikler i historiske årbøger, dagblade og tidsskrifter m. m.

Peder Povelsen

- historien om en midtsjællandsk fæstebonde i 1700-tallet

Af Pia Viscor

“..., saa forkynder jeg eder rette Egtefolk at være baade for Gud og Mennesken...” Lisbeth ser smilende på sin Peder.

Kirkeklokkerne kimer. Peder fører sin unge brud ud af kirken, og hele selskabet af festklædte bønder og håndværkere fra byen følger efter brudeparret fra kirken til deres kommende, fælles hjem på Hovgården.

Fremtiden tegner sig lys og let for de unge.

Godt begyndt ...

Måske begynder historien om Peder Povelsen virkelig sådan.

Året er 1752. Stedet er Jystrup - en landsby af fæstegårde og håndværkerhuse under Skjoldenæsholm Gods på Midtsjælland. Peder har lige overtaget gårdens fæste efter sin far, Povel Jensen,¹⁾ som efterhånden er gammel og udslidt. Forældrene skal nu på aftægt hos Peder. Her kan de gøre lidt nytte med de mange, mindre gøremål. Der er nok at se til på gården.

Og hvilken gård har han ikke overtaget? Æn af de største i byen; halvdelen af en dobbeltgård med gode bygninger. Fæstet har han fået for 20 rdl. - en rimelig sum. Den er fastsat af enkegrevinden på Skjoldenæsholm. Hoveriarbejdet og landgilden er også lagt fast, så byrden ikke bliver uoverkommelig for Peder.

Enkegrevinde Anne Joachimine Dannekjold-Laurvig var en fremsynet og gudsfrygtig kvinde med en god evne til at sætte sig ind i sine fæstebønders livsvilkår. Det var hendes overbevisning, at det både var til hendes og fæstebøndernes bedste, at gårdene gik i arv fra far til søn,²⁾ og at landgilden ikke skulle belaste fæstebønderne unødigt meget. Endelig gav hendes krav til hoveriet rimelig tid tilovers til bøndernes dyrkning af deres fæstejord.

I 1780 udfærdigede grevinden en række bestemmelser om fæstebøndernes vilkår på Skjoldenæsholm Gods. Bestemmelser gjaldt indfæstningens og landgildens størrelse, hoveriets fastsættelse samt indførelse af arvefæste. For at sikre sig, at bestemmelserne blev overholdt også ud over hendes levetid, skrev hun: "Og paa det kan jeg være forsikret, at endog denne Indretning kan blive mine Efterkommere, Skjoldenæsholms Ejere og

underliggende Bønder til sand Nytte i de efterfølgende Tider". Bestemmelserne blev tinglyst og attesteret af kongen.

Forinden havde grevinden afprøvet sine idéer i en række år. M.h.t. hoveriet havde hun oplevet, at bønderne fik "mere tiltagende Velstand, større Lyst og Drift til at forrette et konvenabelt bestemt Hoveri, en yderligere Uegenkjærlighed, og det som endnu er det aller ypperligste, en tiltagende Fremgang i Gudsfrugtighed, hvilket næppe finder Sted, hvor dette slaviske Aag regjerer."

Det kom Peder til gode. Det var på disse lempelige betingelser, han overtog gården og hvorpå hans fremtid hvilede.

Hoveriet

Peders arbejdstid skal deles mellem hoveriet på godset og pasningen af sin egen fæstegård. Fæstebøndernes liv er et slid - hårdt fysisk arbejde fra tidlig morgen til sen aften. Dette er hans vilkår som fæstebonde.

Dyrkningen af fæstejorden udføres i fællesskab. De enkelte gårdes jordlodder, også Peders, ligger spredt ud over landsbyens marker, så markarbejdet kræver organisation. Der skal laves aftaler om samtidig udførelse af visse former for jordarbejde f.eks. høst og pløjning.³⁾ Alt dette kender Peder til i forvejen; han er jo vokset op på gården og har fulgt faderens arbejde, siden han var en lille dreng.

Hoveribønder på Skjoldenæsholms marker holder middagshvil. Skitse af Eckersberg.

*Hoveriet var på Skjoldenæsholm i modsætning til på mange andre godser fastlagt. Det kom iflg. enkegrevindens bestemmelser i 1780 til at omfatte: "1) Jordens Pløjning..., 2) Høesletten ..., 3) Kornhøsten ..., 4) Gjødningsen ..., 5) Korntærskningen, 6) Kornrensningen, 7) Rejser, 8) Gjødeslutningen, 9) andre slags Hoverier, 10) Fiskeriet ..."*⁴

*Arbejdstiden faldt i vintermånederne på alle døgnets lyse timer, mens bønderne i den lyse tid kunne tage hjem kl. 6 eller 7 om aftenen.*⁵

Hoveriarbejdet skulle udføres først. Driften af bondens egen gård kom i anden række. Meget tid og energi har der nok ikke været til det.

Fødsel og død

En god støtte for fæstebonden - ja, næsten en nødvendighed - er det at have en kone til at hjælpe med og til at styre de huslige gøremål. Peder er ugift, så han må finde sig en kone, nu hvor han skal overtage gården.

Lisbeth Dinesdatter er gårdmandsdatter fra Jystrup. Hendes mor er død mange år før og ved faderens død i 1752 er Lisbeth 23 år og hjemmeboende.⁶ Hendes stedmor, faderens enke, synes formentlig, at det nu efter hans død er tid for Lisbeth at finde sig en mand, som kan forsørge hende. På den måde er ægteskabet mellem Lisbeth og Peder måske kommet i stand.

Allerede året efter brylluppet føder Lisbeth deres første barn, en datter, der kaldes Lisbeth efter moderen, som skik og brug er.⁷ Siden går det slag i slag. I 1759 kommer barn nummer 5 til verden. Alt ånder dog ikke lykke og idyl hos familien på gården. 4 af de 5 børn dør som små - i 1759 måtte de tage afsked med hele 3 af deres børn. I maj dør et af børnene og i august dør endnu 2 oven i købet med mindre end en uges mellemrum.

Dødsfaldene lige efter hinanden kunne tyde på, at der var en epidemi dette år i byen. Selv almindelige børnesygdomme kunne på den tid være dødelige, især p.gr.a. deres følgesygdomme.

Da Lisbeth i 1757 fik parrets 3. barn, går der hele 6 uger før hun bliver introduceret i kirken. Hun har øjensynligt haft svært ved at komme sig ovenpå fødslen. I 1760 går det da også galt. Lisbeth dør i barselsseng og begravnes sammen med sin lille dødfødte datter.

I 1700-tallet anså man kvinder for urene, så længe de blødte efter at have født. Først når kvinden var holdt op med at bløde, måtte hun komme i kirke. Denne "introduktion" i kirken efter en fødsel blev noteret i kirkebogen.

Tidligere døde mange kvinder i forbindelse med fødsler. Dels kunne man ikke stille ret meget op overfor vanskelige fødsler, dels havde man ingen medicin mod de evt. infektioner, som kvinderne ofte pådragede sig i forbindelse med fødsler.

Druk og skovhugst

Efter Lisbeths død går det ikke så godt for Peder. Han står alene med arbejdet og med ansvaret for sin lille datter. Økonomien er heller ikke for god.

I 1762 indstævnes han for Skjoldenæsholm Birketing for ulovlig brændevinssalg og krohold.⁸⁾ Herved har han nok tjent sig en lille ekstra skilling. Han bliver idømt 6 rdl., men slipper for at udrede omkostningerne ved at betale kontant i retten.

Endnu en dom i 1762 denne gang for ulovlig brændehugst vidner om Peders dårlige økonomi, men også om, hvor svært og dyrt det generelt er at skaffe brænde på lovlig vis.

I 1700-årene var skovene trængte, og brænde dyrt at købe. En generel befolkningstilvækst op igennem 1700-tallet gav et stigende forbrug af træ. Overskovens store træer blev mange steder hugget om og forbrugt, og tilbage var kun krat og underskov, som ikke kunne modsvare den forøgede efterspørgsel på brænde og byggematerialer. Priserne på træ steg.

Mærkeligt er det da heller ikke, at man i disse år i tingbøgerne kan finde et antal af domme for ulovlig træhugst.⁹⁾ Folk handlede af nød.

Branden

Godt et år efter Lisbeths død gifter Peder sig igen, og allerede året efter i 1763 får parret en søn.

I august 1763 opstår der en voldsom brand på gården. Ilden breder sig til 6 andre gårde og 5 huse i landsbyen. Alle nedbrænder.¹⁰⁾

Hos Peder indebrænder hans lille søn af andet ægteskab. Få måneder efter dør hans kone.

Efter branden bygges gården op påny tillige med de øvrige nedbrændte gårde og huse i landsbyen. Den tidligere dobbeltgård deles til to selvstændige gårde,¹¹⁾ sikkert for at hindre en evt. senere ildebrand i at brede sig, som den i 1763 havde gjort det.

Fællesskabet i landsbyen viste sit værd netop i forbindelse med ildebrand.¹²⁾ *Alle hjalp hinanden. Der blev sørget for husly til de hjemløse efter brande, og man hjalp hinanden med genopbygning af gårde og huse.*

3. gang er lykkens gang ...

Da gården står færdigbygget gifter Peder sig for 3. gang. Peders halvbror, smeden Lars Pedersen, dør i 1760, og hans enke gifter sig med mølleren Jørgen Macholt.

Møllerens 29-årige datter, Ulrica Eleonora, er blevet enke et par år i forvejen.¹³⁾ Endnu et fornuftsægteskab bliver arrangeret for Peder. I 1764 gifter Peder og Ulrica sig, og også i dette ægteskab er konen gravid året efter.

Stuehuset til Peder Povelsens nye gård fra 1763 som det står idag. Ved udflytningen af gården sidst i 1800-tallet blev længerne revet ned, men stuehuset blev stående tilbage.

Mordet

Den 13.9. 1765 kommer Peder under middagen op at skændes med sin karl, Morten Jensen. Skænderiet udvikler sig til håndgemæng mellem Peder og karlen.¹⁴⁾

Tjenestefolkene var helt underlagt husbondens tugt. F.eks. måtte man ikke sætte sig til modværge, hvis man blev straffet med prygl af sin husbonde.¹⁵⁾ Måske har karlen sat sig til modværge under en afstraffelse. Hvem ved?

Ved en husmands indgriben skilles de to slagsbrødre, men Peder forfølger sin karl ud på gårdspladsen. Her griber karlen en høstkrog på et egetræsskift. Med denne tildeler han sin husbond et volsomt slag i hovedet. Peder falder blødende om på gårdspladsen. Tre dage efter dør Peder af de slag, han pådrog sig ved slagsmålet. Karlen bliver stillet for Skjoldenæsholm Birketing tiltalt for manddrab. Den 14.12. 1765 - dømmes han til "... at have sit liv forbrudt og miste sit hoved afslagen ved sværd og hovedet derefter med kroppen at begraves i kirkegården uden ceremoni."¹⁶⁾

Tilbage stod Ulrica, 31 år - enke for anden gang, gravid og med ansvaret for Lisbeth, datter af Peder og hans første kone. Men hendes historie vender til det gode. Hun starter på gården en familie, hvis efterkommere boede der i 4 generationer, og hvis efterkommere igen endnu er at finde her på egnen.¹⁷⁾

Efterskrift

Dette var historien om Peder Povelsen - en mand, som jeg stiftede bekendtskab med kort efter, jeg købte stuehuset til hans gård. Umiddelbart forekom han mig at være en værre én. Drikfældig og halvkriminel var han, og måske blev han straffet for sit dårlige liv ved at ende sine dage så voldsomt. Men da jeg lærte mere om ham, viste han sig at være en stakkels skæbne - et barn af sin tid - omend og heldigvis med et noget mere broget livsforløb end de fleste.

Noter

- 1) Skjoldenæsholm Gods' fæsteprotokol.
- 2) Denne og flg. oplysninger fra Tingbog for Skjoldenæsholm Birketing.
- 3) På herrens mark. Stavnsbundet eller fri. Nationalmuseet 1988.
- 4) Tingbog for Skjoldenæsholm Birketing.
- 5) Kjærgaard, T: Den danske revolution 1500 til 1800. En økohistorisk tolkning. Gyldendal 1991.
- 6) Skifteprotokol for Skjoldenæsholm Gods.
- 7) Alle oplysninger om fødsler, død og indgåelse af ægteskab fra kirkebøger for Jystrup og Valsøllille sogne.
- 8) Tingbog for Skjoldenæsholm Birketing.
- 9) Fritzbojer, B: Kulturskoven. Dansk skovbrug fra oldtid til nutid. Gyldendal 1994 og Kjærgaard, T: Den danske revolution 1500 til 1800. En økohistorisk tolkning. Gyldendal 1991.
- 10) Tingbog for Skjoldenæsholm Birketing.
- 11) Matrikelkort 11, Kort og Matrikelstyrelsen.
- 12) På herrens mark. Stavnsbundet eller fri. Nationalmuseet 1988.
- 13) Nielsen, N.P: Slægtshistorie ang. Slangerupslægten, 1943.
- 14) Tingbog for Skjoldenæsholm Birketing.
- 15) På herrens mark. Stavnsbundet eller fri. Nationalmuseet 1988.
- 16) Tingbog for Skjoldenæsholm Birketing.
- 17) Nielsen, N.P: Slægtshistorie ang. Slangerupslægten, 1943.

Pia Viscor, Skjoldnæsvej 17 4174 Jystrup

Formand for lokalhistorisk forening i Jystrup og Valsøllille.

Nye bøger - udgivet i 1997

Niels Rostgaard Nielsen

Gulfhavn raffinaderiet

Olieraffinaderi på Stignæs 1963-1997.

Udgivet af Kuwait Petroleum (Danmark) A/S

128 sider.

Forfatteren - civilingeniør Niels Rostgaard Nielsen - blev ansat på Gulfhavn raffinaderiet i 1963, og efter en karriere i Gulf Oil sluttede som direktør for miljøafdelingen, en stilling han bestred, da raffinaderiet lukkede.

Det er førstehåndsvidnet, der fortæller historien om et kapitel i oliebranchens historie i Danmark.

Bogen fortæller historien om raffinaderet, teknikken og hverdagen på virksomheden. Der er mange personoplysninger, interessante illustrationer og en god portion humor.

Det er et fornemt monument over virksomheden og et læseværdigt stykke industrihistorie.

H. K. Nielsen

Fortidens læger og sygehuse i Slagelse

Udgivet af Bog og Idé, City 3, Slagelse.

44 sider.

Militærhistorikeren H. K. Nielsen har samlet oplysningerne om lægerne i Slagelse, der er født før år 1900, og om sygehusene.

Oprindeligt var sygehusene forbeholdt soldaterne, men i 1857 fik Slagelse et privat hospital, der blev kommunalt i 1894.

Jette Kjærulff Hellesen og Ole Tuxen

Et sikkert ly

Træk af Korsør Havns historie i 200 år.

Udgivet af Korsør Havn.

112 sider.

Forfatterparret Hellesen og Tuxen fra Korsør Lokalhistoriske Arkiv har igen udarbejdet et jubilæumsskrift. Denne gang om Korsør Havn.

Der berettes om havnen i ældre tid, havnen som selvstændig institution, Korsør/Halsskovs udvikling og om de forslag, der var med til at præge udviklingen i og omkring Korsør.

Bogen er skrevet med både indsigt og humor.

Nytårgave fra Borupris Venner 1998

Redigeret af Preben V. Andersen.

28 sider.

Det årlige skrift til medlemmerne af Borupris's Venner har igen i år samlet interessen for amatørarkæologen Svend Dyhre Rasmussen og mindre om lokaliteten Borupris. Dog har skriftet et pragtfuldt lille essay af forfatteren og museumsinspektøren Peter Seeberg "At huske", hvor han beretter om sin tid med udgravninger på Borupris.

Kaj Boye Hansen

Danmarks Frisørmesterforening Sektion Sjælland 1897 - 1997

Udgivet af: Dansk Frisørmesterforening Sektion Sjælland.

I 1897 stiftedes den daværende Sjællands Centralforening for Frisørmstre. Efter sammenlægninger i 1987 blev foreningens navn ændret til Danmarks Frisørmesterforening Sektion Sjælland.

I anledning af 100 årsjubileet har foreningen formand fra 1987-1997 - Kaj Boye Hansen, Slagelse - skrevet en interessant skrift, der kort fortæller om frisørfaget fra laugsvæsenet til idag. Bogen rummer mange personoplysninger og har en pragtfuld humoristisk vinkel til mange hændelser.

Helge Christiansen

Lokalhistorier - Kirke Stillinge

8. samling.

30 sider.

Helge Christiansen har, som tidligere, samlet sine lokalhistoriske artikler fra Kirke Stillinge sogn i et hæfte. I denne samling er en meget stor artikel om Valdbyggården, andre gårde i sognet omtales og der berettes og om en sjælden kirkeklokke i Kirke Stillinge kirke o. m.a.

Årbogen Jul i Skælskør 1997

Udgivet af initiativgruppen: Steen Andresen, Johs. Lyshjelm, Ib Marquardsen og Steen Olsen.

56 sider.

Årbogen har ændret indhold, og den byder nu på en samling meget læseværdige artikler om lokaliteter og begivenheder i Skælskør Kommune.

I tid spænder den fra udgravningen af vikingetidssølvskatten ved Grisebjerg til artiklen om årets hus, den nyopført villa Gammelgade 15 B.

Jul i Slagelse 1997

Redaktion: John Sichel, Niels Micheelsen og Carsten Flink.

Udgivet af JC Publishing.

52 sider.

Denne udgave af Jul i Slagelse har tre slags læsestof : lokalhistoriske artikler, juleartikler med mere eller mindre lokalt indhold og endelig en række artikler af mere skønlitterer karakter, der er resultatet af en artikelkonkurrence.

Jul i Sorø 1997

Udgivet af Foreningen Jul i Sorøs Venner.

64 sider.

En bred og fornem samling historier fra Sorø og omegn. Endvidere et interessant afsnit om årets gang i billeder og tekst, som gør bogen til en årbog.

Claus Hagen Petersen, Mogens Nørgaard Olesen og Vagn Lundbye

Den sidste tur over Storebælt

93 sider.

I en blanding af faglitteratur og skønlitteratur skildres færgefarten, og bogens morale er, at et vidunderligt rejsemiljø er forsvundet.

Viggo Rasmussen

100 år Metal Sorø

Udgivet af Metal Sorø

120 sider.

Den tidligere afdelingsformand har i anledning af fagforeningens 100 års jubilæum fortalt historien om smedene i Sorø.

Historien er fortalt med engagement og sætter de lokale forhold i et landspolitisk perspektiv.

Jette Kjærilff Hellesten

Metal Korsør gennem 100 år

Udgivet af Metal Korsør.

84 sider.

Som andre jubilæumsskrifter fortælles om jubilaren - smedene i Korsør. Bogen indeholder mange interessante billeder af lokaliteter, begivenheder og personer med tilknytning til smedene.

Jørgen Nielsen

Bølgeslag, Blæst og Blæretang

Udgivet af Korsør Turistråd.

50 sider.

Løst og fast om Korsør, korsoranere og Korsør Turistråd i anledning af 100 års jubilæet 28. september 1997 samlet og fortalt af fhv. redaktør Jørgen Nielsen.

Hovedvægten ligger på de personer, som har været aktive i turistforeningen.

Knud Hansen

Travle år på Storebælt

Udgivet af forfatteren.

158 sider.

Tidligere personalechef hos Storebæltsoverfartens restauranter har i sin erindringsbog berettet om 38 år af færgerestauranternes historie.

En kærlighedserklæring til en arbejdsplads, men også en førstehåndsberetning om en virksomhed i vækst.

Lars Wiinholt-Nielsen, John Poulsen og Ole-Christian Munk Plum

Privatbaner gennem 150 år

Udgivet af Banebøger.

296 sider.

Et gennemillustreret værk om privatbaner, ikke alene et historisk bidrag med også et kampskrift for de tilbageværende privatbaner.

Foruden jernbanehistorien fortælles om teknikken og ikke mindst er afsnittet om stationsbygninger interessant.

Mogens E. Pedersen

Ærlig talt - Sådan gik det til

Peter Assenfeldts nye forlag.

410 sider.

MEP - Mogens E. Petersen, der gennem mange år var chefredaktør på Se og Hør har en stolt fortid som journalist på Sorø Amtstidende/Sjællands Tidende gennem 17 år.

I erindringsbogen fortælles om avisen og om hændelser i Slagelse og Korsør. Det er fremragende læsning om historierne bag historien.

Børge Andersen

Et vendepunkt i Kierkegaards liv

C. A. Reitzels forlag.

Kierkegaard synes vanskelig for de fleste, men pastor emer. Børge Andersens bog rummer underholdende læsning af kritikkeren P. L. Møllers rejseessay.

Folk med interesse for Sorø kan også få megen glæde af bogen.

Lisbeth Pedersen, Anders Fischer og Bent Aaby

Storebælt i 10.000 år

Mennesker, havet og skoven.

Udgivet af A/S Storebælt.

339 sider.

Bogen beretter om de arkæologiske fund, der blev gjort i forbindelse med anlæggelsen af Storebæltsforbindelsen (tunnel og bro).

Danmarks kyster

Beskrivelser og seværdigheder fra 165 kyster.

Hovedredaktør: Søren Olsen.

Udgivet af Politikens forlag i samarbejde med Danmarks Naturfredningsforening.

296 sider.

Bogen fortæller om udvalgte kyststrækninger, deres særlig tilblivelse, floraen og eventuelle seværdigheder i og ved kysten.

B. S. Ingemann

Dronning Margrethe

Et historisk digt i 10 sange. 214 sider.

Udgivet af C. A. Reitzels forlag i samarbejde med Ingemannselskabet.

Nyudgivelsen fra 1997 er 13. udgave af B. S. Ingemanns epos.

Harald Andersen

Hyllemindehavnen. Skalk nr. 5, 1997

En artikel om en lokalitet som nævnes hos Saxo og i sagaerne. Forfatteren stedfæster lokaliteten ved Vårby Å og indsejlingen til Trelleborg.

Erik Nielsen

Slaglille-Bjernede Forsamlingshus.

Udgivet af Slaglille-Bjernede forsamlingshus.

24 sider.

I anledning af forsamlingshusets 90 årsdag, har man samlet og udgivet husets historie.

Dorte Bøjesen

Møller i Hashøj Kommune

Forfatteren har ved gennemgang af Lokallhistorisk Arkiv for Hashøj Kommune samlet en oversigt om hvilke møller, der har været i kommunens 12 sogne.

Dorte Bøjesen

En møller i Snoge Mølle

Anders Jørgensens liv og levned.

I samarbejde med Skovsgaards Bagerimuseum har Dorte Bøjesen samlet nogle oplysninger om mølleren i den lille Snoge Vandmølle, der blev afløst af Skovsgårds hollandske mølle.

Materialet til fortællingen er Sørby Magle sogns kirkebog.

Carsten Fich-Olsen

Glemmebogen - Slagelse sat på spidsen

Udgivet af Sjællandske Dagblade.

64 sider.

En medarbejder på Sjællands Tidende har året igennem humoristiske tegning over lokale hændelser.

Disse er igen i år samlet i Glemmebogen, så intet bliver glemt.

Slaglosia - årsskrift 1997

Redaktion: Kaj Hansen og Ellen E. Hansen.

Udgivet af Slagelse amatørarkæologiske Forening.
28 sider.

Det beskdedet udformede årsskrift indeholder flere artikler med nyt fra Slagelseegnen.

Mest interessant forekommer Rita Lunkewitz artikel "En sag for forskere, fritidsarkæologer og fantasier," hvor kun fremfører teorien, at træet fra Trælleborg blev genanvendt ved opførelsen af Vor Frue Kirke i Kalundborg.

Fortid og Nutid

Redaktionen af Fortid og Nutid - tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie, der udgives af Dansk historisk Fællesråd - meddeler:

Udover at Fortid og Nutid udkommer 4 gange årligt, lægger redaktionen meget vægt på at opbygge og fastholde en bred kontakflade både til universitetsbyernes faglige miljøer, til den vidt forgrenede museums- og arkiververden og ikke mindst også til de mange historiske foreninger rundt om i landet.

Vi vil i Fortid og Nutid gerne bringe artikler og anmeldelser, der har appel til hele denne brede kreds. Vi finder det i hele taget meget vigtigt, at Fortid og Nutid fastholdes som landsdækkende kultur- og lokalhistorisk tidsskrift.

Fortid og Nutid udkommer som nævnt fire gange om året, og det giver os en særlig forpligtigelse til at prioritere det aktuelle højt. Det gælder i særlig grad anmeldelser, som gerne hele tiden skulle omhandle den allernyeste litteratur. Redaktionen modtager allerede en mængde bøger til anmeldelse, men der er formentlig en del, som vi ikke bliver opmærksomme på, før det er for sent. Det er ikke mindst på denne baggrund, denne henvendelse skal ses.

Bøger og forslag til anmeldelser sendes til:

Fortid og Nutid, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K.

Årsberetning 1997

Ved generalforsamlingen i Boeslunde Præstegårdslade i april 1998, kunne formanden, sparekassedirektør Preben V. Andersen, berette om et normalt arbejdsår med hovedvægten på udflugter og årbogen.

Vedrørende udflugterne bestræber vi os på, at finde nye steder hvert år, som har interesse for en bred kreds af vore medlemmer.

Turudvalget, som står for disse udflugter, gør en stor og ihærdig indsats for at finde steder, der dels ikke er så kendte og dels steder, hvor vi ikke har været tidligere. Samtidig anstenger vi os for at holde priserne nede på et rimeligt niveau, så flest muligt kan deltage.

Udflugterne er vigtige, for på dem kommer vi til at kende hinanden. Man er sammen med andre, der har samme interesser, og der udveksles viden og erfaringer.

Derfor håber vi fortsat på god tilslutning til forårs- og efterårsudflugtene fremover.

Forfattere og redaktøren ved præsentationen af Årbogen 1997.

Siddende: Ejler Worsøe og Agriethe Jensen.

Bagest fra venstre: Ole G. Nielsen (redaktør), Erik Nielsen, Ib Nielsen og Helge Jensen.

(Foto: Georg Hemmingsen).

Forårsturen i 1997 gik til Rosendal gods ved Fakse. Vi var begunstiget af et rigtigt dejligt forsommervejr.

Det er både historisk interessant og festligt at besøge greveparret Vibeke og Ditlev Knuth-Winterfeldt.

Derefter besøgte vi Fakse Kalkbrud og det geologiske museum.

Efterårsturen gik til Sorø, hvor vi så Sorø Klosterkirke og fik en grundig gennemgang og svar på alle spørgsmål af en meget vidende omviser. Herefter havde foreningens kasserer, lektor Jørgen From Andersen, inviteret os indefor i Hauchs fysiske Cabinet, som han gennem lang tid har arbejdet med registreringen af.

Det er en imponerende samling.

Det var en interessant eftermiddag.

Årbogen 1997 blev ifølge kassereren en "bedst sælger". Det skyldtes ikke mindst Erik Nielsens artikel om kirkeskibe og Eiler Worsøes fortælling "Om en københavnerdreng og hans onkel i Slagelse."

Derudover var der tre artikler.

Det er stadig interesse for erindringer ind imellem de mere topografiske artikler.

Vi havde den glæde at få lov til at præsentere årbogen i direktør Axlsens gamle villa, hvor familien Kreutzfeldt, som nu ejer villaen, bød velkommen og Eiler Worsøe fortalte lidt om, hvordan huset og haven så ud, da han var feriedreng.

Det var som sædvanlig en hyggelig eftermiddag sammen med årbogens forfattere, pressen og bestyrelsesmedlemmerne.

Jeg vil gerne bringe en tak til pressen for den opbakning vi altid får ved præsentationen af årbogen.

Driftsregnskab fra 1/10 1996-30/9 1997

	Indtægt	Udgift
Kontingent.....	50.570,00	
Salg af ældre årbøger	1186,00	
Tilskud offentlige	10.176,00	
Tilskud private.....	1000,00	
Møder.....	0,00	
Ture	905,00	
Renter.....	19,71	
Indtægter ialt	63.856,71	
Trykning af Årbog.....		48.007,50
Porto.....		4.900,20
Medlemsadministration		4.420,25
Gebyr		320,00
Bestyrelse		320,50
Møder.....		1141,00
Ture		440,00
Gaver		1050,00
Honorarer		0,00
Kontingent DLF		1936,80
Diverse		0,00
Udgifter ialt		62.536,25
Årets resultat		<u>1.320,46</u>

STATUS

	Aktiver
Indestående giro 30/9 97	7.068,15
Indestående sæson 30/9 97.....	17.800,00
Indestående standard 30/9 97	7.966,26
Tilgode.....	0,00
Boglaget.....	<u>10.000,00</u>
Aktiver ialt	<u>42.834,41</u>

EGENKAPITAL + GÆLD

Gæld.....	440,00
Kontingent 98	100,00
Saldo 1/10 1996	40.973,95
Årets resultat	1.320,46
Egenkapital og gæld ialt.....	<u>42.834,41</u>

Revisionspåtegning 17/4 1998

Udgifts- og indtægtsbilag er gennemgået. Der er intet fundet at bemærke. Indestående på giro og bankbøger er afstemt.

sign. *Lena Kristensen*

sign. *Lars Hansen*

FØLGENDE HAR GIVET TILSKUD i regnskabsåret 1996/97:

Kulturministeriet
Vestsjællands Amt
Slagelse kommune
Hashøj kommune

BC-bank, Korsør

Nye medlemmer pr. 31/7 1998:

1. Andersen, Else K., Anne Marievej 2, 4250 Fuglebjerg
2. Andersen, Steen, Næsbykovvej 15, Næsbykov, 4200 Slagelse
3. Friis, Vita, Hertalund 2A, 4200 Slagelse
4. Harrild, Erik, Etterbjergvej 2, 4200 Slagelse
5. Jensen, Mogens, Søvej 2, 4200 Slagelse
6. Jensen, Orla og Inger, Sorøvej 59, 4220 Korsør
7. Jørgensen, Boye, Attekøbsvej 25, 4220 Korsør
8. Larsen, Lilian, Slotsgade 41, l.tv., 4200 Slagelse
9. Nielsen, Gerda og Helge, Sørby Parkvej 63, Sørbymagle, 4200 Slagelse
10. Olafsen, Henning, Nordbrinken 51, 4220 Korsør
11. Olsen, Henrik, "Brandsagergaard", Alstedvej 76, 4173 Fjenneslev
12. Tofterup, Birte, Lillevangsvej 10, 4200 Slagelse

Love for Historisk Samfund for Sorø Amt

- § 1. Samfundets formål er at vække og styrke den historiske sans og uddybe forståelsen af fortidens minder i den store befolkning inden for amtets grænser.
- § 2. Formålet søges nået ved at afholde offentlige møder med historiske foredrag rundt om i amtet og ved at udgive en årbog - og om muligt mindre skrifter - , der indeholder skildringer vedrørende amtet og dets historie i jævn og letlæselig form. Årbogen tilsendes medlemmerne.
- § 3. Medlem af samfundet kan enhver blive ved at indmelde sig hos et af bestyrelsens medlemmer. Medlemsbidraget fastsættes af generalforsamlingen.
- § 4. Samfundet ledes af en bestyrelse på mindst 7 og højst 11 medlemmer. De vælges på generalforsamlingen ved almindelig stemmeflerhed for 2 år ad gangen, således at der årlig afgår skiftevis mindst 3 og 4 og højst 5 og 6. Bestyrelsen vælger af sin midte formand, næstformand, sekretær og kasserer.
- § 5. Årbogen udsendes samtidig med opkrævningen af medlemsbidraget. Dens udgivelse varetages af et redaktionsudvalg bestående af en redaktør og 2 medlemmer, alle valgt af bestyrelsen.
- § 6. Regnskabsåret går fra 1/10-30/9. Regnskabet revideres af 2 revisorer, der vælges samtidig med bestyrelsen.
- § 7. Generalforsamlingen holdes om muligt i forbindelse med et foredragsmøde. Den sammenkaldes med mindst 8 dages varsel. Afgørelser på generalforsamlingen træffes ved almindelig stemmeflerhed. Ændringer i lovene skal dog for at være gyldige vedtages med mindst 2/3 af de afgivne stemmer. Den ordinære generalforsamling må ikke holdes 2 år i træk på samme sted.
- § 8. Ekstraordinære generalforsamlinger kan afholdes, når bestyrelsen eller mindst 15 medlemmer ønsker det. I sidste tilfælde skal bestyrelsen indkalde den forlangte generalforsamling senest 3 uger efter begæringens modtagelse.
- § 9. Forslag til behandling på generalforsamlingen må i skriftlig form forelægges for bestyrelsen senest 3 dage før generalforsamlingens afholdelse.
- § 10. Hvis samfundet skulle opløses, skal dets ejendele overgå til offentligt arkiv eller samling, så vidt muligt inden for amtets grænser. Denne bestemmelse kan ikke senere forandres.

Lokalhistoriske arkiver i det gamle Sorø amt:

FUGLEBJERG EGNSHISTORISKE ARKIV:

Beliggenhed: Sandvedvej 22, 4250 Fuglebjerg.

Telefon: 55 45 60 28.

Åbent: Fredage 15-19 og efter aftale.

Leder: Holger Johansen, Langgade 22, Sandved, 4747 Sandved.

Område: Fuglebjerg kommune.

LOKALHISTORISK ARKIV FOR HASHØJ KOMMUNE:

Beliggenhed: Flakkebjerg skole, Flakkebjerg Hovedgade 34, 4200 Slagelse.

Telefon: 58 58 43 31.

Åbent: Mandage 17-19 og efter aftale.

Leder: Søren Grønnebech, Seerdrupvej 17, Fårdrup, 4200 Slagelse, tlf 53 58 43 31.

Område: Hashøj kommune.

HASLEV LOKALHISTORISKE ARKIV:

Beliggenhed: Haslev Folkebibliotek, Jernbanegade 62, 4690 Haslev.
Telefon: 56 31 24 44.
Åbent: Mandage 14-17, 1. torsdag i hv. md. 16-19.
Leder: Lillian Hovman, Højbjergvej 24, 4250 Fuglebjerg.
Område: Haslev kommune.

HOLSTEINBORG GODS- OG EGNSHISTORISKE ARKIV:

Beliggenhed: Holsteinborg, 4243 Rude.
Telefon: 55 45 90 05.
Åbent: Efter aftale på hverdage.
Leder: Ulrich Holstein-Holsteinborg.
Område: De to Flakkebjerg herreder.

LOKALHISTORISK ARKIV FOR KORSØR OG OMEGN:

Beliggenhed: Søbatteriet 11, 4220 Korsør.
Telefon: 58 37 36 72.
Åbent: Mandag, onsdag 10-12, torsdag 14-17.
Leder: Kirsten Slot Larsen.
Område: Korsør kommune.

MIDTSJÆLLANDS LOKALHISTORISKE ARKIV:

Beliggenhed: Skolegade 9, 4100 Ringsted. 57 61 68 59.
Telefon: 57 61 68 59
Åbent: Mandag-onsdag 9-11,30, torsdag 9-18, fredag lukket.
Leder: Michel Steen Hansen
Område: Ringsted kommune.

NÆSTVEDEGNENS LOKALHISTORISKE ARKIV:

Beliggenhed: Teatergade 16, 4700 Næstved.
Telefon: 55 73 65 07.
Åbent: Tirsdag og onsdag: 9-14. Torsdag 9-18
Leder: Rasmus Nielsen.
Område: Holmegaard, Næstved og Suså.

SKÆLSKØR EGNSHISTORISKE ARKIV:

Beliggenhed: Maglebyvej 13, 4230 Skælskør.
Telefon: 58 19 43 73.
Åbent: Tirsdag 10-12, 14-16
Leder: Johs. Iyshjelm, Kærsangervej 11, 4230 Skælskør.
Område: Skælskør kommune.

SLAGELSE LOKALARKIV:

Beliggenhed: Centralbiblioteket, Stenstuegade 3, 4200 Slagelse.
Telefon: 58 52 12 45.
Åbent: Tirsdag 16-19, onsdag 10-15, 1. lørdag i md. 10-13.
Leder: Gitte Strange Hansen, biblioteket.
Område: Slagelse kommune.

LOKALHISTORISK ARKIV FOR SORØ OG OMEGN:

Beliggenhed: Biblioteket, Storegade 7, 4180 Sorø.

Telefon: 57 87 01 01

Åbent: Efter aftale. Onsdag 10-12.

Leder: Ronald Stout.

Område: Sorø Kommune.

STENLILLE KOMMUNES LOKALHISTORISKE ARKIV:

Beliggenhed: Hovedgaden 66, 4295 Stenlille.

Telefon: 57 80 46 27.

Åbent: Hele året (undt. juli og august) 2. tirsdag i måneden kl. 19-21.

Leder: Lise Bruun, Vibevej 15, 4295 Stenlille.

Område: Stenlille kommune.

